

Euroopan unionin jäsenvaltioiden prosessiautonomian nykytila

Prosessioikeuden eurooppalaistuminen

Pro gradu -tutkielma

Laatija:

Liina Hyttinen

1.9.2022

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Prosessioikeuden eurooppalaistuminen

Tekijä: Liina Hyttinen

Otsikko: Euroopan unionin jäsenvaltioiden prosessiautonomian nykytila

Ohjaaja: Tuomas Hupli

Sivumäärä: 80 sivua

Päivämäärä: 1.9.2022

Tutkielman aiheena on Euroopan unionin (EU) jäsenvaltioiden prosessiautonomian nykytila. Prosessiautonomialla tarkoitetaan EU-jäsenvaltioiden velvollisuutta – tai oikeutta – tiettyä asiaa koskevan EU-sääntelyn puuttuessa määritellä kansallisessa oikeusjärjestelmässä toimivaltaiset tuomioistuimet sekä menettelysäännöt niitä oikeussuojakeinoja varten, joilla pyritään turvaamaan EU-oikeuteen perustuvien oikeuksien toteutuminen. Prosessiautonomia ei ole absoluuttinen oikeus, vaan se on olemassa vain niiden rajojen sisällä, jotka EU sille määrittelee. Kyseessä ei ole absoluuttinen oikeus tai yleinen oikeusperiaate, vaan lähtökohta. Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia muutoksia prosessiautonomian alassa on tapahtunut sen olemassa olon aikana ja millainen tilanne on nykyisin.

Tutkimusmenetelmä on lainopillinen, jonka tulkintameteodeista käytössä on systemaattinen tulkinta. Tulkitsen tutkielmassa sekä lainsäätäjän että tuomioistuimen luomia oikeusnormeja ensisijaisesti osana prosessiautonomiiaa kokonaisuudessaan. Suurimman lähdeaineistokokonaisuuden muodostavat Euroopan unionin tuomioistuimen tuomiot, joiden kautta tutkielma etenee prosessiautonomian alkuajoista nykypäivään saakka. Tutkielman ulkopuolelle on rajattu rikosprosessit, sillä prosessiautonomian kannalta siviili- ja hallintoprosessioikeudella on pitkään ollut suurempi merkitys.

Prosessiautonomia on tutkimusaiheena tärkeä, sillä sitä käsittelevä oikeuskirjallisuus on Suomessa yhä vähäistä. Yhä enenevässä määrin oikeustieteilijät käsittelevät eurooppalaista prosessioikeutta, mutta usein prosessiautonomia on sivuutettu. Tutkielma päättyy siihen, että toisin kuin eurooppalaisella kentällä moni tutkija ajattelee, prosessiautonomian ala on edelleen olemassa. Toisin sanoen, vaikka EU-lainsäätäjät ja EUT supistaisi jäsenvaltioiden oikeutta säädellä itse prosessioikeuttaan, ei tämä tarkoita, että prosessiautonomia olisi täysin kadonnut, se on vain muuttanut muotoaan. On edelleen paljon prosessioikeudellisia sääntöjä, joiden säatelemisestä jäsenvaltiot itse vastaavat.

Avainsanat: prosessioikeus, Euroopan unioni, prosessiautonomia, tehokkuusperiaate, vastaavuusperiaate, oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan

Sisällysluettelo

Sisällysluettelo	III
Lähteet	V
<i>Kirjallisuus ja internetlähteet</i>	V
<i>Oikeuskäytäntö</i>	XIV
<i>Virallislähteet</i>	XIX
Lyhenteet	XX
1. Johdanto	1
1.1 Kysymyksenasettelu ja rajausta	1
1.2 Metodi ja lähteet	2
1.3 Rakenne	3
1.4 Prosessiautonomia eri EU-jäsenvaltioiden näkökulmasta	4
2. Prosessiautonomian kehityksen ensimmäiset vuosikymmenet	10
2.1 Ennen virallista määritelmää	10
2.2 Prosessiautonomian alkuperäisiä rajoitteita	12
2.3 Rewe ja Comet	14
2.4 Rewen ja Cometin jälkeen	17
3. Prosessiautonomian periaatteelliset rajat	20
3.1 Tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet sekä oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan	20
3.2 Vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteista yhteisesti	22
3.3 Vastaavuusperiaate	25
3.4 Tehokkuusperiaate	30
3.5 Oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan	34
3.6 Vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteen suhde tehokkaaseen oikeussuojaan	37
4. Prosessiautonomian nykytila	42
4.1 Rajausta	42
4.2 EUT:n näkökulmasta	43
4.2.1 Tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden jatkuva taustatuki sekä minimiperiaatteet	43
4.2.2 Res judicata	46
4.2.3 EUT:n asemasta ja suhteesta kansallisiin oikeusjärjestelmiin	48
4.3 Lisääntyvä lainsäädäntö	49
4.3.1 Lainsäädäntö rajat ylittävissä tilanteissa	52

4.3.1.1 Bryssel ja Rooma-asetukset	53
4.3.1.2 Yhteistyötä helpottavia instrumentteja ja tiiviimpää yhteistyötä.....	57
4.3.2 Kansallisen lainsäädännön harmonisointi	61
4.3.2.1 Yleisesti.....	61
4.3.2.2 Prosessioikeutta aineellisen oikeuden lomassa	62
4.3.2.3 Pyrkimys tekijänoikeuksien ja kuluttajien suojeluun	64
4.3.2.3.1 Teollis- ja tekijänoikeuksien vahvistaminen	64
4.3.2.3.2 Kuluttajasuojaa parantavien prosessien kehittäminen.....	65
4.3.2.3.3 Kuluttajaprosessioikeuden määräämisperiaate.....	70
4.3.2.4 Vaikutuksia menettelyihin tuomioistuimissa ja niiden ulkopuolella	73
4.3.2.5 Siviilioikeudellisia menettelyjä koskevat yhteiset vähimmäisvaatimukset.....	75
4.4 <i>Fragmentaatiosta</i>	76
5. Lopuksi	78
5.1 <i>Pohdinta</i>	78
5.2 <i>Yhteenveto</i>	80

Lähteet

Kirjallisuus- ja internetlähteet

- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo. *Suomen jäämistöoikeus. I, Perintöoikeus*. Helsinki: Alma, 2016. 6., uudistettu painos.
- Anderson, Ross. “The Draft IPR Enforcement Directive – A Threat to Competition and to Liberty.” Foundation for Information Policy Research.
- Arnall, Anthony. “The Principle of Effective Judicial Protection in EU Law: An Unruly Horse?” *European Law Review* 36 (1) 2016: 51–70.
- Benöhr, Iris. “The Evolution of Consumer Protection and Human Rights.” Teoksessa Benöhr, Iris (ed.) *European law and human rights*. Oxford: Oxford University Press, 2013.
- Berger Škrk, Alenka. “Effet Utile and National Practice: Is There a Room for Improvement?” Article. *InterEU Law East* 1 (1) 2014: 113–131.
- Besselink, Leonard F. M. 2014. “The ECJ as the European ‘Supreme Court’: Setting Aside Citizens’ Rights for EU Law Supremacy.” *Verfassungsblog on Matters Constitutional*. 18.8.2014. <https://verfassungsblog.de/ecj-european-supreme-court-setting-aside-citizens-rights-eu-law-supremacy/> (luettu 30.7.2022).
- Biernat, Stanislav, and Monika Kawczynska. “Though This Be Madness, yet There’s Method in’t: Pitting the Polish Constitutional Tribunal against the Luxembourg Court.” *Verfassungsblog on Matters Constitutional*. 26.10.2018. <https://verfassungsblog.de/though-this-be-madness-yet-theres-method-int-the-application-of-the-prosecutor-general-to-the-polish-constitutional-tribunal-to-declare-the-preliminary-ruling-procedure-unconstitut/> (luettu 30.7.2022).
- Biondi, Andrea. “The European Court of Justice and Certain National Procedural Limitations: Not Such a Tough Relationship.” *Common Market Law Review* 36 (6) 1999: 1271–1287.
- Blomeyer, Roland, Margarita Sanz, and Magdalena Tulibacka. 2016. “Common Minimum Standards of Civil Procedure, European Added Value Assessment, Annex I.” European Union.
- Brenninkmeijer, Alex. “The Influence of Court of Justice Case Law on the Procedural Law of the Member States.” Kluwer Law and Taxation Publishers, 1994.
- Craig, Paul – de Búrca, Gráinne. “EU Law: Text, Cases, and Materials.” Oxford: Oxford University Press, 2020.
- Bux, Udo, and Mariusz Maciejewski. “Oikeudellinen yhteistyö yksityisoikeuden alalla.” *Faktatietoja Euroopan Unionista* 06/2020. https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/fi/FTU_4.2.5.pdf.
- Couronne, Vincent. “La compétence procédurale des États-membres de l’Union Européenne.” Pariisi: Université Panthéon-Sorbonne – Paris I, 2015.

- Da Cruz Vilaça, José Luís “Le Principe de l’effet Utile Du Droit de l’Union Dans La Jurisprudence de La Cour.” Teoksessa Euroopan unionin tuomioistuin *The Court of Justice and the Construction of Europe: Analyses and Perspectives on Sixty Years of Case-Law – La Cour de Justice et La Construction de l’Europe: Analyses et Perspectives de Soixante Ans de Jurisprudence*. Haag: T. M. C. Asser Press, 2012: 279–306.
- Dashwood, Alan. “The Principle of Direct Effect in European Community Law.” *Journal of Common Market Studies*, 16 (3) 1977: 229–45.
- Delicostopoulos, John. “Towards European Procedural Primacy in National Legal Systems.” *European Law Journal: Review of European Law in Context* 9 (5) 2003: 599–613.
- Després, Isabelle. “European Union and National Civil Procedure: The French Paradox.” Teoksessa Krans, H. B. – Nylund, Anna (ed.) *The European Union and National Civil Procedure*. Cambridge: Intersentia, 2016: 47–58.
- De Witte, Bruno. “Direct Effect, Primacy, and the Nature of the Legal Order.” Teoksessa Craig, Paul – De Búrca, Gráinne (ed.), *The Evolution of EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2021: 187–227.
- Dougan, Michael. “Cutting Your Losses in the Enforcement Deficit: A Community Right to the Recovery of Unlawfully Levied Charges?” *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies Volume 1*. University of Cambridge, 1998: 233–67.
- Drake, Sara. “Scope of Courage and the Principle of “Individual Liability” for Damages: Further Development of the Principle of Effective Judicial Protection by the Court of Justice.” *European Law Review* 31 (6) 2006: 841–64.
- Eliantonio, Mariolina – Muir, Elise. “The Principle of Effectiveness: Under Strain?” *Review of European Administrative Law* 12 (2) 2019: 255–65.
- Episcopo, Francesca. “The Vicissitudes of Life at the Coalface: Remedies and Procedures for Enforcing Union Law Before National Courts.” Teoksessa Craig, Paul – de Búrca, Gráinne (ed.) *The Evolution of EU Law*. 3. painos. Oxford: Oxford University Press, 2021: 275–306.
- Ervo, Laura. 2020. “The Finnish Way of Understanding Procedural Autonomy: A Practical Approach to Implementing EU Civil Procedural Law.” Teoksessa Krans, Bart – Nylund, Anna (ed.), *Procedural Autonomy Across Europe*, Intersentia: 57–80.
- EU Information Centre. “The Danish Opt-Outs from EU Cooperation.” Folketinget. 20.4.2021.
- Euroopan komissio. “Oikeudellinen yhteistyö.” https://ec.europa.eu/info/law/cross-border-cases/judicial-cooperation_fi (luettu 14.6.2022).
- Euroopan parlamentti. “Puola: mepit vaativat, että puolalaisten oikeuksia ja EU-oikeuden ensisijaisuutta puolustetaan.” 19.10.2021. <https://www.europarl.europa.eu/news/fi/press-room/20211014ipr14911/puola-mepit-vaativat-etta-eu-oikeuden-ensisijaisuutta-puolustetaan> (luettu 15.7.2022)

- Euroopan unionin julkaisutoimisto. “Tiivistelmä EU:n lainsäädännöstä: tuomioistuimen toimivalta sekä tuomioiden tunnustaminen ja täytäntöönpano siviili- ja kauppaoikeuden alalla (Bryssel I).” 8.4.2014. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=LEGISSUM:133054> (luettu 30.6.2022).
- Euroopan unionin julkaisutoimisto “Eurooppalainen maksamismääräysmenettely.” 25.1.2016. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/LSU/?uri=celex:32006R1896> (luettu 1.7.2022).
- Euroopan unionin julkaisutoimisto “Riitauttamattomat vaatimukset – eurooppalainen täytäntöönpanoperuste.” 28.6.2016 (2016b). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/LSU/?uri=celex:32004R0805> (luettu 1.7.2022).
- Euroopan unionin julkaisutoimisto. “Tiivistelmät EU:n lainsäädännöstä: sopimusvelvoitteisiin sovellettavaa lakia koskeva yleissopimus (Rooman sopimus).” 10.9.2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=LEGISSUM%3A133109> (luettu 7.7.2022).
- Euroopan unionin julkaisutoimisto. “Tehokkaammat säännöt EU-maiden rajat ylittäviin maksukyvyttömyysmenettelyihin.” 8.4.2019. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/fi/LSU/?uri=CELEX%3A32015R0848> (luettu 7.7.2022).
- Euroopan unionin julkaisutoimisto. “Eurooppalainen vähäisiin vaatimuksiin sovellettava menettely – rajat ylittäviin riita-asioihin sovellettavat säännöt.” 5.5.2020. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/LSU/?uri=celex:32007R0861> (luettu 30.6.2022).
- Euroopan unionin julkaisutoimisto. “Tiiviimpi yhteistyö.” 25.5.2021. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=LEGISSUM:enhanced_cooperation (luettu 8.7.2022).
- Euroopan unionin tuomioistuin. “Toimielin, yleisesittely.” https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/fi/ (luettu 30.6.2022).
- Europeana. “Euroopan unionin perusoikeuskirjan hyväksyminen ja oikeudellinen ulottuvuus.” 2000. <https://www.europeana.eu/fi/exhibitions/the-charter-of-fundamental-rights-of-the-european-union-turns-20/adoption-and-legal-scope-of-the-charter-of-fundamental-rights-of-the-EU> (luettu 15.6.2022).
- Fairgrieve, Duncan – Salim, Rhonson. “Collective Redress in Europe: Moving Forward or Treading Water?” *The International and Comparative Law Quarterly* 71 (2) 2022: 465–479.
- Finlex. “Korkeimman oikeuden ennakkopäätökset: 2021.” <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2021/> (luettu 14.6.2022).
- Galetta, Diana-Urania. *Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost?* New York: Springer, 2010.
- Gascón Inchausti, Fernando. 2020. “The 2017 Directive Proposal on Common Minimum Standards of Civil Procedure in the European Union.” Teoksessa Gascón Inchausti, Fernando – Hess, Burkhard (ed.), *The Future of the European Law of Civil Procedure: Coordination or Harmonisation?* Intersentia: 241–264.

- Ghavanini, Anna Wallerman. “Procedural Autonomy in Sweden: Is Materielle Prozessleitung the Answer?” Teoksessa Krans, Bart – Nylund, Anna (ed.), *Procedural Autonomy Across Europe*. Intersentia, 2020: 203–26.
- Giubboni, Stefano – Robin-Olivier, Sophie. “Analytical Report 2016, Effective Judicial Protection in the Framework of Directive 2014/54/EU.” Brussels: 2016.
- Gonzalez Beilfuss, Cristina. “Unité thématique 2 : Divorce transfrontalier : Loi applicable, Introduction.” https://www.era-comm.eu/EU_Civil_Justice_Training_Modules/kiosk/courses/Family_Law_Module_1_FR/Module%202/index.html (luettu 18.6.2022).
- Gutman, Kathleen – Lenaerts, Koen – Maselis, Ignace. *EU Procedural Law*. Oxford EU Law Library. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Haapaniemi, Pekka. “Procedural Autonomy: A Misnomer?” Teoksessa Ervo, Laura – Gräns, Minna – Jokela, Antti (ed.), *Europeanization of Procedural Law and the New Challenges to Fair Trial*. 89–121. Groningen: Europa Law Publishing, 2009.
- Halberstam, Daniel. “Understanding National Remedies and the Principle of National Procedural Autonomy: A Constitutional Approach.” *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies, Volume 23*. University of Cambridge, 2021: 1–31.
- Hartmann-Vareilles, Florence. “Achievements in Civil Intellectual Property Enforcement and Recent Initiatives within the Digital Single Market Strategy on the Regulatory Environment for Platforms and Online Intermediaries.” *ERA Forum* 18 (1) 2017: 1–6.
- Havu, Katri. *Oikeus kilpailuoikeudelliseen vahingonkorvaukseen EU:n ja Suomen oikeudessa*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. A-sarja, n:o 317. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 2013.
- Havu, Katri. “EU Law in Member State Courts: ‘Adequate Judicial Protection’ and Effective Application – Ambiguities and Nonsequiturs in Guidance by the Court of Justice?” *Contemporary Readings in Law and Social Justice* 8 (1) 2016: 158–187.
- Hazelhorst, Monique. “Harmonious Judicial Cooperation Through Harmonisation: (What) Can We Learn From Criminal Matters?” Teoksessa Hess, Burkhard – Kramer, Xandra (ed.) *From Common Rules to Best Practices in European Civil Procedure*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2017: 119–132.
- Hermanin, Costanza. “Whither Judicial Europeanization? The Case of the Race Equality Directive.” Teoksessa de Witte, Bruno – Jaremba, Urszula – Mayoral, Juan A. – Podstawa, Karolina – Wind, Marlene (ed.), *National Courts and EU Law*. Judicial Review and Cooperation Series. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2016: 239–260.
- Hess, Burkhard. “The State of the Civil Justice Union.” Teoksessa Bergström, Maria – Hess, Burkhard – Storskrubb, Eva (ed.) *EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook (Swedish Studies in European Law)* 7. Swedish Studies in European Law. London: Hart Publishing Ltd, 2016: 1–20.
- Hirvonen, Ari. “Mitkä Metodit? Opas Oikeustieteen Metodologiaan.” *Yleisen Oikeustieteen Julkaisuja*. Helsinki: Helsingin yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, 2011.

- Hodges, Christopher. “Collective Redress: A Breakthrough or a Damp Squibb?” *Journal of Consumer Policy* 37 (1) 2013: 67–89.
- Howarth, David. “The Compromise on Denmark and the Treaty on European Union: A Legal and Political Analysis.” *Common Market Law Review* 31 (4) 1994: 765–805.
- Incoronato, Katja. 2021. “Puolalta suora uhkaus EU:lle: ”Käytämme veto-oikeutta kaikissa mahdollisissa asioissa”.” 12.12.2021. <https://www.uusisuomi.fi/uutiset/puolalta-suora-uhkaus-eulle-kaytamme-veto-oikeutta-kaikissa-mahdollisissa-asioissa/77eb9548-ed24-49ac-a4c8-131a6edcfb43> (luettu 10.6.2022).
- Isidro, Marta Requejo. “Do We Need Harmonisation to Achieve Harmonious Cooperation? – Judicial Cooperation for Criminal Matters as a Testing Field.” Teoksessa Hess, Burkhard – Kramer, Xandra (ed.) *From Common Rules to Best Practices in European Civil Procedure*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2017: 77–118.
- Kakouris, C M. 1997. “Do the Member States Possess Judicial Procedural ‘Autonomy’” *Common Market Law Review* 34 (6) 1997: 1389–1412.
- Kalèda, Saulius Lukas. “The Role of the Principle of Effective Judicial Protection in Relation to Website Blocking Injunctions.” *JIPITEC* 8 (3) 2017: 216–225.
- Koivukoski-Kouhia, Piritta – Leppänen, Maarit. “Edustajakannedirektiivin täytäntöönpano – työryhmän mietintö.” 2022.
- Korkein oikeus. “Ennakkoratkaisupyynnöt Euroopan unionin tuomioistuimelle vuonna 2021.” 2021. https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ennakkopaatokset/ennakkoratkaisupyynnoteuroopanunionintuomioistuimelle_0/2021.html#.
- Kornezov, Alexander. “Res Judicata of National Judgments Incompatible with EU Law: Time for a Major Rethink?” *Common Market Law Review* 51 (3) 2014: 809–842.
- Kramer, Xandra. “Procedure Matters: Construction and Deconstructivism in European Civil Procedure.” *Erasmus Law Lectures* 33 (Inaugural Lecture). Eleven International Publishing, 2013.
- Krans, Bart. “EU Law and National Civil Procedure Law: An Invisible Pillar.” *European Review of Private Law* 23 (4) 2015: 567–87.
- Krans, Bart – Nylund, Anna. “Conclusions and Outlook.” Teoksessa Krans, Bart – Nylund, Anna (ed.), *The European Union and National Civil Procedure*. Intersentia, 2016: 161–170.
- Krans, Bart – Nylund, Anna. “Comparative Insights on Procedural Autonomy.” Teoksessa Krans, Bart – Nylund, Anna (ed.), *Procedural Autonomy Across Europe*. Intersentia, 2020: 227–244.
- Krommendijk, Jasper. *National Courts and Preliminary References to the Court of Justice*. Elgar Studies in European Law and Policy Series. Northampton: Edward Elgar Publishing, 2021.

- Kuplewatsky, Nikolaj – Prete, Luca. “Procedural Autonomy.” *Concurrences*. <https://www.concurrences.com/en/dictionary/procedural-autonomy> (luettu 28.8.2022).
- Law, Stephanie – Nowak, Janek. “Procedural Harmonisation by the European Court of Justice: Procedural Autonomy and the Member States’ Perspective.” Teoksessa Hess, Burkhard – Gascón Inchausti, Fernando (ed.), *The Future of the European Law of Civil Procedure: Coordination or Harmonisation?* Intersentia, 2020: 17–68.
- Lhadi, Jérémy. “L’influence des normes européennes sur la procédure civile d’appel avec représentation obligatoire.” Université Jean Moulin (Lyon 3), 2019.
- Liakopoulos, Dimitris. “The Influence of EU Law on National Civil Procedural Law: Towards the Adoption of Common Minimum Standards?” *International and European Union Legal Matters*, 2017.
- Lindfors, Heidi. ”Eurooppalainen maksamismääräysmenettely ja eurooppalainen vähäisten vaatimusten menettely – jäsenvaltioittain eroavat yhtenäistetyt menettelyt.” *Defensor Legis* 93 (4) 2012: 498–508.
- Mäenpää, Kalle. “Kuluttajaluoton koron kohtuullisuus ja tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus: KKO 2015:60.” *Lakimies*, 114 (2) 2016: 336–343.
- Magnus, Ulrich – Mankowski, Peter. *Brussels I Regulation*. 2. painos. *European Commentaries on Private International Law*. Munich: Sellier European Law Publishers, 2012.
- Männistö, Eero. *Takautuvan verolainsäädännön hyväksyttävyyys*. Helsinki: Kauppakamari, 2018.
- Markus, Jaakko. *Oikeuksiin pääsy massavahinkotilanteissa: prosessioikeudellinen tutkimus kollektiivisista oikeussuojakeinoista, erityisesti kanteiden yhteiskäsittelystä*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys, 2022.
- Max Planck Institute. “An Evaluation Study of National Procedural Laws and Practices in Terms of Their Impact on the Free Circulation of Judgments and on the Equivalence and Effectiveness of the Procedural Protection of Consumers under EU Consumer Law – Strand 2: Procedural Protection of Consumers.” 2017.
- Miettinen, Samuli. “Oikeusvoima EU-Oikeudessa.” *Lakimies* 110 (3) 2012: 419–436.
- Mucha, Jagna. “Heading Towards an Effective Mechanism for the Protection of Collective Interests of Consumers – Some Comments on the Proposal for a Directive on Representative Actions.” *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies* 12 (20) 2019: 205–229.
- Nagy, Csongor István. *Collective Actions in Europe: A Comparative, Economic and Transsystemic Analysis*. SpringerBriefs in Law. Cham: Springer International Publishing AG, 2019.
- Nagy, Csongor István. “The Long-Awaited Directive on Representative Actions: Still Waiting for Godot...” *Revista Ítalo-Española de Derecho Procesal* 3 (2) 2020: 127–38.

- Niemi, Johanna. “Prosessioikeus ja eurooppalaistumisen haaste.” *Lakimies* 112 (7–8) 2014: 1058–1065.
- Oikeusministeriö. “Osa EU-maista aikoo tiivistää yhteistyötään avioeroasioissa.” 5.12.2010. <https://oikeusministerio.fi/-/osa-eu-maista-aikoo-tiivistaa-yhteistyotaan-avioeroasioissa> (luettu 30.6.2022).
- Oikeusministeriö. “Asiakirjojen tiedoksianto.” <https://oikeusministerio.fi/asiakirjojen-tiedoksianto> (luettu 18.6.2022).
- Pennanen, Veera. “Puolan ja EU:n kiista perustuslaista syvenee, EU kommentoi Puolan lainsäädäntöä koskevaa linjausta – ‘Puola leikkii tulella.’” YLE 8.10.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12135269> (luettu 15.6.2022)
- Petersen, Clement Salung. “Danish Civil Procedure and the Internal Market: Impact and Challenges of Sectoral Harmonisation.” Teoksessa Krans, Bart – Nylund, Anna (ed.), *The European Union and National Civil Procedure*. Intersentia 2016: 17–30.
- Piszc, Anna. “Polish Civil Proceedings: How Much Europeanised?” Teoksessa Krans, Bart – Nylund, Anna (ed.) *The European Union and National Civil Procedure*. Intersentia, 2016: 115–130.
- Piszc, Anna. “A Polish Perspective on Collective Civil Proceedings: Reluctance to Follow EU Recommendations?” Teoksessa Krans, Bart – Nylund, Anna (ed.), *Procedural Autonomy Across Europe*. Intersentia, 2020: 139–164.
- Pohjalainen, Anna. “EU-oikeuden vastaisuus ylimääräisen muutoksenhaun perusteena – ajankohtaista oikeuskäytäntöä Suomesta.” *Defensor Legis* 2/2014: 260–268.
- Powell, John F. – Burt, Chris. “Brussels and Lugano Conventions: What They Are, What They Do.” *Defense Counsel Journal* 61 (3) 1994: 371–77.
- Prechal, Sacha. 2015. “The Court of Justice and Effective Judicial Protection: What Has the Charter Changed?” Teoksessa Lazić, Vesna – Paulussen, Christophe – Takacs, Tamara – van Rompuy, Ben (ed.), *Fundamental Rights in International and European Law*. Haag: T.M.C. Asser Press, 2015: 143–157.
- Prechal, Sacha – Widdershoven, Rob. “Redefining the Relationship between ‘Rewe-Effectiveness’ and Effective Judicial Protection.” *Review of European Administrative Law* 4 (2) 2011: 31–50.
- Press and Information Service. “Press Release n:o 03/02, New Judge at the Court of Justice of the European Communities.” 17.1.2002.
- Raitio, Juha. 2021. “Oikeusvarmuus ja oikeusvoima eurooppaoikeudessa.” *Defensor Legis* 4/2012, 403–418.
- Richard, Vincent. “The 2017 Proposal of the European Parliament on Common Minimum Standards of Civil Procedure.” Teoksessa Gascón Inchausti, Fernando – Hess, Burkhard (ed.), *The Future of the European Law of Civil Procedure: Coordination or Harmonisation?* Intersentia, 2020: 265–284.

- Rideau, Joël. “Le rôle des États membres dans l’application du droit communautaire.” Article. *Annuaire français de droit international* 18 (1) 1972: 864–903.
- Roccati, Marjolaine. “Quelle place pour l’autonomie procédurale des États membres ?” *Revue internationale de droit économique* XXIX (4) 2015: 429–439.
- Rosas, Allan. “Oikeus Kansalliseen Oikeudenkäyntiin EU-Oikeuden Mukaan.” teoksessa Klemettinen, Hannele – Nuolimaa, Risto – Vihervuori, Pekka (ed.), *Juhlakirja Pekka Hallberg, 1944 – 12/6 – 2004*. Suomalainen lakimiesyhdistys, 2004: 361–373.
- Rudanko, Matti. “Kohti kuluttajaprosessioikeutta – kuluttajaluottojen korot ja tuomioistuimen tutkimisvalta.” *Lakimies* 114 (6) 2016: 879–906.
- Sadurski, Wojciech. “Bad Response to a Tragic Choice: The Case of Polish Council of the Judiciary.” Verfassungsblog on matters constitutional, 16.4.2022. <https://verfassungsblog.de/bad-response-to-a-tragic-choice-the-case-of-polish-council-of-the-judiciary/> (luettu 15.6.2022).
- Sevón, Leif. “Kansallinen tuomari yhteisön tuomarina: prosessiautonomian periaate ja sen rajat.” *Defensor Legis* 1/2003: 3–12.
- Silvestri, Elisabetta. “A Final Comment on the Future Evolution of Civil Procedure in Europe.” Teoksessa Gascón Inchausti, Fernando – Hess, Burkhard (ed.), *The Future of the European Law of Civil Procedure: Coordination or Harmonisation?* Intersentia, 2020: 285–288.
- Storskrubb, Eva. *Civil Procedure and EU Law: A Policy Area Uncovered*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- Storskrubb, Eva. “Civil Justice Extending Its Tentacles.” Teoksessa Craig, Paul – de Búrca, Gráinne (ed.), *The Evolution of EU Law*. 770–92. Oxford: Oxford University Press, 2021: 770–792.
- Szabados, Tamás. “Constitutional Identity and Judicial Cooperation in Civil Matters in the European Union – An Ace up the Sleeve?” *Common Market Law Review* 58 (1) 2021: 71–98.
- Tieteen termipankki. “Autonomia.” <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:autonomia> (luettu 25.6.2022).
- Tridimas, Takis. *The General Principles of EU Law*. Oxford EC Law Library. Oxford; Oxford University Press, 2006.
- University of Helsinki. “Heidi Lindfors.” Luettu 12.6.2022.
- Van Gerven, Walter. “Of Rights, Remedies and Procedures.” *Common Market Law Review* 37 (3) 2000: 501–536.
- Vähätalo, Tuukka. “EU-oikeus ja kansallisen tuomion oikeusvoima.” *Jurisprudentia* XLIX, 2016: 185–288.

- Vähätalo, Tuukka. “Eurooppaoikeus ja kansallisen tuomion lopullisuus: tutkimus Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EU-oikeuden vaikutuksista niiden kanssa ristiriitaisten kansallisten tuomioiden lopullisuuteen.” Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2022.
- Virolainen, Jyrki. “Dispositiivinen periaate – määräämisperiaate.” Tieteen termipankki. https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:dispositiivinen_periaate (luettu 20.8.2022).
- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko. “Prosessioikeus oikeudenalana.” Teoksessa Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Vuorenpää, Mikko (ed.), *Prosessioikeus*. 6. painos. Helsinki: Alma Talent Oy, 2021: 43–58.
- Wallerman, Anna. “Towards an EU Law Doctrine on the Exercise of Discretion in National Courts? The Member States Self-Imposed Limits on National Procedural Autonomy.” *Common Market Law Review* 53 (2) 2016: 339–360.
- Ward, Angela. *Judicial Review and the Rights of Private Parties in EU Law*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Ward, Angela. “National and EC Remedies under the EU Treaty: Limits and the Role of the ECHR.” Teoksessa Barnard, Catharine – Odudu, Okeoghene (ed.) *The Outer Limits of European Union Law*. Bloomsbury Publishing, 2009: 329–362.
- Widdershoven, Rob. “National Procedural Autonomy and General EU Law Limits.” *Review of European Administrative Law* 12 (2) 2019: 5–34.
- Wilhelmsson, Thomas. “Suomen kansanomaisen oikeuskulttuurin uhat.” *Lakimies* 101 (1) 2003: 81–89.
- Wrbka, Stefan. *European Consumer Access to Justice Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
- Hazard, Geoffrey – Jescheck, Hans-Heinrich – Weigend, Thomas – Yeazell, Stephen “Procedural Law.” *Encyclopedia Britannica* 2017. <https://www.britannica.com/topic/procedural-law> (luettu 18.6.2022).

Oikeuskäytäntö

Euroopan unionin tuomioistuin

Tuomio 16.12.1960, Jean-E. Humblet vastaan Belgian valtio, asia 6/60, EU:C:1960:48.

Tuomio 5.2.1963, NV Algemene Transport en Expeditie Onderneming van Gend & Loos vastaan Nederlandse administratie der belastingen, asia 26/62, EU:C:1963:1.

Tuomio 4.4.1968, Firma Gebrüder Lück vastaan Hauptzollamt Köln-Rheinau, asia 34/67, EU:C:1968:24.

Tuomio 19.12.1968, SpA Salgoil vastaan Italian tasavallan ulkomaankauppaministeriö, asia 13/68, EU:C:1968:54.

Tuomio 27.10.1971, Rheinmühlen Düsseldorf vastaan Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, asia 6/71, EU:C:1971:100.

Tuomio 15.12.1971, International Fruit Company NV ynnä muut vastaan Produktschap voor groenten en fruit, yhdistetyt asiat 51–54/71, EU:C:1971:128.

Tuomio 6.6.1972, Schülter & Maack vastaan Hauptzollamt Hamburg-Jonas, asia 94/71, EU:C:1972:45.

Yhdistetyt julkisasiamiehen ratkaisuehdotukset Warner 30.11.1976, Rewe-Zentralfinanz eG et Rewe-Zentral AG vastaan Landwirtschaftskammer für das Saarland, asia 33/76, ja Comet BV vastaan Produktschap voor Siergewassen, asia 45/76, EU:C:1976:167.

Tuomio 16.12.1976, Rewe-Zentralfinanz eG et Rewe-Zentral AG vastaan Landwirtschaftskammer für das Saarland, asia 33/76, EU:C:1976:188.

Tuomio 16.12.1976, Comet BV vastaan Produktschap voor Siergewassen, asia 45/76, EU:C:1976:191.

Tuomio 7.7.1981, Rewe-Handelsgesellschaft Nord mbH ja Rewe-Markt Steffen vastaan Hauptzollamt Kiel, asia 158/80, EU:C:1981:163.

Tuomio 6.10.1982, Srl CILFIT ja Lanificio di Gavardo SpA vastaan Ministero della sanità, asia 283/81, EU:C:1982:335.

Tuomio 9.11.1983, Administration delle finanze dello Stato vastaan SpA San Giorgio, asia 199/82, EU:C:1983:318.

Tuomio 10.4.1984, Sabine von Colson ja Elisabeth Kamann vastaan Land Nordrhein-Westfalen, asia 14/83, EU:C:1984:153.

Tuomio 15.5.1986, Marguerite Johnston vastaan Chief Constable of the Royal Ulster Constabulary, asia 222/84, EU:C:1986:206.

Tuomio 15.10.1987, Union nationale des entraîneurs et cadres techniques professionnels du football (Unectef) vastaan Georges Heylens ym., asia 222/86, EU:C:1987:442.

- Tuomio 8.11.1990, Elisabeth Johanna Pacifica Dekker vastaan Stichting Vormingscentrum voor Jong Volwassenen (VJV-Centrum) Plus, asia C-177/88, EU:C:1990:383.
- Tuomio 11.7.1991, A. Verholen ym. vastaan Sociale Verzekeringsbank Amsterdam, yhdistetyt asiat C-87/90, C-88/90 ja C-89/90, EU:C:1991:314.
- Tuomio 25.7.1991, Theresa Emmott vastaan Minister for Social Welfare ja Attorney General, asia C-208/90, EU:C:1991:333.
- Tuomio 3.12.1992, Oleificio Borelli SpA vastaan Euroopan yhteisöjen komissio, asia C-97/91, EU:C:1992:491.
- Tuomio 2.8.1993, M. Helen Marshall vastaan Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority, asia C-271/91, EU:C:1993:335.
- Tuomio 27.10.1993, H. Steenhorst-Neerings vastaan Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor Detailhandel, Ambachten en Huisvrouwen, asia C-338/91, EU:C:1993:857.
- Tuomio 14.12.1995, Peterbroeck, Van Campenhout & Cie SCS vastaan Belgian valtio, asia C-312/93, EU:C:1995:437.
- Tuomio 14.12.1995, Jeroen van Schijndel ja Johannes Nicolaas Cornelis van Veen vastaan Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten, yhdistetyt asiat C-430/93 ja C-431/93, EU:C:1995:441.
- Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus Léger 19.9.1996, The Queen vastaan Secretary of State for Social Security, ex parte Eunice Sutton, asia C-66/95, EU:C:1996:336.
- Tuomio 10.7.1997, Rosalba Palmisani vastaan Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS), asia C-261/95, EU:C:1997:351.
- Tuomio 2.12.1997, Fantask A/S ym. vastaan Industriministeriet (Erhvervministeriet), asia C-188/95, EU:C:1997:580.
- Tuomio 15.9.1998, Edilizia Industriale Siderurgica Srl (Edis) vastaan Ministero delle Finanze, asia C-231/96, EU:C:1998:401.
- Tuomio 15.9.1998, Ministero delle Finanze vastaan Spac SpA, asia C-260/96, EU:C:1998:402.
- Tuomio 1.12.1998, B.S. Levez vastaan T.H. Jennings (Harlow Pools) Ltd, asia C-326/96, EU:C:1998:577.
- Tuomio 17.11.1998, Aprile Srl, selvitystilassa, vastaan Amministrazione delle Finanze dello Stato, asia C-228/96, EU:C:1998:544.
- Tuomio 9.2.1999, Dilexport Srl vastaan Amministrazione delle Finanze dello Stato, asia C-343/96, EU:C:1999:59.
- Tuomio 23.3.2000, Hauptzollamt Neubrandenburg vastaan Leszek Labis ("Met-Trans") ja Sagpol SC Transport Miedzynarodowy i Spedycja, yhdistetyt asiat C-310/98 ja C-406/98, EU:C:2000:154.

Tuomio 28.11.2000, Roquette Frères SA vastaan Direction des services fiscaux du Pas-de-Calais, asia C-88/99, EU:C:2000:625.

Tuomio 11.1.2001, Siples Srl, selvitystilassa, vastaan Ministero delle Finanze ja Servizio della Riscossione dei Tributi - Concessione Provincia di Genova - San Paolo Riscossioni Genova SpA, asia C-226/99, EU:C:2001:14.

Tuomio 11.7.2002, Marks & Spencer plc vastaan Commissioners of Customs & Excise, asia C-62/00, EU:C:2002:435.

Tuomio 24.9.2002, Grundig Italiana SpA vastaan Ministero delle Finanze, asia C-255/00, EU:C:2002:525.

Tuomio 21.11.2002, Cofidis SA vastaan Jean-Louis Fredout, asia C-473/00, EU:C:2002:705.

Tuomio 19.6.2003, Sante Pasquini vastaan Istituto nazionale della previdenza sociale (INPS), asia c-34/02, EU:C:2003:366.

Tuomio 13.1.2004, Kühne & Heitz NV vastaan Produktschap voor Pluimvee en Eieren, asia C-453/00, EU:C:2004:17.

Tuomio 16.3.2006, Rosmarie Kapferer vastaan Schlank & Schick GmbH, asia C-234/04, EU:C:2006:178.

Tuomio 26.10.2006, Elisa María Mostaza Claro vastaan Centro Móvil Milenium SL, asia C-168/05, EU:C:2006:675.

Tuomio 13.3.2007, Unibet (London) Ltd ja Unibet (International) Ltd vastaan Justitiekanslern, asia C-432/05, EU:C:2007:163.

Tuomio 18.7.2007, Ministero dell'Industria, del Commercio e dell'Artigianato vastaan Lucchini SpA, asia C-119/05, EU:C:2007:434.

Tuomio 12.2.2008, Willy Kempter KG vastaan Hauptzollamt Hamburg-Jonas, asia C-2/06, EU:C:2008:78.

Tuomio 15.4.2008, Impact vastaan Minister for Agriculture and Food ym., asia C-268/06, EU:C:2008:223.

Tuomio 24.4.2008, Arcor AG & Co. KG vastaan Bundesrepublik Deutschland, asia C-55/06, EU:C:2008:244.

Tuomio 3.9.2008, Yassin Abdullah Kadi ja Al Barakaat International Foundation vastaan Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan yhteisöjen komissio, yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P, EU:C:2008:461.

Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus Sharpston 2.7.2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening vastaan Stockholms kommun genom dess marknämnd, asia C-263/08, EU:C:2009:421.

Tuomio 3.9.2009, Amministrazione dell'Economia e delle Finanze ja Agenzia delle entrate vastaan Fallimento Olimpclub Srl, asia C-2/08, EU:C:2009:506.

Tuomio 8.9.2009, Budějovický Budvar, národní podnik vastaan Rudolf Ammersin GmbH, asia C-478/07, EU:C:2009:521.

Tuomio 6.10.2009, Asturcom Telecomunicaciones SL vastaan Cristina Rodríguez Nogueira, asia C-40/08, EU:C:2009:615.

Tuomio 15.10.2009, Djurgården-Lilla Värtans Miljöskyddsförening vastaan Stockholms kommun genom dess marknämnd, asia C-263/08, EU:C:2009:631.

Tuomio 29.10.2009, Virginie Pontin vastaan T-Comalux SA, asia C-63/08, EU:C:2009:666.

Tuomio 28.1.2010, Belgische Staat vastaan Direct Parcel Distribution Belgium NV, asia C-264/08, EU:C:2010:43.

Tuomio 28.1.2010, Uniplex (UK) Ltd vastaan NHS Business Services Authority, asia C-406/08, EU:C:2010:45.

Tuomio 11.3.2010, Centre d'exportation du livre français (CELF) ja Ministre de la Culture et de la Communication vastaan Société internationale de diffusion et d'édition (SIDE), asia C-1/09, EU:C:2010:136.

Tuomio 18.3.2010, Rosalba Alassini vastaan Telecom Italia SpA, Filomena Califano vastaan Wind SpA, Lucia Anna Giorgia Iacono vastaan Telecom Italia SpA ja Multiservice Srl vastaan Telecom Italia SpA, yhdistetyt asiat C-317/08, C-318/08, C-319/08 ja C-320/08, EU:C:2010:146.

Tuomio 15.4.2010, Friedrich G. Barth vastaan Bundesministerium für Wissenschaft und Forschung, asia C-542/08, EU:C:2010:193.

Tuomio 1.7.2010, Ministero dell'Economia e delle Finanze ja Agenzia delle Entrate vastaan Paolo Speranza, asia C-35/09, EU:C:2010:393.

Tuomio 7.12.2010, Vlaamse federatie van verenigingen van Brood- en Banketbakkers, Ijsbereiders en Chocoladebewerders (VEBIC) VZW, asia C-439/08, EU:C:2010:739.

Tuomio 22.12.2010, DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH vastaan Bundesrepublik Deutschland, asia C-279/09, EU:C:2010:811.

Tuomio 8.9.2011, Francisco Javier Rosado Santana vastaan Consejería de Justicia y Administración Pública de la Junta de Andalucía, asia C-177/10, EU:2011:557.

Tuomio 26.2.2013, Åklagaren vastaan Hans Åkerberg Fransson, asia C-617/10, EU:C:2013:105.

Tuomio 26.2.2013, Stefano Melloni vastaan Ministerio Fiscal, asia C-399/11, EU:C:2013:107.

Tuomio 6.6.2013, Bundeswettbewerbsbehörde vastaan Donau Chemie AG ym., asia C-536/11, EU:C:2013:366.

Tuomio 10.9.2013, M. G. ja N. R. vastaan Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie, asia C-383/13 PPU, EU:C:2013:533.

Tuomio 27.2.2014, Pohotovost' s. r. o. vastaan Miroslav Vašuta, asia C-470/12, EU:C:2014:101.

Tuomio 3.7.2014, Kamino International Logistics BV ja Datema Hellmann Worldwide Logistics BV vastaan Staatssecretaris van Financiën, yhdistetyt asiat C-129/13 ja C-130/13, EU:C:2014:2041.

Tuomio 10.7.2014, Impresa Pizzarotti & C. Spa vastaan Comune di Bari ym., asia C-213/13, EU:C:2014:2067.

Tuomio 11.9.2014, A vastaan B ym., asia C-112/13, EU:C:2014:2195.

Tuomio 4.6.2015, Froukje Faber vastaan Autobedrijf Hazet Ochten BV, asia C-497/13, EU:C:2015:357.

Tuomio 21.12.2016, TDC A/S vastaan Teleklagenævnet ja Erhvervs- og Vækstministeriet, asia C-327/15, EU:C:2016:974.

Tuomio 26.6.2019, Aleš Kuhar ja Jožef Kuhar vastaan Addiko Bank d.d., asia C-407/18, EU:C:2019:537.

Tuomio 29.7.2019, Spiegel Online GmbH vastaan Volker Beck, asia C-516/17, EU:C:2019:625.

Tuomio 23.4.2020, Sole-Mizo Zrt. ja Dalmandi Mezőgazdasági Zrt. vastaan Nemzeti Adó- és Vámhivatal Fellebbviteli Igazgatósága, yhdistetyt asiat C-13/18 ja C-126/18, EU:C:2020:292.

Tuomio 20.5.2021, X vastaan College van burgemeester en wethouders van de gemeente Purmerend, asia C-120/19, EU:C:2021:398.

Tuomio 28.4.2022, Meta Platforms Ireland Limited vastaan Bundesverband der Verbraucherzentralen und Verbraucherverbände – Verbraucherzentrale Bundesverband e.V., asia C-319/20, EU:C:2022:322.

Kansallinen oikeuskäytäntö

KKO:1992:12

KKO:2015:60

Virallislähteet

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi kuluttajien yhteisten etujen suojaamiseksi nostettavista edustajakanteista sekä direktiivin 2009/22/EY kumoamisesta 6.12.2019, KOM (2018) 184 lopullinen.

Ehdotus neuvoston direktiiviksi tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta finanssitransaktioveron alalla 14.2.2013 KOM (2013) 71 lopullinen.

HE 111/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kuluttajien yhteisten etujen suojaamiseksi nostettavia edustajakanteita koskevan direktiivin täytäntöönpanoa koskevaksi lainsäädännöksi.

Komission kertomus 22.12.2010 Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle, teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta 29. päivänä huhtikuuta 2004 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2004/48/EY soveltaminen, SEK (2010) 1589 lopullinen.

Komission kertomus 25.1.2018 Euroopan parlamentille, neuvostolle ja Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle unionin lainsäädäntöön perustuvien oikeuksien loukkauksiin perustuvia kieltokanteita ja vahingonkorvausvaatimuksia koskeviin jäsenvaltioiden kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavista yhteisistä periaatteista 11 päivänä kesäkuuta 2013 annetun komission suosituksen täytäntöönpanosta (2013/396/EU), KOM (2018) 40 lopullinen.

Lyhenteet

EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
EY	Euroopan yhteisö
EYT	Euroopan yhteisöjen tuomioistuin
KKO	korkein oikeus
SEU	sopimus Euroopan unionista
SEUT	sopimus Euroopan unionin toiminnasta

1. Johdanto

1.1 Kysymyksenasettelu ja raja

Pohtiessani mahdollista aihetta tälle tutkielmalle, pyrin löytämään sellaisen tutkimusaiheen, joka yhdistäisi eurooppalaisen ja kansallisen prosessioikeuden. Pienen yksityiskohdan sijaan halusin tutkia jotakin suurempaa ilmiötä. Selasin Euroopan unionin (EU) eri internetsivuja sopivaa aihetta etsien ja törmäsin Euroopan parlamentin julkaisemaan artikkeliin, jossa mainitaan prosessioikeuden vielä äskettäin kuuluneen jäsenvaltioiden yksinomaiseen toimivaltaan.¹ Tämä lause herätti heti kiinnostukseni. Halusin tietää, mitä oli tapahtunut, kun prosessioikeus oli siirtynyt pois jäsenvaltioiden yksinomaisesta toimivallasta, ja selvittää, mikä tilanne on nyt. Näin ollen päädyin tutkimaan prosessiautonomi

Prosessiautonomialla tarkoitetaan EU-jäsenvaltioiden velvollisuutta – tai oikeutta – tiettyä asiaa koskevan EU-sääntelyn puuttuessa määritellä kansallisessa oikeusjärjestelmässä toimivaltaiset tuomioistuimet sekä menettelysäännöt niitä oikeussuojakeinoja varten, joilla pyritään turvaamaan EU-oikeuteen perustuvien oikeuksien toteutuminen.² Tästä määritelmästä käy ilmi, että prosessiautonomia ei itsessään rajoita EU:n oikeutta puuttua kansallisen prosessioikeuden säätelyyn, se on ainoastaan termi kuvaamaan EU-oikeuden ilmiötä. Sitä ei siten voida pitää yleisenä oikeusperiaatteena, jonka katsottaisiin olevan EU:n primäärioikeutta. Prosessiautonomi

Tarkastelen tutkielmassani sitä, millainen on prosessiautonomian nykytila. Onko tapahtunut jokin äkkinäinen muutos, jonka seurauksena prosessioikeus ei ole enää jäsenvaltioiden yksinomaisen toimivallan alaisena, kuten parlamentin artikkeli antaa ymmärtää? Selvitän sitä, miten prosessiautonomian nykytilaan on päädytty. Toisin sanoen, millainen on ollut prosessiautonomian elinkaari sen syntyhetkestä (ja jo ennen sitä) nykypäivään saakka. Otan tarkastelun kohteeksi sekä EU-lainsäädännön että Euroopan unionin tuomioistuimen (EUT) oikeuskäytännön vaikutuksen.

¹ Bux – Maciejewski 2022, 1.

² Asia 33/76 Rewe, 5 kohta.

³ Widdershoven 2019, 13; Vaikka prosessiautonomia ei olekaan yleinen oikeusperiaate, siitä puhutaan kuitenkin periaatteena (*principle*), joten käytän selkeyden vuoksi tuota termiä myös tässä tutkielmassa (ks. Kuplewatsky – Prete; Halberstam 2021, 129–130).

Prosessiautonomiasta on kirjoitettu aikaisemmin jonkin verran, mutta usein kirjoittajat keskittyvät käsittelemään sen varhaisia vaiheita, tai jotakin siihen liittyvää yksityiskohtaa. Tuoreita kirjoituksia ja tutkimuksia aiheesta on suhteellisen vähän. Lisäksi Suomessa prosessiautonomia on jäänyt selkeästi sivurooliin. Oikeustieteilijät eivät ole aiheeseen tarttuneet, sillä kenties he ovat pitäneet prosessiautonomiasta itsestäänselvyytenä, tai aiheena, jossa ei Suomen näkökulmasta ole keskusteltavaa (katso 1.4).

Prosessiautonomian ollessa sidottu EU-oikeuteen tutkielman näkökulma on EU-jäsenvaltioissa yleisesti. Tämän johdannon lopussa olevaa vertailevaa alalukua lukuun ottamatta en huomattavasti erittele eri EU-jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmiä tapauskohtaisesti, vaan käsittelen prosessiautonomiasta yleisestä näkökulmasta. Olen halunnut pitäytyä nimenomaan EU-prosessioikeudessa, joten en tuo paljoa esiin myöskään Suomen näkökulmaa. Kuten kysymystenasettelusta käy rivien välistä ilmi, keskityn tutkielmassa nimenomaan EU-oikeuteen. Vaikka esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella (EIT) on vaikutus eurooppalaisten valtioiden tuomioistuinten ratkaisukäytäntöihin, en ota sitä tässä osaksi tutkimusta.

Toisena merkittävänä rajauksena on prosessilajin rajaus. Etenkin kansainvälisissä lähteissä puhutaan prosessiautonomian yhteydessä yleensä siviiliprosessista ja siviilioikeudesta.⁴ Rikosprosessista on puhetta vain harvoissa lähteissä. Tästä syystä olen päättänyt rajaamaan rikosprosessin tämän tutkielman ulkopuolelle. Vaikka useat prosessiautonomiaan liitettävät periaatteet koskevat tietenkin siviili- ja hallintoprosessien lisäksi yhtä lailla myös rikosprosessia, etenkin voimassa olevan sääntelyn kannalta rajaus on tarpeen tekstin rajallisen pituuden vuoksi.

1.2 Metodi ja lähteet

Tutkimusmenetelmäni on oikeusdogmaattinen eli lainopillinen. Lainopissa tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus, jonka sisältöä pyritään systematisoimaan ja tulkitsemaan. Lainoppiin sisältyy erilaisia tulkintametoodeja. EU-oikeudessa on korostettu etenkin teleologista tulkintaa, jossa valitaan eri tulkintavaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää sääntelyn tavoitteita.⁵ Tässä

⁴ Hess 2016, 1; Krans 2015, 567; Storskrubb 2021, 770; Vrt. rikosprosessia on lähinnä käsitelty oikeudellisen yhteistyön kohdalla ja silloinkin usein siitä puhutaan siviilioikeuden yhteydessä, Isidro 2017; Hazelhorst 2017.

⁵ Hirvonen 2011, 40.

tutkielmassa käytän kuitenkin erityisesti systemaattista tulkintaa, jossa otetaan huomioon muun muassa muut oikeusnormit, oikeusjärjestyksen systematiikka ja logiikka sekä oikeusjärjestys kokonaisuudessaan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tulkitsen sekä lainsäätäjän että tuomioistuimen luomia oikeusnormeja ensisijaisesti osana prosessiautonomiain kokonaisuudessaan. Osa oikeudellisista lähteistä on vanhoja, mutta ne ovat edelleen voimassa olevaa oikeutta, jolloin oikeusdogmatiikkaa voidaan pitää tässä tutkielmassa perusteltuna metodina.

Tutkielman aiheen ollessa eurooppaoikeudellinen, on selvää, että suuri osa lähteistä on muualta kuin Suomesta. Kirjallisuuslähteistä tärkeitä ovat kansainväliset kokoelmateokset, muun muassa Bart Kransin ja Anna Nylundin editoima *The European Union and National Civil Procedure* sekä Paul Craigin ja Gráinne De Búrcan editoima *The Evolution of EU Law*, joiden sisältämien tekstien kirjoittamiseen useat eri oikeustieteilijät ovat osallistuneet. Merkittävässä roolissa ovat myös eri oikeustieteellisissä aikakausjulkaisuissa julkaistut artikkelit, joissa käsitellään prosessiautonomiaan liittyviä yksityiskohtia. Mukana on myös jonkin verran suomalaista kirjallisuutta, joista kenties tärkein on Pekka Haapaniemen teksti *Procedural autonomy: a misnomer?*⁶

Tutkielman tarkoituksena on tutkia voimassaolevaa oikeutta, joten sen lähteisiin sisältyy paljon virallislähteitä. Virallislähteistä valtaosa on EU-instituutioiden synnyttämiä. Tutkielma sisältää huomattavan paljon EUT:n ratkaisuja lähes sen perustamisesta vuonna 1952⁷ aivan viime vuosiin asti. Ratkaisuiden läpikäyminen luo kuvan prosessiautonomian kehityskaaresta ja sen nykytilasta. Säädöksistä tutkielmassa käsitellään runsaasti EU-asetuksia ja -direktiivejä, joilla on ollut ja on edelleen vaikutusta prosessioikeuden kehitykseen ja prosessiautonomiaan.

1.3 Rakenne

Tutkielman rakenteen kantava piirre on sen aikajanamaisuus. Aloitan käsittelemällä aikaa ennen kuin prosessiautonomian käsitettä oli virallisesti luotu. Tästä eteen pikkuhiljaa käyttämällä etenkin merkittäviä EUT:n ratkaisuja merkkipaaluina kohti nykypäivää ja lopussa esitän, millainen prosessiautonomian tila nyt on. Halusin kuitenkin ottaa tähän johdannon loppuun katsauksen siitä, miten prosessiautonomia nähdään Suomessa, ja verrata sitä muiden

⁶ Haapaniemi 2009.

⁷ Euroopan unionin tuomioistuin.

EU-jäsenvaltioiden näkökulmiin. Vaikka EU on tuonut eurooppalaisia valtioita lähemmäs toisiaan, on niiden välillä edelleen eroja, jotka ovat seurausta muun muassa niiden eriävistä historiallisista ja kulttuurisista lähtökohdista.

Ensimmäisessä pääluvussa käsittelen prosessiautonomian historiallista kehitystä ja esittelen sen viitekehyksen, jonka pohjalta käsite ja ilmiö on alun perin lähtenyt kehittymään. Tämän jälkeen siirryn prosessiautonomian peruseriaatteisiin ja sitä rajoittavien tekijöiden tarkempaan tarkasteluun. EUT on oikeuskäytännöllään luonut ne rajat, jotka ovat pitkän aikaa olleet merkittävimpiä prosessiautonomian kannalta. Kolmannessa pääluvussa katse siirtyy ensin EU-lainsäätäjän suuntaan, jonka rooli on aiemmissa vaiheissa paljon vähäisempi. Tarkastelen sitä, miten nykyisin voimassa oleva EU-lainsäädäntö vaikuttaa prosessiautonomiaan ja sen rajoihin. Viimeisenä selvitän EUT:n nykyistä oikeuskäytäntöä luoden jatkumoa sille, mitä aiemmissa luvuissa on käsitelty. Lopuksi esitän tutkielmani keskeiset johtopäätökset.

1.4 Prosessiautonomia eri EU-jäsenvaltioiden näkökulmasta

Prosessiautonomia on tietenkin nähtävä koko EU:n laajuisena konseptina. Lähtökohtaisesti se tulisi ymmärtää kaikissa jäsenvaltioissa samoin ja sen soveltamisen tulisi olla samankaltaista. Valtiolla on kuitenkin omat kulttuuriset ja historialliset lähtökohtansa, joten on tärkeää selvittää, millaisena prosessiautonomia nähdään Suomessa. Suomalainen näkökulma tulee asettaa myös kontekstiin tarkastelemalla muiden EU-valtioiden suhtautumista prosessiautonomiaan. Tutkielman rajallisen pituuden vuoksi on mahdotonta käsitellä jokaista jäsenvaltiota erikseen, vaan tarkoituksenmukaisempaa on nostaa muutama valtio esimerkeiksi.

Suomessa keskustelu prosessiautonomiasta on ollut varsin rajallista. Suomalainen prosessiautonomiaan keskittyvä kirjallisuus on lähes olematonta, eikä asiasta ole juuri käyty keskustelua esimerkiksi lehtiartikkelienkaan tai tutkielmien muodossa. Syytä tähän voi etsiä niin suomalaisista itsestään kuin kotimaisesta oikeuskulttuurista. Suomen vähäisestä väkimäärästä – ja siten vähäisestä oikeustieteilijöiden määrästä – johtuen on ymmärrettävää, että jokaisesta oikeudenalasta ei ole mahdollista käydä yksityiskohtaista keskustelua. Tämä on saattanut osaltaan vaikuttaa prosessiautonomiasta käytävän keskustelun puuttumiseen.⁸ Voitaisiin myös sanoa, että suomalaisille ihmisinä on tyypillistä tietynlainen pragmaattisuus. Tämä käytännönläheisyys heijastuu myös oikeustieteeseen. Toisin kuin joissakin oikeusjärjestelmissä, Suomessa ei ole pidetty tarpeellisena ylläpitää monimutkaisia järjestelmiä

⁸ Ervo 2020, 57–58.

pelkkien prosessien vuoksi. Prosessioikeus nähdään oikeuden toteuttamisen välineenä eikä niinkään itseisarvona. Yhtenä syynä prosessiautonomiasta käytävän keskustelun vähäisyyteen voidaan siis nähdä sen tarpeettomuus: kun prosessit nähdään käytännöllisestä näkökulmasta, keskustelu prosessiautonomiasta ei olisi hyödyllistä.⁹

Toisaalta suomalaiselle oikeuskulttuurille luonteenomaista on joustavuus, avoimuus ja uudistuskyky. Suomalaisilla tuomareilla on tapana kunnioittaa lainsäätäjää ja jättää oikeuden kehittäminen tämän tehtäväksi. Tarpeen tullen tuomioistuinten ratkaisut ovat kuitenkin luoviakin.¹⁰ Tällainen oikeuden monipuolinen luonne on tuonut helppouden hyväksyä myös EU-oikeuden normit ja oikeusperiaatteet nopeasti osaksi oikeusjärjestelmää. Tuomarit ovat tottuneet hyväksymään lainsäätäjän tahdon ilman vastarintaa ja tarvittaessa löytämään kekseliäitä tapoja oikeussääntöjen soveltamiseen. Ei ole koettu tarpeelliseksi käydä laajamittaista keskustelua kaikista muutoksista, prosessiautonomia mukaan lukien.¹¹

Edellä esitetty ei kuitenkaan merkitse sitä, että Suomessa ei olisi kirjoitettu ollenkaan EU:n prosessioikeudesta. Käyty keskustelu ja esitetty kritiikki kohdistuvat pitkälti EU-oikeuden harmonisointiin. Oikeustieteilijä Johanna Niemi on esittänyt näkemyksen, jonka mukaan prosessioikeuden alalla suunta on kohti EU-jäsenvaltioiden sääntelyn harmonisointia. Toistaiseksi harmonisointi on monilta osin keskittynyt rikosprosesseihin (esimerkiksi eurooppalaisen pidätysmääräyksen muodossa), mutta Niemi uskoo perus- ja ihmisoikeuksien merkityksen kasvun vaikuttavan tulevaisuudessa myös siviiliprosessien lähentymiseen.¹²

Helsingin yliopiston oikeustieteen lehtori¹³ Heidi Lindfors on suhtautunut harmonisointiin osin kriittiseen sävyyn. Hänen mukaansa olisi käytännössä mahdotonta toteuttaa kaikki prosessit kattava yksityiskohtainen yleiseurooppalainen sääntely. Lisäksi jokaisella jäsenvaltiolla on vahvat traditionsa prosessioikeuden alalla ja näiden äkillinen katkaiseminen olisi haastavaa. Yksittäisten prosessioikeudellisten kysymysten jättäminen jäsenvaltioiden päätettäväksi eriyttää menettelyitä eri jäsenvaltioissa. Lindfors näkee, että nykyisessä tilanteessa, jossa

⁹ Ervo 2020, 58.

¹⁰ Wilhelmsson 2003, 85.

¹¹ Ervo 2020, 69–70.

¹² Niemi 2014, 1061–1065.

¹³ University of Helsinki.

harmonisointi perustuu EU-asetuksille, vaarana menettelyjen yhtenäisyydelle ovat lisäksi säännösten erilaiset tulkinnat.¹⁴

Juha Raitio on ottanut kantaa lyhyesti prosessiautonomiaan etenkin tuomioiden oikeusvoiman kannalta. Hän arvioi, että vaikka EU-oikeudella on lähtökohtaisesti etusija kansalliseen oikeuteen nähden, kansallinen päätös ei tule purettavaksi vain siitä syystä, että se on EU-oikeuden vastainen. Raitio nostaa oikeusvarmuuden ja oikeusvoiman niin tärkeiksi periaatteiksi prosessiautonomian osalta, että ne jossain määrin jopa ohittavat EU-oikeuden etusijan.¹⁵ Myös muita oikeustieteilijöitä on päätynyt samaan tulkintaan EUT:n sekä korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännön perusteella.¹⁶ Pohjalainen luo artikkelissaan kuvaa sekavasta käytännöstä ylimääräisen muutoksenhaun suhteen tilanteessa, jossa EUT on ratkaissut. Toisaalta kysymykseen voi tulla tuomion purkaminen, toisaalta vahingonkorvausten maksaminen. Hän kuitenkin katsoo, että lähtökohtaisesti EUT:n oikeuskäytäntö heijastaa kunnioitusta prosessiautonomiaa kohtaan.¹⁷

Leif Sevón, joka on toiminut myös jäsenenä Euroopan yhteisöjen tuomioistuimessa (EYT nykyinen EUT)^{18, 19} on artikkelissaan vuonna 2003 käsitellyt prosessiautonomiaa etenkin kansallisten tuomioistuinten näkökulmasta. Hän pyrkii määrittelemään ne prosessiautonomian rajat, jotka vaikuttavat jäsenvaltioiden tuomioistuimissa työskentelevien tuomareiden toimintaan. Kansalliset tuomarit tasapainottelevat prosessioikeuden osalta EUT:n ja EU-oikeuden sekä toisaalta kansallisen lain välissä. Sevón myös osittain kritisoi tuomioistuinta sen epäjohtonmukaisuudesta ja edestakaisesta liikkeestä prosessioikeuden alalla. Tällä hän tarkoittaa sitä, että EUT itse päätyy usein mutkistamaan prosessiautonomian vallitsevaa tilaa esimerkiksi käyttämällä erilaisia sanamuotoja saman asian ilmaisemiseen.²⁰

¹⁴ Lindfors 2012, 507–508.

¹⁵ Raitio 2021, 412–413.

¹⁶ Miettinen 2012. Pohjalainen 2014.

¹⁷ Pohjalainen 2014, 260–268.

¹⁸ Käytän tässä tutkielmassa selkeyden vuoksi ja vakiintuneen käytännön mukaisesti nimitystä Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) koko tuomioistuimen olemassa olon ajalta.

¹⁹ Press and Information Service 2002.

²⁰ Sevón 2003, 5, 11–12.

Pekka Haapaniemi keskittyy termin prosessiautonomia harhaanjohtavuuteen. Alusta lähtien EUT ja EU-lainsäätäjät ovat rajoittaneet autonomiaa ja määränneet sen laajuudesta. Vaikka toisaalta hänen mukaansa jäsenvaltioiden kansallisilla prosessioikeuksilla on myös tärkeä roolinsa, niiden valta perustuu asioiden tosiasialliseen tilaan eikä niinkään välttämättömyyteen. Tällä Haapaniemi viittaa siihen, että kansallisilla säännöksillä on merkitystä vain, koska niitä vastaavia EU-oikeuden normeja ei ole vielä syntynyt. Mikään ei kuitenkaan estä EU:ta luomasta tällaisia normeja. Siitä huolimatta, että hän esittää EUT:lla olevan rajoituksia sen osalta, kuinka pitkälle tämä voi mennä puuttuessaan jäsenvaltioiden prosessioikeuteen, Haapaniemen suhtautuminen prosessiautonomiaan on muihin suomalaisiin verrattuna suhteellisen kriittinen.²¹

Voidaan huomata, että suomalaisilla oikeustieteilijöillä ei ole yhtenäistä mielipidettä prosessiautonomiasta tai prosessioikeuden harmonisoinnista. Suurin osa kirjoittajista keskittyy kritiikin esittämisen tai mielipiteen ilmaisun sijaan neutraaliin oikeustilan kuvaamiseen. Itse prosessiautonomiaa harva oikeustieteilijä mainitsee ja vielä harvempi siihen keskittyy kirjoituksessaan. Prosessioikeuden harmonisointiin kriittisesti suhtautuvia voidaan varovaisesti pitää prosessiautonomian kannattajina. Rivien välistä on myös yleisesti luettavissa, että prosessiautonomiaa pidetään toimivana ratkaisuna, sillä harmonisointihaluja ei näytä oikeustieteilijöillä olevan.

Suomen ja Ruotsin kulttuurisen ja historiallisen läheisyyden vuoksi naapurimaamme on aina ajankohtainen lähtökohta vertailulle myös oikeustieteessä. Mielipiteet Ruotsissa prosessiautonomian osalta vaikuttavat olevan huomattavasti suomalaisia selkeämpi ja kritiikkiä on esitetty herkemmin. Osa oikeustieteilijöistä ei pidä prosessiautonomiaa oikeusperiaatteena, johtuen sen jatkuvasta muutoksesta ja kaventumisesta. Toisaalta prosessioikeuden tärkeyden nähdään kaventuvan ja aineellisen oikeuden merkityksen nousevan EUT:n ratkaisukäytännön seurauksena.²²

Ruotsalaiset tuomioistuimet eivät ole olleet innokkaita viemään prosessioikeudellisia kysymyksiä EUT:n tutkittaviksi. Tämä tarkoittaa myös sitä, että EUT:lla ei ole ollut mahdollisuutta ottaa kantaa koskien ruotsalaisen prosessioikeuden yhteensopivuutta EU-

²¹ Haapaniemi 2009, 119–120

²² Ghavanini 2020, 223–224.

oikeuden kanssa. Ruotsilla, kuten toki monella muullakin valtiolla, on vahvat perinteet ja omat periaatteensa siviiliprosessin alalla. Näiden muokkaaminen prosessiautonomian kadotessa aiheuttaisi suuria haasteita. On katsottu, että prosessioikeuden sääntelyn siirtyminen entistä enemmän EU:lle vaarantaisi ruotsalaiselle siviiliprosessille tyypillisen joustavuuden.²³

Iso-Britannian erottua EU:sta Ranskan vaikutusvalta unionissa on kasvanut entisestään. Ranskassa keskustelu prosessiautonomiasta oikeustieteilijöiden kesken on Suomen tapaan rajoittunutta, mikä johtuu siitä, että ylipäättään harva oikeustieteilijä on keskittynyt siviiliprosessien tutkimukseen.²⁴ Ranskassa prosessiautonomian käsitettä pidetään jokseenkin epäselvänä. Vaikka EUT on useissa ratkaisuisaan viitannut prosessiautonomiaan ja sitä rajaaviin periaatteisiin, niiden sisältöä ei nähdä tarkkarajaisina. Autonomian sijaan tulisi viitata EU-jäsenvaltioiden prosessioikeudelliseen kompetenssiin²⁵, EU:n ja jäsenvaltioiden yhteisesti jakaman lainsäädäntövallan merkiksi.²⁶

Prosessiautonomian on nähty estävän EU-oikeuden normien voimakkaan vaikutuksen ranskalaiseen oikeusjärjestelmään. EU:n vaikutus prosessioikeuteen syntyy pikemminkin aineelliseen oikeuteen kohdistuvien säädösten kautta kuin suoraan prosessioikeudellisten. Toisaalta lainsäätäjän on voitu Ranskassa katsoa itse joiltain osin halunneen lähestyä unionin oikeusnormeja ja siten vievän ranskalaista prosessioikeutta eurooppalaisempaan suuntaan. Tämä ei kuitenkaan heijastu kaikkialle, vaan oikeustieteilijät ovat katsoneet esimerkiksi ranskalaisen valitusprosessin olevan jopa EU-oikeuden normien vastainen.²⁷

Jotta kuva prosessioikeudesta ei jäisi yksipuoliseksi, on hyvä ottaa vertailukohdaksi myös jäsenvaltio, jonka suhde EU:n kanssa on ollut edeltäviä haastavampi. Puolan vallanpitäjien mielipiteet unionia kohtaan ovat jyrkentyneet etenkin viime vuosina.²⁸ Puolalaiset oikeustieteilijät ovat käyneet aktiivista keskustelua Puolan oikeusjärjestelmän eurooppalaistumisesta. He ovat yhtä mieltä siitä, että puolalainen prosessioikeus on 2010-

²³ Ghavanini 2020, 224–225.

²⁴ Després 2020, 48.

²⁵ Couronne 2015, 15–16.

²⁶ Roccati 2015, 438–439.

²⁷ Lhadi 2019, 475–476.

²⁸ Euroopan parlamentti 2021. Pennanen 2021. Incoronato 2021.

luvulla eurooppalaistunut.²⁹ Lainsäätäjä ei kuitenkaan vaikuta innostuneelta muokkaamaan prosessioikeutta itsenäisesti EU-periaatteiden mukaiseen suuntaan. Tämä voidaan nähdä muun muassa siinä, että implementoidessaan EU-lainsäädäntöä, Puola useimmiten ylittää vain minimivaatimustasolle.³⁰

Vuonna 2018 Puolan oikeusministeri kyseenalaisti EUT:n mahdollisuuden SEUT (sopimus Euroopan unionin toiminnasta) 267 artiklan nojalla antaa ennakkoratkaisu koskien kansallisen oikeuslaitoksen järjestäytymistä. Ministeri ilmoitti suorasanaisesti, että EUT:lla ei hänen mielestään ole oikeutta puuttua kansallisten oikeuslaitosten toimintaan. Tämä voidaan nähdä viittauksena prosessiautonomiaan, vaikka ministeri ei periaatetta maininnutkaan. Puolalaiset tuomioistuimet eivät ole ottaneet kantaa prosessiautonomiaan päätöksissään.³¹ Puolalaisissa oikeustieteilijöissä huolta tuntuu herättävän pikemminkin autonomian vaarantuminen kansallisissa tuomioistuimissa Puolan vallanpitäjien vuoksi kuin eurooppalaisen prosessiautonomian kaventuminen.³²

Jo tällä pienellä otoksella maita voimme huomata, että vastustajia prosessiautonomialle ei ainakaan vaikuta olevan. On kuitenkin mahdotonta sanoa, ymmärretäänkö prosessiautonomia samalla tavalla eri EU-maissa. Tämä johtuu osittain siitä, että konseptia itsessään pidetään vaikeaselkoisena.³³ Erona Suomen ja muiden maiden välillä kuitenkin on se, että muissa maissa keskustelua käydään, kun taas Suomessa se on pitkään ollut hyvin vähäistä. Puola erottuu muiden maiden joukosta sillä, että siellä valtaapitävien suhtautuminen prosessiautonomiaan on haastanut sen rajat. Kaikkien maiden kohdalla kuitenkin tuli ilmi, että yhteisen EU:n laajuisen prosessioikeusnormiston säätämistä pidettäisiin haastavana, sillä jokaisella valtiolla on voimakkaat omat kansalliset perinteet, joiden juuret ulottuvat maiden historiaan ja kulttuuriin. Suurimmassa osassa valtioita jonkinlaista yhdentymistä ei kuitenkaan torpata aivan täysin.

²⁹ Piszcz 2020, 140, alaviite 1.

³⁰ Piszcz 2016, 123.

³¹ Biernat – Kawczynska 2018.

³² Sadurski 2018. Biernat – Kawczynska 2018.

³³ Krans – Nylund 2020, 228.

2. Prosessiautonomian kehityksen ensimmäiset vuosikymmenet

2.1 Ennen virallista määritelmää

Prosessien alalla kansainvälinen rajat ylittävä yhteistyö etenkin monikansallisissa tapauksissa on kestänyt jo pitkään muun muassa tuomioiden täytäntöönpanon ja asiakirjojen sekä todisteiden vaihdon osalta. Prosesseista on sovittu niin kahdenvälisillä kuin monen välisillä sopimuksilla. Alkuvuosien esimerkkinä voidaan pitää Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssia vuodelta 1893. Myös alueellisella tasolla yhteistyötä on tapahtunut muun muassa Pohjoismaiden kesken jo kauan. Tietysti Euroopan yhteisön (EY) syntyminen synnytti uudenlaisen yhteisön, jossa prosesseilla on entistä suurempi merkitys.³⁴

Lähtölaukauksena prosessiautonomialle pidetään usein *Rewe*-tuomiota³⁵ vuodelta 1976. Periaate ei kuitenkaan syntynyt tyhjiössä, eikä tämä ollut ensimmäinen kerta, kun siitä kuultiin. Prosessiautonomian termin ja itse periaatteen alkuperä on oikeustieteellisessä kirjallisuudessa, josta löytyy viittauksia prosessiautonomiaan jo jonkin verran ennen edellä mainittua EUT:n ratkaisua. Tuomioistuin on niin ikään antanut viitteitä prosessiautonomian olemassaolosta jo aiemmissa 1960-luvulla julkaistuissa ratkaisuisaan, vaikka ei termiä vielä kirjaimellisesti silloin maininnut.³⁶

Ensimmäisenä prosessiautonomiaa kommentoineena pidetään ranskalaista oikeustieteilijää Joël Rideaut.³⁷ Vuonna 1972 julkaisemassaan artikkelissa hän esitti, että soveltaessaan yhteisön oikeutta toimivaltaiset elimet ja niiden menettelyt valitaan kansallisen oikeusjärjestelmän säädösten mukaan, mikä heijastaa jäsenmaiden institutionaalisen autonomian periaatetta. Tässä vaiheessa ei vielä käytetty nykyään suositumpaa termiä prosessiautonomia, vaan puhuttiin enemminkin institutionaalista autonomiasta, jolla on sama merkityssisältö. Rideaun mukaan EUT:n oikeuskäytäntö vahvistaa tämän institutionaalisen autonomian käytännön olemassaolon.³⁸

³⁴ Storskrubb 2021, 771.

³⁵ Asia 33/76, *Rewe*.

³⁶ Haapaniemi 2009, 91, 93.

³⁷ Haapaniemi 2009, 89.

³⁸ Rideau 1972, 885.

Ratkaisulla *Humblet* EUT lähti luomaan pohjaa prosessiautonomialle. Se ilmaisi, että tuomioistuimella itsellään ei ole toimivaltaa julistaa mitättömiksi jäsenvaltioiden lakeja tai määräyksiä. Se voi ainoastaan todeta, että jäsenvaltio ei ole noudattanut yhteisön sille asettamia velvoitteita, ja pyrkii yhteisön lain mukaisilla menettelyillä saamaan jäsenvaltio itse kumoamaan kyseinen velvoitteiden vastainen menettely. EUT loi tuomiollaan uudenlaisen oikeuskäytännön, jonka mukaan jää kansallisten oikeusjärjestelmien ratkaistavaksi, miten EU-oikeuksien toteutumista tulisi suojella ja miten niiden loukkaamisen tapauksessa tulisi menetellä.³⁹

Lisää kehitystä tapahtui *Salgoil*-tuomion myötä. Asia liittyi useamman EY:n perustamissopimuksen artiklan tulkintaan jäsenvaltion ja sen kansalaisten välisissä suhteissa. Kyseiset 30–33 artiklat koskivat määrällisten rajoitusten poistamista jäsenmaiden välisessä kaupassa. EUT:n mukaan perustamissopimuksen 31 ja 32 artiklalla jäsenvaltioiden toimivaltaiset tuomioistuimet veloitetaan suojelemaan niiden yksityisten oikeussubjektien etuja, joita määräysten rikkominen loukkaisi. Tuomioistuin jatkaa, että näiden kansallisten tuomioistuinten tulee turvata kansalaisten etujen, joita kyseisten artiklojen rikkominen loukkaa, suora ja välitön turvaaminen. Toisin sanoen tätä voidaan pitää etenkin tehokkuus-, mutta myös vastaavuusperiaatteen, varhaisena hahmotelmana (tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteista tarkemmin luvussa 3), sillä tuomioistuimen mukaan jäsenvaltion toimivaltaisen viranomaisen tulee varmistaa yhteisön oikeuden tehokas toteutuminen.⁴⁰

Merkittävänä prosessiautonomian muodostumisen kannalta pidetään EUT:n ratkaisua asiassa *International Fruit Company*. Lähtökohtana olivat hedelmiin ja vihanneksiin kohdistuvat määrälliset rajoitukset. Alankomaalainen tuomioistuin esitti EUT:lle ennakkoratkaisupyynnön koskien useamman yhteisön perustamissopimuksen artiklan sekundäärioikeudellisen säännön tulkintaa. Ensimmäisenä kysymyksenä tuomioistuin kysyi, tarkoitetaanko sillä, että useat perustamissopimuksen ja asetusten säännökset antavat valtuuksia tai asettavat velvoitteita jäsenvaltiolle, että jäsenvaltiot voivat siirtää nuo valtuudet tai velvoitteet kansallisille viranomaisille vain nimenomaisilla säädöksillä.⁴¹

³⁹ Asia 6/60, *Humblet*, I 2 kohta.

⁴⁰ Asia 13/68, *Salgoil*, III 2 kohta.

⁴¹ Yhdistetyt asiat 51–54/71, *International Fruit Company*, 1–2 kohta.

Vastatakseen tähän EUT lausui, että vaikka perustamissopimuksen 5 artiklassa (nykyinen sopimus Euroopan unionista (SEU) 4 artikla) velvoitetaan jäsenvaltiot toteuttamaan kaikki yleis- ja erityistoimenpiteet, joilla voidaan varmistaa perussopimuksesta johtuvien velvoitteiden täyttyminen, jäsenvaltioiden vastuulla on päättää, mitkä kansallisen oikeusjärjestelmän elimet valtuutetaan toteuttamaan kyseiset toimenpiteet. Lisäksi EUT:n mukaan kysymys siitä, miten kyseisten valtuuksien käyttäminen ja velvoitteiden täyttäminen jaetaan jäsenvaltion kansallisissa viranomaisissa, on täysin jokaisen jäsenvaltion perustuslaillisen järjestelmän ratkaistavissa. EU-oikeus ei siis puutu siihen, kuinka jäsenvaltiot toteuttavat kansallisissa viranomaisissa yhteisön oikeuden täytäntöön panemisen.⁴²

Esiin voidaan ottaa vielä *International Fruit Company*-ratkaisun kanssa samalta vuodelta oleva tuomio asiassa *Rheinmühlen*. Asia koski maanviljelystä, siihen liittyvää EU-asetusta sekä vientiä kolmansiin maihin. EUT:n ratkaisun mukaan jäsenmaiden tulee itsenäisesti määrittää riittävät todisteet sille, että vientiä on tapahtunut kolmanteen maahan, edellyttäen, että se ei ole hyväksynyt riittämätöntä todistusta.⁴³ Muotoilussa käytettyä termiä itsenäisesti on pidetty merkkinä siitä, että EUT hyväksyi prosessiautonomian olemassaolon. Toisaalta on myös esitetty, että koska lause sisältää edellyttäen että -ilmaisun, ei kaikkea EU:n sääntelyä koskevaa prosessiautonomiaa voida tällä perusteella lähtökohtaisesti pitää kiistattomana.⁴⁴

2.2 Prosessiautonomian alkuperäisiä rajoitteita

Prosessiautonomian alkuvaiheissa ei ollut vielä määritelty autonomian nykyisiä rajoituksia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että ei olisi ollut minkäänlaisia puitteita sille, missä rajoissa jäsenvaltioiden tuli toimia prosessiautonomiaa soveltaessaan. Rajoitteet olivat tarpeen, sillä niiden avulla voitiin turvata jäsenvaltioiden yhtenäinen yhteisön oikeuden soveltaminen. Lähtökohtana prosessiautonomiassa oli yhteisön oikeudessa määriteltyjen tavoitteiden saavuttaminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että vaikka jokainen jäsenvaltio sai itse valita haluamansa keinot, tuli heidän kuitenkin päästä niihin lopputuloksiin, joihin yhteisön oikeuden säädöksillä pyrittiin. Keinot olivat siis valittavissa, mutta EU-oikeuden harmonian säilyttämiseksi tavoitteiden piti täytyä.⁴⁵ Ratkaisussaan asiassa *Firma Gebrüder Lück* EUT

⁴² *ibid.*, kohta 3–4.

⁴³ Asia 6/71, *Rheinmühlen*, 8 kohta.

⁴⁴ Kakouris 1997, 1405, alaviite 35.

⁴⁵ Rideau 1972, 885. Haapaniemi 2009, 92.

lausui asiasta. Sen mukaan EU-oikeus ei rajoita toimivaltaisen kansallisen tuomioistuimen valtaa soveltaa useista kansallisen oikeuden eri menettelyistä niitä, jotka parhaiten soveltuvat EU-oikeuden yksilölle antamien oikeuksien turvaamiseen.⁴⁶

Tästä lähtökohdasta on nähtävissä useampi rajoite prosessiautonomialle. Ensinnäkin rajoitteena ovat yhdenmukaisen EU-oikeuden soveltaminen jäsenmaissa. Yhdenmukaisuus on välttämätöntä unionin rakentamiseksi. Mikäli jäsenvaltiot soveltaisivat EU-oikeutta hyvin eri tavoin, eivät unionin tavoitteet täyttyisivät eivätkä jäsenvaltiot muodostaisi yhtenäistä unionia.⁴⁷ EUT on ottanut näihin kantaa *Schülter*-tuomiossa, jossa se viitaten kansallisten viranomaisten oikeuteen valita menettely toteaa, että vaikka yhteisön oikeuden implementoinnissa tulee noudattaa kansallisia prosesseja ja muutovaatimuksia, implementointi ja soveltaminen pitää sovittaa yhteen yhteisön oikeuden yhdenmukaisen soveltamisen kanssa eriarvoisen kohtelun välttämiseksi.⁴⁸

Toisekseen rajoituksina ovat EU-oikeuden etusijan ja suoran sovellettavuuden periaatteet. Etusijan on katsottu koskevan kaikkia kansallisen oikeuden normeja, myös perustuslaillisia säädöksiä. EU-oikeuden etusija sivuuttaa myös prosessiautonomian eli ensin tulee noudattaa unionin oikeuden säädöksiä, ja vasta sitten jäsenvaltiot voivat toimia autonomisesti.⁴⁹ On huomioitava, että suora sovellettavuus -termin määritelmä on muuttunut aikojen saatossa. Nykyään termi merkitsee sitä, että yksittäistä EU-oikeuden sääntöä voi soveltaa sellaisenaan esimerkiksi kansallisessa tuomioistuimessa ilman erillistä implementointia.⁵⁰ Kuitenkin tässä käsiteltävänä aikana, 1960- ja -70-luvuilla, suora vaikuttavuus määriteltiin *Van Gend en Loos* -ratkaisun⁵¹ myötä sellaisten oikeuksien luomisena yhteisön oikeudessa yksilöille, joita kansallisten tuomioistuinten tulee suojella.⁵² Alkujaan suoran sovellettavuuden ala oli kapea ja

⁴⁶ Asia 34/67, *Firma Gebrüder Lück*, 3 kohta.

⁴⁷ Law – Nowak 2020, 33.

⁴⁸ Asia 94/71, *Schülter*, 10–11 kohta.

⁴⁹ Rideau 1972, 886.

⁵⁰ De Witte 2021, 192–193.

⁵¹ Asia 26/62, *Van Gend en Loos*.

⁵² Dashwood 1977, 229.

se koski lähinnä yksittäisiä artikloita tai säädöksiä, mutta sen merkitys kasvoi EUT:n oikeuskäytännön myötä.⁵³

2.3 Rewe ja Comet

Prosessiautonomian yhteydessä varmasti eniten mainitut oikeustapaukset ovat kuuluisat merkkipaalut *Rewe* ja *Comet*⁵⁴ vuodelta 1976. Näiden kahden tuomion voidaan viimeistään sanoa vahvistavineen prosessiautonomian olemassaolo. Jos vielä tähän saakka prosessiautonomiaa oli tarvinnut etsiä osittain jopa rivien välistä EUT:n oikeuskäytännöstä, ja oikeustieteilijätkin olivat osin epävarmoja sen sisällöstä, *Rewe*- ja *Comet*-ratkaisut vahvistivat prosessiautonomian periaatteen olemassaolon.⁵⁵

Asia *Rewe* koski saksalaisessa tuomioistuimessa syntynyttä hallintoriita-asiaa, jossa kiistan kohteeksi tuli valittajien suorittama kasvien terveystarkastuksia koskeva maksu heidän tuodessaan maahan ranskalaisia omenoita. Maksun katsottiin vastaavan vaikutukseltaan tullimaksuja. Valittajien vaatimukset maksupäätösten kumoamisesta ja suoritettujen maksujen palauttamisesta oli hylätty, sillä niitä ei saksalaisen lain mukaan voitu ottaa tutkittaviksi kansallisen lain mukaisten määräaikojen noudattamatta jättämisen vuoksi. Ennakkoratkaisukysymys oli, onko siinä tapauksessa, että kansallinen viranomaisen rikkoo tällaisten maksujen kieltoa, yksityisellä oikeussubjektilla yhteisön oikeuden mukaan oikeus vaatia hyvitystoimenpiteitä, vaikka hallinnollisesta toimenpiteestä ei voida menettelysääntöjä koskevan kansallisen lain mukaan valittaa määräaikojen päättymisen vuoksi.⁵⁶

Vastatessaan esitettyyn kysymykseen EUT ensin muistutti perustamissopimuksen 5 artiklan sisältämästä yhteistyöperiaatteesta, jonka perusteella yhteisön oikeuden säännöksillä ja määräyksillä on välitön oikeusvaikutus, jonka mukaan yksilöiden oikeussuojan varmistaminen kuuluu kansallisille tuomioistuimille. Tämän pohjalta se linjasi seuraavasti:

”asiaa koskevan yhteisön sääntelyn puuttuessa kunkin jäsenvaltion sisäisessä oikeusjärjestyksessä on määritettävä toimivaltaiset tuomioistuimet ja annettava menettelysäännöt niitä oikeussuojakeinoja varten, joilla pyritään turvaamaan

⁵³ De Witte 2021, 193.

⁵⁴ Asia 45/76, *Comet*.

⁵⁵ Haapaniemi 2009, 93

⁵⁶ Asia 33/76, *Rewe*, 2–3 kohta.

yhteisön oikeuden välittömään oikeusvaikutukseen perustuvat yksityiset oikeudet.”⁵⁷

Tätä on pidettävä prosessiautonomian ensimmäisenä virallisena muotoiluna. Samassa päätöksessä EUT lisäsi, että kansallisen oikeusjärjestyksen määrittämät menettelysäännöt eivät saa olla epäedullisempia kuin vastaavaa kansallista oikeussuojakeinoa koskevat säännöt. Tällaisia menettelysääntöjä ei myöskään saisi käyttää siinä tilanteessa, että ne johtaisivat siihen, että yksilöiden olisi käytännössä mahdotonta käyttää EU-oikeudessa niille annettuja oikeuksia.⁵⁸

Ratkaisu asiassa *Comet* on annettu samana päivänä *Rewe*-päätöksen kanssa. Julkisasiamies on antanut asioissa myös yhdistetyn ratkaisuehdotuksen, joten asioiden voidaan jo siitäkin päätellä liittyvän toisiinsa.⁵⁹ *Comet* koski kukkasipuleiden ja -mukuloiden vientiä Alankomaista Länsi-Saksaan. Asiassa valittajana toiminut oli suorittanut vuosien 1968 ja 1969 vaihteessa alankomaalaiselle viranomaiselle maksuja, joiden voitiin hänen mukaansa katsoa vastaavan tarkoitukseltaan tullimaksuja. Tällaiset maksut oli kielletty yhteisiä markkinoita luotaessa yleisesti yhteisön perustamissopimuksessa sekä vielä erikseen eläviä puita ja muita kasveja, mukuloita, juuria ynnä muita sellaisia, kuten leikattuja kukkia, koskevalla asetuksella.⁶⁰ Valittaja katsoi, että sillä oli oikeus kuittaukseen tekemistään maksuista.⁶¹

Ennakkoratkaisukysymys, jonka alankomaalainen tuomioistuin EUT:lle esitti, koski aikarajoituksia, sillä asiassa valittajana toiminut ei ollut nostanut kannetta kansallisen lain mukaisessa määräajassa. Kysymyksen tarkoituksena oli selvittää, estääkö jokin yhteisön oikeuden säädös tai periaate asettamasta aikarajoituksia kanteiden nostamiselle tilanteessa, jossa kantaja nostaa kansallisen tuomioistuimen edessä valituskanteen kansallisen viranomaisen tekemän päätöksen yhteisön oikeuden vastaisuudesta. Kansallinen tuomioistuin tarkensi kysymystään vielä esittämällä, olisiko tällaisen aikarajan umpeuduttua

⁵⁷ Asia 33/76, *Rewe*, 5 kohta.

⁵⁸ Giubboni – Robin-Olivier 2016, 18.

⁵⁹ Yhdistetyt julkisasiamiehen ratkaisuehdotukset Warner, asia 33/76 ja asia 45/76.

⁶⁰ Neuvoston asetus (ETY) No 234/68, annettu 27 päivänä 1968, elävän kasviaineiston ja kukkaviljelytuotteiden yhteisen markkinajärjestelyn luomisesta.

⁶¹ Asia 45/76, *Comet*, 2–3 kohta.

tuomioistuimella oikeus jättää kanne tutkimatta tai viranomaisella oikeus olla ottamatta päätöstään uudelleen harkittavaksi.⁶²

Asiassa valittajana toiminut käytti puolustuksenaan yhteisön oikeuden etusijaperiaatetta. Hänen mukaansa etusija tarkoittaa, että se voi kumota minkä tahansa päätöksen, joka on EU-oikeuden vastainen. Valittaja jatkoi, että kansallisissa tuomioistuimissa, jotka on sidottu noudattamaan yhteisön oikeutta, yhteisön oikeuteen perustuva vaatimus ei ole sidottu kansallisen oikeuden rajoituksiin, jotka heikentävät suoran vaikuttavuuden periaatteen toteutumista kansallisessa oikeusjärjestyksessä.⁶³

Vastatakseen tähän EUT käytti samanlaista logiikkaa, kuin ratkaisussaan asiassa *Rewe*. Se muokkasi kansallisen tuomioistuimen kysymyksen muotoon, ovatko kansalliset aikarajat, jotka koskevat yhteisön oikeuden suoran vaikuttavuuden myötä kansalaisille kuuluvia oikeuksia, EU-oikeuden mukaisia. EUT viittasi ensinnäkin yhteisön perustamissopimuksen yhteistyöperiaatteeseen, jonka perusteella kansalliset tuomioistuimet ovat vastuussa tällaisten oikeuksien toteutumisen turvaamisesta. Tästä seuraa se, että soveltuvan yhteisön oikeuden säännöksen puuttuessa jäsenvaltioiden tulee itse valita sovellettavat menettelyt. Tuomioistuin vielä lisäsi, että nämä säännöt eivät saa olla epäedullisempia kuin vastaavaa kansallista asiaa koskevat menettelysäännöt⁶⁴ ja, että kansallista menettelyä tai aikarajaa tulisi jättää soveltamatta ainoastaan siinä tapauksessa, että se tekisi edellä mainittujen oikeuksien turvaamisesta käytännössä mahdotonta.⁶⁵

Ratkaisuista seuraa myös prosessiautonomian määritelmää koskeva raja. Vaikka jäsenvaltioilla on autonomia prosessien osalta, eivät ne kuitenkaan voi itsenäisesti määrätä siitä, mitkä ovat prosessisääntöjä. On tärkeää ottaa huomioon, että ratkaisuissa *Rewe* ja *Comet* EUT viittaa menettelysääntöihin, ei prosessioikeuteen. Tämä johtuu siitä, että jokaisella jäsenvaltiolla on oma näkemyksensä prosessioikeudesta. Osalla prosessioikeuteen kuuluu enemmän myös aineellisen oikeuden säädöksiä, kun taas toisilla se rajautuu tiukasti menettelysääntöihin. Tästä seuraisi epätasa-arvoa jäsenvaltioiden välillä. EUT:n oman

⁶² Asia 45/76, *Comet*, 1 kohta.

⁶³ *ibid.*, 9 kohta.

⁶⁴ *ibid.*, 10 ja 13 kohta.

⁶⁵ *ibid.*, 16 kohta.

rajauksen voidaan katsoa tarkoittavan kaikkia niitä aineellisia ja organisaationalisia säädöksiä ja periaatteita, jotka soveltuvat oikeussuojaa haettaessa.⁶⁶

2.4 Rewen ja Cometin jälkeen

Rewe- ja *Comet*-ratkaisut synnyttivät virallisesti prosessiautonomian ratkaisulinjan, jonka soveltamista EUT on jatkanut tähän päivään asti. Tässä rinnalla on kuitenkin ollut toinen, niin ikään kahden ratkaisun luoma oikeuskäytäntö. Kyseessä on EU-oikeuden etusijaan keskittyvä asioissa *Simmenthal* ja *Factortame* luotu linja. On huomioitava, että vaikka ensin mainittu ratkaisu on tehty jo vuonna 1978, tämä ratkaisutapa on saanut pontta enemmänkin vasta jälkimmäisen myötä vuonna 1990. Epäselvyyttä on aiheuttanut EUT:n tapa painottaa toisissa ratkaisuisissa prosessiautonomiaa ratkaisujen *Rewe* ja *Comet* perässä, ja toisissa *Simmenthal*- ja *Factortame*-tuomioiden mukaista etusijaperiaatetta.⁶⁷

Eräs keino, jota on ehdotettu EUT:n käytettäväksi kahden linjan erottamiseksi, on erottaa menettelysäännöt ja oikeussuojakeinot toisistaan. Näiden kahden teoreettinen ero on se, että oikeussuojakeinot ovat suora seuraus yksilölle annetuista oikeuksista, kun taas menettelysäännöt ovat niitä, jotka vievät oikeuksista oikeussuojaan. Oikeussuojakeinoja ovat esimerkiksi oikeus vahingonkorvaukseen tai muutoksenhakuun. Menettelysääntöjä, jotka luovat rajat näille oikeussuojakeinolle, ovat muun muassa aikarajoitukset ja todistelusäännöt. Tämä raja ei tietenkään ole täysin tarkkarajainen, mutta sitä voidaan pitää ohjenuorana. Mikäli prosessiautonomiaa sovellettaisiin vain menettelysääntöihin ja oikeussuojakeinojen osalta käytettäisiin EU-oikeuden etusijaperiaatetta, tämä olisi yksi mahdollisuus siihen, miten EUT voisi selkeyttää oikeuskäytäntöään näiden kahden ratkaisulinjan osalta.⁶⁸

Vuonna 1981 antamassaan ratkaisussa asiassa *Rewe vastaan Hauptzollamt Kiel* (käytetään tässä nimeä *Rewe II* sekaannuksen välttämiseksi), joka tunnetaan myös ”voin ostopisteily-ratkaisuna”⁶⁹, EUT lausui yhteisön perustamissopimuksen merkityksestä. EUT:n lausumaa voidaan pitää eräänlaisena kiteytyksenä prosessiautonomian tarkoituksesta ja olemassaolosta. Tuomioistuimen mukaan siitä huolimatta, että perustamissopimus perustaa joitakin kanteita,

⁶⁶ Haapaniemi 2009, 94.

⁶⁷ Halberstam 2021, 149.

⁶⁸ *ibid.*, 149–150.

⁶⁹ Arnall 2011, 55. Termi on alun perin englanninkielillä ”*Butter-Buying Cruises case*”.

joita kansalaiset voivat tarpeen vaatiessa nostaa suoraan yhteisöjen tuomioistuimessa, sopimuksen tarkoituksena ei ole perustaa muita oikeussuojakeinoja kansallisessa tuomioistuimessa käytettäväksi kuin ne, jotka kansallinen oikeus on määritellyt.⁷⁰

EUT on kuitenkin jossain määrin muokannut myöhemmin tätä ”ei uusia oikeussuojakeinoja” -sääntöään. Se on katsonut, että EU-oikeuden vastaisesti kannettujen verojen ja maksujen osalta on oltava kansallisen lain mukaan käytettävissä oikeussuojakeinona takaisinmaksu. EUT:n mukaan tämä on seurausta kyseistä asiaa koskevista aineellisen oikeuden säädöksistä EU-oikeudessa.⁷¹ Ratkaisussa *San Giorgio* EUT esitti, että oikeus saada takaisin tällaiset verot tai maksut on seurausta niistä oikeuksista, jotka kansalaisille on annettu niillä yhteisön oikeussäännöillä, joilla kielletään tulleja vaikutukseltaan vastaavat maksut tai syrjivät sisäiset verot ja maksut.⁷² On esitetty näkökulma, jonka mukaan tällainen oikeuskäytäntö todellisuudessa loisi vaatimuksen uudesta oikeussuojakeinosta. EUT on kuitenkin pysynyt kannassaan, jonka mukaan perustamissopimus ei velvoita uusien oikeussuojakeinojen luomiseen.⁷³

Ratkaisu asiassa *Emmott* kuuluu 1990-luvun alun sarjaan päätöksiä, joka korosti jännittyneisyyttä kansallisen prosessiautonomian ja tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden mukaisten vaatimusten välillä.⁷⁴ Ensin EUT toi esiin prosessiautonomian ja sen rajoitusten luomat periaatteet. Tämän jälkeen se linjasi, että

”ennen kuin direktiivin vastaisesti toimiva jäsenvaltio on asianmukaisesti saattanut direktiivin osaksi kansallista oikeusjärjestystä, sillä ei ole oikeutta vedota siihen, että oikeudenkäynti, jonka yksityinen oikeussubjekti on saattanut vireille sitä vastaan turvatakseen tämän direktiivin säännösten mukaiset oikeutensa, on saatettu vireille liian myöhään.”

Tällainen määräaika voi siten alkaa vastaa siitä hetkestä, kun jäsenvaltio on asianmukaisesti saattanut direktiivin osaksi kansallista oikeusjärjestystä. Mikäli jäsenvaltio on jättänyt saattamatta direktiivin osaksi oikeusjärjestystä, kuten Irlanti *Emmott*-asiassa miesten ja

⁷⁰ Asia 158/80, *Rewe II*, 44 kohta.

⁷¹ Craig – De Búrca 2020, 265.

⁷² Asia 199/82, *San Giorgio*, 12 kohta.

⁷³ Dougan 1998, 233, 237.

⁷⁴ Tridimas 2006, 428–429.

naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevista kysymyksissä annetun direktiivin osalta, ei se voi estää yksityistä henkilöä käyttämästä niitä oikeuksia, jotka EU-oikeus on sille antanut, sillä perusteella, että määräaika olisi kulunut umpeen. EUT:n mukaan prosessiautonomiia rajoittaa siis osaltaan jäsenvaltioiden velvollisuus täytäntöön panna direktiivit asianmukaisesti, jotta siinä tilanteessa, kun niiden tarkoitus on perustaa oikeuksia, yksilöt voivat niihin vedota kansallisessa tuomioistuimessa.⁷⁵

Emmott otettiin vastaan uutena, jämäkämpänä lähestymistapana EUT:n osalta. Pettymystä kuitenkin koettiin jatkossa, sillä lopulta sen ulottuvuus oli varsin rajallinen.⁷⁶ *Steenhorst-Neerings*-ratkaisussa päädyttiin erilaiseen lopputulemaan, vaikka kyseessä oli sama direktiivi molemmissa tapauksissa. EUT katsoi, että *Emmott*-tuomion tapainen ratkaisu ei ole mahdollinen. Sen mukaan se, että jäsenvaltio ei ole saattanut kyseistä direktiiviä asianmukaisesti osaksi kansallista oikeusjärjestystä, ei estänyt jäsenvaltiota soveltamasta kansallista säädöstä, jonka perusteella työkyvyttömyysetuudet olivat maksettavissa alkaen vuosi sen jälkeen, kun etuuksia oli haettu. EUT:n mukaan tämä ei loukannut prosessiautonomian rajoituksia, joten kansallista lakia sai soveltaa.⁷⁷

Tämä ratkaisukäytäntö sai lopullisen sinettinsä *Fantask A/S* -tuomion myötä, jossa EUT vahvisti, että *Emmott*-ratkaisun osalta kyse oli tapaukseen liittyvistä erityispiirteistä. Tässä tuoreemmassa asiassa EUT oikeastaan hylkäsi kokonaan luomansa linjan.⁷⁸ *Fantask A/S* -tuomiossa EUT piti hyväksyttävänä tanskalaisen oikeuden viiden vuoden määräaika, joka oli alkanut jo ennen kuin kyseessä ollut direktiivi oli saatettu osaksi kansallista lainsäädäntöä. Ainoat rajoitukset tällaiselle määräajalle on vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteet.⁷⁹ EUT:n voidaan täten katsoa laajentaneen prosessiautonomiia, sillä se pätee jo silloin kun direktiiviä ei ole vielä asianmukaisesti täytäntöön pantu.

⁷⁵ Asia C-208/90, *Emmott*, 16, 19 ja 23 kohta.

⁷⁶ Tridimas 2006, 429.

⁷⁷ Asia C-338/91, *Steenhorst*, 18 ja 24 kohta.

⁷⁸ Tridimas 2006, 430.

⁷⁹ Asia C-188/95, *Fantask A/S*, 54 kohta.

3. Prosessiautonomian periaatteelliset rajat

3.1 Tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet sekä oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan

Prosessiautonomian alan määrittely perustuu sen rajoituksille. Kuten edellä on mainittu, rajojen tarkoituksena on varmistaa, että autonomiasta huolimatta EU-jäsenvaltioiden prosessioikeus noudattaa EU-oikeuden normeja, ja että unionin kansalaisilla on valtiosta riippumatta mahdollisuus saada oikeutensa toteutumaan.⁸⁰ Prosessiautonomian rajat ovat jatkuvassa muutoksessa. Kuitenkin autonomialla on sellaisia EU-oikeuden periaatteisiin perustuvia rajoituksia, jotka ovat olleet olemassa siitä lähtien, kun EUT loi prosessiautonomian. Jo *Rewe*-päätöksessä vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteen asetettiin prosessiautonomian edellytyksiksi. Niiden määritelmät tarkentuivat hieman myöhemmin. Ratkaisussa *Spac* EUT esitti periaatteet seuraavasti:

”edellytyksenä tältä osin on kuitenkin se, että nämä menettelysäännöt eivät saa olla epäedullisempia kuin ne, jotka koskevat samankaltaisia jäsenvaltion kansalliseen oikeuteen perustuvia vaatimuksia (vastaavuusperiaate), eivätkä ne saa olla sellaisia, että yhteisön oikeudessa annettujen oikeuksien käyttäminen on käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa (tehokkuusperiaate).”⁸¹

Vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteet eivät ole ainoita prosessiautonomiaa rajoittavia tekijöitä. Vaikka saattaakin tuntua itsestäänselvyydeltä, on ensinnäkin tärkeää muistaa, että prosessiautonomia voi liikkua vain EU-oikeuden sille asettamissa raameissa. Tällä tarkoitetaan sitä, että jäsenmaat voivat itsenäisesti päättää vain niistä prosessioikeuden säädöksistä, joita ei ole EU:n tasolla säännelty. Tämä unionin tasoinen sääntely koskee niin EU-lainsäädäntöä kuin EUT:n antamallaan ratkaisuilla luomia oikeussäätöjä.⁸² Nämä viitekehykset ovat jatkuvassa muutoksessa ja eikä prosessiautonomian ala siten ole vakio.

Prosessiautonomia koskettaa jäsenmaiden lainsäätäjän lisäksi myös kansallisia tuomioistuimia ja tuomareita, jotka prosessioikeutta soveltavat. On kuitenkin esitetty, että autonomia koskettaisi näitä kahta instanssia eri tavoin ja eri tasoisesti. Tällä tarkoitetaan EU-oikeuden erilaista suhtautumista autonomiaan toisaalta lainsäätäjän ja toisaalta tuomioistuinten osalta. EUT:n katsotaan tulkinneen EU-oikeutta siten, että se suo ensiksi mainitulle enemmän

⁸⁰ Rocatti 2015, 429–430.

⁸¹ Asia C-260/96, *Spac*, 18 kohta.

⁸² Sevón 2003, 5.

liikkumavaraa – eli autonomiaa – kuin toisena mainitulle. Tämä johtuu SEU 4(3) artiklan vilpittömän yhteistyön periaatteesta, jonka avulla EUT menee vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden luomaa rajoituskehikkoa pidemmälle.⁸³

EUT on itse antamallaan lausunnolla antanut ymmärtää, että kyseistä vilpittömän yhteistyön periaatetta voidaan pitää prosessiautonomian rajoituksena. Tuomioistuimen mukaan periaate vaatii jäsenvaltioita tekemään kaikki toimenpiteet varmistaakseen EU-oikeuden noudattamisen. Lisäksi kansallisten tuomioistuinten tehtävänä on turvata, että perussopimusten tulkinnassa ja soveltamisessa noudatetaan lakia.⁸⁴ Tästä voidaan tulkita seuraavan se, että kansallisten tuomareiden tulee jokaisessa tilanteessa tutkia, onko olemassa sellaista unionin oikeuden säädöstä, jota tilanteessa tulisi seurata. Tällaisen ollessa olemassa, tuomarin tulisi siis sivuuttaa kansallinen laki ja seurata EU-oikeutta asettaen sen tärkeämmäksi. Tämä on merkittävä rajoitus prosessiautonomiaan nimenomaan tuomioistuimen kannalta. Tilanteessa, jossa voimassa oleva kansallinen laki tai oikeussääntö itsessään ei olisi EU-oikeuden vastainen, tulisi tuomarin silti noudattaa EU-oikeutta edistävää sääntelyä eli toimia EU-oikeuden mukaisesti. Ei ole kuitenkaan yksiselitteistä, että tällainen vaatimus olisi näin jyrkkänä olemassa kaikissa tilanteissa.⁸⁵

Tähän linkittyy myös EU-oikeuden tulkintavaikutus. Kansallisen tuomioistuimen on tulkittava kansallista lainsäädäntöä EU-oikeuteen yhteensopivalla tavalla niin pitkälle kuin mahdollista, jotta EU-oikeuden mukainen lopputulos voidaan saavuttaa.⁸⁶ Ei ole siis ainoastaan tutkittava sitä, onko olemassa joku kansallisen säädöksen syrjäyttävä EU-oikeuden säädös, vaan myös tulkittava kansallista oikeutta EU-oikeuden mukaisella tavalla. Prosessiautonomian kannalta relevanttia on, että kansallinen tuomari tulkitsee kansallista prosessioikeutta siten, että se toteuttaa prosessiautonomian keskeisiä periaatteita.

Prosessiautonomiaa on myös mahdollista tarkastella toiselta kantilta kuin vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden näkökulmasta. Erilainen tapa rajata prosessiautonomiaa on hyödyntää tehokkaan oikeussuojan käsitettä. Tällä viitataan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa

⁸³ Wallerman 2016, 339–340.

⁸⁴ Unionin tuomioistuin 2011, 68–69 kohta.

⁸⁵ Wallerman 2016, 342–343.

⁸⁶ Vähätalo 2022, 144.

turvattuun oikeuteen tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin. Tämä kaksijakoinen ja osittain epäselvä tilanne prosessiautonomian rajaamisesta tulee ilmi EUT:n oikeuskäytännöstä. Tästä syystä vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden lisäksi tehokkaan oikeussuojan tarkempi tarkastelu on tarpeen.⁸⁷

3.2 Vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteista yhteisesti

Vastaavuus- ja tehokkuusperiaate juontavat juurensa EU-oikeuden yhteistyöperiaatteesta. Myös lojaliteettiperiaatteeksi kutsuttu periaate tulee suoraan Euroopan yhteisön perustamissopimuksen (Rooman sopimus) 5 artiklasta.⁸⁸ Artiklan perusteella sopimuksen allekirjoittaneiden valtioiden tulee varmistaa niiden velvollisuuksien toteutuminen, jotka sopimuksesta sekä yhteisön elinten säädöksistä seuraavat. EUT:n mukaan yhteistyöperiaatteesta seuraa, että jäsenvaltioiden tuomioistuinten tulee varmistaa jäsenvaltioiden kansalaisille unionin oikeuden välittömän oikeusvaikutuksen perusteella syntyvän oikeussuojan toteutuminen.⁸⁹ Toisin sanoen yhteistyöperiaatteen toteutumiseksi prosessioikeuden ja -autonomian osalta, on vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden toteuduttava.

Vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteet on totuttu näkemään eräänlaisena minimitasona, jotka EU-oikeus asettaa kansalliselle prosessioikeudelle. EUT:n oikeuskäytännön mukaan EU-oikeuden mukaisiin oikeuksiin vetoaminen on turvattava vähintään siten, että kansalliset prosessioikeudelliset säännöt ovat yhtenäisiä vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden kanssa.⁹⁰ Periaatteiden ajatellaan luovan ne ulommat puitteet, joiden sisällä prosessiautonomia on olemassa. Tämä käsitys on kuitenkin osin harhaanjohtava, sillä näiden periaatteiden tiukkuus on vaihdellut vuosien saatossa. Ei ole olemassa sellaista pysyvää minimitasoa, joka rajaisi jäsenvaltioiden prosessiautonomiiaa. Vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden muuttuvaisuus on aiheutunut erityisesti EUT:n oikeuskäytännön muutoksista.⁹¹ Oikeustieteilijät ovat havainneet EUT:n ratkaisukäytännössä tietynlaisia aikakausia liittyen vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteen käyttöön arvioitaessa kansallisen oikeuden hyväksyttävyyttä EU-oikeuden valossa. Ensimmäisen aikakauden voidaan katsoa alkaneen *Rewe* ja *Comet* -ratkaisujen antamisesta ja

⁸⁷ Vähätalo 2016, 205.

⁸⁸ Männistö 2018, 69.

⁸⁹ Asia C-312/93, *Peterbroeck ym.*, 12 kohta.

⁹⁰ Havu 2013, 226–227.

⁹¹ Haapaniemi 2009, 89.

kestäneen 1980-luvulle saakka. Sille ominaista oli, että EU-oikeus ei edellyttänyt jäsenvaltioita luomaan uusia oikeuskeinoja periaatteiden nojalla.⁹²

Toista aikakautta on kutsuttu myös aktivismin ajaksi. Silloin, 1990-luvulle saakka, EUT:n suhtautuminen jäsenvaltioiden autonomiaan jyrkkeni ja se tulkitsi periaatteita tiukemmin. Aikakautta leimasi EUT:n vaatimukset kansallisesti uusien oikeuskeinojen tarjoamisesta sekä edellytykset jopa sivuuttaa kansallinen oikeus, mikäli se ei ollut linjassa vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden silloisen tulkinnan kanssa.⁹³ Esimerkiksi *Dekker*-ratkaisussa EUT katsoi, että kansallisten erityisedellytysten täyttymistä ei saanut asettaa korvausvastuun syntymisen edellytykseksi tasa-arvoisen kohtelun periaatteen loukkaamistilanteessa, sillä tämä estäisi kyseisen periaatteen tehokkaan toteutumisen.⁹⁴ EUT siis edellytti kansallisia tuomioistuimia sivuuttamaan kansallisen oikeuden tehokkuusperiaatteen toteutumiseksi.

Kolmas aikakausi voidaan nähdä paluuna varovaisempaan suuntaan. EUT:n suhtautuminen muuttui aktivismin kautta rajoitetummaksi. Tulee kuitenkin mainita, että kyseessä ei ollut paluu ensimmäiselle aikakaudelle tyypilliseen puuttumattomuuteen. On puhuttu (osittaisen) vetäytymisen kaudesta kuin myös kunnioituksen paluun kaudesta⁹⁵.⁹⁶ Vastakkaisia mielipiteitä tosin on myös esitetty, sillä toisaalta on arvioitu, että tälle kolmannella aikakaudella EUT olisi edelleen säilyttänyt ”tungettelevan” linjansa. Tämä käy ilmi muun muassa ratkaisuista *Grundig Italiana*⁹⁷, *Cofidis*⁹⁸ ja *Marks & Spencer*⁹⁹, joissa EUT päätyi katsomaan, että kansalliset aikarajoitukset ovat tehokkuusperiaatteen vastaisia.¹⁰⁰

Nähtävissä on näiden kolmen aikakauden lisäksi myös neljäs aikakausi. Kauden voidaan katsoa saaneen alkusysäyksen etenkin *Courage*-ratkaisusta, mutta myös *Manfredi*-ratkaisua pidetään

⁹² Havu 2013, 227. Haapaniemi 2009, 98.

⁹³ Havu 2013, 227–228.

⁹⁴ Asia C-177/88, *Dekker*, 24 kohta.

⁹⁵ Tridimas 2006, 421.

⁹⁶ Haapaniemi 2009, 98–99.

⁹⁷ Asia C-255/00, *Grundig Italiana*.

⁹⁸ Asia C-473/00, *Cofidis*.

⁹⁹ Asia C-62/00, *Marks & Spencer*.

¹⁰⁰ Ward 2007, 111–112.

merkittävänä. Neljännen aikakauden ominaisuuksia ja merkitystä on toistaiseksi arvioitu vähemmän kuin muiden aikakausien, sillä se on alkanut kehittyä vasta 2000-luvulla. Voidaan kuitenkin sanoa, että aikakaudelle tyypillistä vaikuttaa olevan tehokkaan oikeussuojan vaatimuksen merkityksen kasvaminen ja vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden väistyminen osin sen tieltä. EUT myös hyväksyy jossain määrin enemmän vapauksia oikeussuojakeinojen luomiselle, kuitenkin tiukasti edellä mainittujen periaatteiden puitteissa.¹⁰¹

Aikakausien ohella voidaan nähdä yleinen trendi vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden soveltamisessa. Alun perin EUT:n oikeuskäytännössä niiden luomat rajat prosessiautonomialle olivat suhteellisen löyhät. Vasta 2000-luvulla se on alkanut tiukentaa periaatteiden luomia rajoituksia.¹⁰² Esimerkiksi ratkaisussa *Uniplex* vuonna 2010 EUT linjasi, että vaikka erään julkisia tavaranhankintoja ja rakennusurakoita koskevan direktiivin artiklan tavoitteena on nopeus muutoksenhaussa, ei nopeuden takia voida sivuttaa tehokkuusperiaatetta.¹⁰³ Vastaavuusperiaatteen osalta tällaista jyrkempää linjaa edustaa esimerkiksi *Pontin*-tuomio. EUT esitti, että 15 päivän määräaika erään työsuhteita koskevan lain osalta ei sinänsä ole EU-oikeuden vastainen, mutta koska eräessä samankaltaiseksi arvioitavassa kansallisen lain mukaisessa kanteessa määräaika oli kolme kuukautta, menettely rikkoo vastaavuusperiaatetta. EUT arvioi samankaltaisuutta tapauksessa aiempaa väljemmin eli laajentaen vastaavuusperiaatteen tulkintaa.¹⁰⁴

Näiden kahden periaatteen välisestä suhteesta on vielä tehtävä eräs huomio. On nimittäin esitetty, että liian suuren painoarvon antaminen tehokkuusperiaatteelle saattaisi johtaa vastaavuusperiaatteen heikkenemiseen. Tehokkuusperiaatteelle annettaisiin merkitystä vastaavuusperiaatteen kustannuksella. Tällaisissa tilanteissa sen sijaan, että varmistettaisiin EU-oikeuteen ja kansalliseen oikeuteen perustuvien vaatimusten menettelyllinen yhdenvertaisuus, päädytäänkin toisenlaiseen syrjintään, jossa EU-oikeus nousee kansallista oikeutta tärkeämmäksi. Varomalla EU-oikeuden epäedullista kohtelua, nostetaan se jopa kansallista oikeutta edullisempaan asemaan.¹⁰⁵ Tällaisesta tilanteesta EU:n julkisasiamies

¹⁰¹ Drake 2006, 853–855.

¹⁰² Prechal – Widdershoven 2011, 39.

¹⁰³ Asia C-406/08, *Uniplex*, 40 kohta.

¹⁰⁴ Asia C-63/08, *Pontin*, 59 kohta.

¹⁰⁵ Craig – De Búrca 2020, 284.

Philippe Léger varoitti ratkaisuehdotuksessaan asiassa *Sutton* koskien viivästymiskorkoa, joka olisi tullut maksetuksi ainoastaan henkilön oikeuden perustuessa yhteisön oikeuteen. Henkilö, jonka samankaltainen oikeus olisi perustunut kansalliseen oikeuteen, ei olisi saanut kyseistä korkoa.¹⁰⁶

3.3 Vastaavuusperiaate

Vastaavuusperiaatteen lähtökohtana on vaatimusten tasa-arvoinen kohtelu prosessuaalisesti tarkasteltuna. EUT:n määritelmän¹⁰⁷ mukaan vastaavuusperiaate tarkoittaa sitä, että sellaisia vaatimuksia, jotka perustuvat EU-oikeuden säädöksiin, ei saa kohdella kansallisessa oikeusjärjestelmässä huonommin, kuin samankaltaisia kansallisen oikeuden säädöksiin perustuvia vaatimuksia.¹⁰⁸ Periaatteen tarkoituksena on taata, että EU-oikeuden luomat oikeudet eivät jää jäsenvaltioiden kansallisissa oikeusjärjestelmissä vain teoreettisiksi oikeuksiksi, vaan kansalaisilla on todellinen mahdollisuus vedota niihin yhtä lailla kuin samankaltaisiin kansallisen oikeuden luomiin oikeuksiin.

Vastaavuusperiaatteesta käytetään myös muun muassa nimityksiä syrjimättömyysperiaate ja yhdenvertaisen kohtelun vaatimus. Nämä termit kuvaavat hyvin vastaavuusperiaatetta. Vastaavuusperiaatteen voidaan katsoa perustuvan EU:n primäärioikeuteen kuuluvaan syrjinnän kieltoon. EU-kansalaista ei tule kohdella menettelyllisesti eri tavoin riippuen siitä, mihin hänen vaatimuksensa perustuu – EU-oikeuteen vai kansalliseen oikeuteen. Terminä yhdenvertaisen kohtelun vaatimus on kenties kaikista selkein, sillä sen sananmukaisesta merkityksestä käy käsitteen tarkoitus ilmi.¹⁰⁹

Vastaavuusperiaatteen perusteella EU-oikeuteen perustuvien vaatimusten osalta tulee käytettävissä olla vähintään samat oikeussuojakeinot kuin jäsenvaltion kansallista oikeutta sovellettaessa. Jokaisen kansallisen oikeuskeinon tulee olla käytettävissä EU-oikeuden suoran vaikuttavuuden varmistamiseksi.¹¹⁰ Vuoden 2003 *Pasquini*-ratkaisussaan EUT vahvisti, että vastaavuusperiaatetta on sovellettava kaikkiin sellaisiin tilanteisiin, olipa kyse hallinto- tai

¹⁰⁶ Julkisasiamiehen ratkaisuehdotus Léger asia C-66/95, 76 kohta.

¹⁰⁷ Asia C-260/96, *Spac*, 18 kohta.

¹⁰⁸ Gutman – Lenaerts – Maselis 2014, 118.

¹⁰⁹ Sevón 2003, 7. Niemi 2014, 1059.

¹¹⁰ Gutman – Lenaerts – Maselis 2014, 118.

oikeudenkäyntimenettelystä, joissa puhtaasti kansallinen tilanne tai yhteisön perusvapauden käyttäminen johtaisivat erilaiseen kohteluun. Olisi vastaavuusperiaatteen vastaista soveltaa EU-oikeuteen perustuvaan tilanteeseen erilaista menettelyä, joka olisi epäedullisempi, kuin kansalliseen oikeuteen sovellettava menettely.¹¹¹

Vastaavuusperiaatteen käytännön toteutumisen kannalta on tietenkin määriteltävä, kenelle periaatteen mukaisen arvioinnin tekeminen kuuluu. Menettelyiden yhdenvertaisen vertailun on katsottu olevan kansallisen tuomarin tehtävä. EUT on todennut näin muun muassa ratkaisuisaan *Palmisani*¹¹² sekä *Rosado Santana*¹¹³. Syynä tälle velvollisuudelle on se, että ainoastaan kansallisella tuomarilla on sellainen asiantuntemus sekä EU-oikeutta että kansallisia menettelyitä kohtaan, että hän voi arvioida näiden vastaavuutta. Vertaillessaan kansalliselle oikeudelle ja EU-oikeuteen perustuvalla oikeudelle asetettuja menettelyitä tuomarin on noudatettava EUT:n tälle asettamia ohjeita.¹¹⁴

Ensinnäkin kansallisen tuomarin on arvioitava, mikä on samankaltainen tai verrattavissa oleva kansalliseen oikeuteen perustuva vaatimus, jonka perusteella yhtäläistä kohtelua voisi vaatia. Tähän kysymykseen ei ole saatu selkeää vastausta EUT:n puolelta. Tuomioistuimen ratkaisujen perusteella lähestymistapoja on useampia eikä selkeää johdonmukaisuutta ole havaittavissa.¹¹⁵ Useimmissa ratkaisuisa EUT yksinkertaisesti muistuttaa, että vastaavuusperiaatetta on noudatettava, mutta kyseisissä tapauksissa ei ole viitteitä periaatteen vastaisuudesta.¹¹⁶

Vuonna 1998 annetussa tuomiossa asiassa *Levez* EUT esitti kuitenkin jonkinlaisen näkemyksen asiasta. Lyhyesti *Levez*, Ison-Britannian kansalainen, nosti kansallisessa tuomioistuimessa kanteen, sillä hänelle oli työsuhteensa aikana maksettu vähemmän palkkaa kuin miespuolisille edeltäjilleen. Lain mukaan hänellä oli kuitenkin aikaa nostaa kanne vain kaksi vuotta, jotka olivat jo ylittyneet. *Levezin* mukaan ylitys johtui hänen entisen työnantajansa antamista

¹¹¹ Asia C-34/02, *Pasquini*, 73 kohta.

¹¹² Asia C-261/95, *Palmisani*, 33 kohta.

¹¹³ Asia C-177/10, *Rosado Santana*, 52–53 kohta.

¹¹⁴ Gutman – Lenaerts – Maselis 2014, 119.

¹¹⁵ Craig – De Búrca 2020, 284.

¹¹⁶ Asia C-327/15 *TDC A/S*; asia C-542/08 *Barth*.

virheellisistä tiedoista. Tuomioistuin esitti ennakkoratkaisukysymyksenä, oliko edellä mainittu määräaika vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden mukainen.¹¹⁷

Vastaavuusperiaatteen osalta kyse oli siitä, että Levez olisi kansallisen tuomioistuimen mukaan voinut nostamansa kanteen sijaan vaatia täysimääräistä korvausta vahingosta, jonka hän oli kärsinyt menetettyään määräaika työnantajansa antamien virheellisten tietojen vuoksi. Vahingonkorvauksen kautta hän olisi joka tapauksessa saanut korvauksen maksamattomista palkoista. EUT katsoi, että samankaltaisuuden arvioimiseksi yhteisön oikeuden ja kansallisen oikeuden rikkomiseen perustuviin vaatimuksiin, joiden *kohde* ja *syy* ovat samankaltaiset, tulee noudattaa samaa menettelysääntöä. Kansallisen tuomioistuimen tulee ottaa vastaavuusperiaatteen mukaista arviointia tehdessään huomioon vaatimusten *kohde* ja *olennaiset piirteet*. Näiden ohjeiden avulla kansallisen tuomioistuimen tulee siis arvioida, ovatko EU-oikeuteen ja kansalliseen oikeuteen perustuvat vaatimukset samanlaisia.¹¹⁸

EUT on maininnut samankaltaisuuden arvioinnista myös toisen asian. Tapauksessa *Edis* oli kyse perusteettoman edun palautusta koskevan yhteisön oikeuden tulkinnasta. Osakeyhtiö Edis katsoi maksaneensa EU-direktiivin vastaista rekisteröintimaksua useamman vuoden ajan ja vaati nyt määrän takaisinmaksua. Kolmesta italialaistuomioistuimen esittämästä ennakkoratkaisukysymyksestä yksi koski vaatimusten samankaltaisuutta. EUT:n mukaan vastaavuusperiaatteen noudattaminen merkitsee sitä, että kysymyksen ollessa saman tyyppisistä veroista tai maksuista, tulee menettelysääntöä soveltaa samalla tavalla yhteisön oikeuteen ja kansalliseen oikeuteen perustuviin vaatimuksiin.¹¹⁹

Tuomioistuin kuitenkin tarkensi ensi kertaa, että sellainen tulkinta ei kuitenkaan ole mahdollinen, jonka mukaan tällaista menettelyä tulisi soveltaa kaikkiin veroihin tai maksuihin, niiden samankaltaisuudesta riippumatta. Siten vastuuperiaatteen perusteella jäsenvaltion ei ole sovellettava kaikkein edullisinta sääntelyään kaikkiin EU-oikeuden vastaisesti maksettuihin veroihin tai maksuihin vaan koskee kaikkia sääntelyitä. Esimerkiksi edellä mainitussa *Levez-*

¹¹⁷ Asia C-326/96 *Levez*, 16 kohta.

¹¹⁸ *ibid.*, 41–43 kohta.

¹¹⁹ Asia C-231/96, *Edis*, 12 kohta.

¹²⁰ *ibid.*, 36–37 kohta.

ratkaisussa EUT esitti, että kaikkein edullisinta sääntelyä ei ole sovellettava kaikkiin työoikeudellisiin vaatimuksiin.¹²¹ Samankaltaista menettelyä tulee siis soveltaa vain, kun kyse on samankaltaisesta asiasta. Edullisinta kansallista menettelyä ei tarvitse soveltaa, vaikka se olisi käytössä jonkun muun samantapaisen, esimerkiksi samaan lainsäädännön alaan sisältyvän, asian kohdalla.

Toisekseen kansallisen tuomarin on arvioitava vaatimusten epäedullisuutta. Päädyttyään siihen, että vaatimukset ovat samankaltaisia, kansallisen tuomarin tulee tutkia, ovatko tällaiseen yhteisön oikeuteen perustuvaan vaatimukseen sovellettavat kriteerit epäedullisempia kuin kansalliseen oikeuteen perustuvaan vaatimukseen sovellettavat. Tämän toisen kysymyksen osalta tuomarin on otettava huomioon käynnissä olevan oikeusprosessiin sovellettavat prosessuaaliset säännöt ja muut vaatimukset.¹²²

Tähän kysymykseen EUT on niin ikään ottanut kantaa *Levez*-ratkaisussaan. Jotta voidaan arvioida menettelysäännön mahdollista epäedullisuutta, kansallisen tuomarin on EUT:n mukaan huomioitava kyseisen menettelysäännön merkitys koko oikeudenkäynnissä, oikeudenkäynnin sujuvuus ja sen erityispiirteet kansallisissa oikeusasteissa. Lisäksi on tutkittava, aiheutuisiko oikeussuojan tarpeessa olevalle henkilölle, *Levezin* tapauksessa työntekijälle, lisäkuluja ja ajanhukkaa siitä, että hän vetoaisi kaikkiin yhteisön oikeuteen perustuviin oikeuksiinsa, verrattuna sellaiseen vaatimusten esittäjään, joka vetoaisi samankaltaisena pidettävään kansalliseen oikeuteen perustuvaan oikeuteen.¹²³

Vastaavuusperiaatetta koskevan arvioinnin kohteena ovat myös monissa EUT:n etenkin 1990-luvun lopussa antamissa ratkaisuissa olleet kansallisten oikeusjärjestelmien asettamat määräajat.¹²⁴ Määräaikojen osalta on kiellettyä asettaa yhteisön oikeuteen perustuvalla vaatimukselle lyhyempi määräaika, kuin kansalliseen oikeuteen perustuvalla vaatimukselle. Lyhyempää määräaikaa on pidettävä epäedullisempänä *Palmisani*-ratkaisun perusteella.¹²⁵

¹²¹ Asia C-326/96, *Levez*, 42 kohta.

¹²² Sevón 2003, 7–8.

¹²³ Asia C-326/96, *Levez*, 44 ja 51 kohta.

¹²⁴ Asia C-231/96, *Edis*; asia C-260/96, *Spac*; asia C-228/96, *Aprile*; asia C-343/96, *Dilexport*; asia C-88/99 *Roquette Frères*.

¹²⁵ Asia C-261/95, *Palmisani*, 40 kohta.

Jäsenvaltiot saavat kuitenkin asettaa eri oikeudenalueille kuuluville vaatimuksille eri mittaisia määräaikoja vastaavuusperiaatteen haittaamatta. Käytettävissä ei tarvitse olla edullisinta määräaikaa, vaikka se jollakin muulla alalla tai muussa samantapaisessa asiassa olisi käytettävissä.¹²⁶

EUT on myös vahvistanut, että vastaavuusperiaatetta ei saa käyttää perusteena muiden EU-oikeuden vaatimusten noudattamatta jättämiselle. Ratkaisussa *G. ja R.* oli kyse laittomasti oleskelevien kolmansien maiden kansalaisten palauttamista koskevasta direktiivistä ja sen tulkinnasta. Tuomioistuin linjasi, että vaikka jäsenvaltiot saavat direktiiviä sovellettaessa säätää menettelyitä samojen yksityiskohtaisen sääntöjen mukaisesti kuin säännellään jäsenvaltion sisäisiä tilanteita, tällaiset säännöt eivät saa vastaavuusperiaatteen nojalla olla EU-oikeuden vastaisia.¹²⁷ Samanlaiseen ratkaisuun EUT on päätenyt muun muassa EU:n tullikoodeksin¹²⁸ ja SEUT 267 artiklan oikeuden esittää ennakkoratkaisukysymys EUT:lle osalta¹²⁹. Voidaan siis katsoa ainakin lähtökohtaisesti tämän oikeussäännön koskevan kaikkea EU-oikeutta. On myös tällä perusteella arvioitava, että EUT antaa EU:n sekundäärioikeudelle vastaavuusperiaatetta suuremman arvon.

On esitettävä vielä eräs huomio vastaavuusperiaatteesta. Vaikka vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteisiin usein viitataan yhdessä niin EUT:n ratkaisussa kuin oikeuskirjallisuudessa, vastaavuusperiaate usein jää tehokkuusperiaatteen varjoon. Oikeuskirjallisuudessa tehokkuusperiaatteesta kirjoitetaan myös yksinään, mutta vastaavuusperiaatteesta usein vain sen parina. Vastaavuusperiaatteeseen keskittyvät artikkelit ja tekstit ovat selvästi vähälukuisempia. EUR-Lex on EU:n virallinen sivusto, joka sisältää unionin oikeudellisia asiakirjoja. Sivulta haettaessa tämän tutkielman kirjoitushetkellä vastaavuusperiaate esiintyy 1066 asiakirjassa,¹³⁰ kun taas tehokkuusperiaate löytyy selkeästi useammassa, 1632 asiakirjassa.¹³¹ Myös EUT:n tuomioissa on eroa, vaikkakin vähemmän:

¹²⁶ Biondi 1999, 1274.

¹²⁷ Asia C-383/13 PPU, *M. G. ja N. R.*, 39 kohta.

¹²⁸ Yhdistetyt asiat C-129/13 ja C-130/13, *Kamino International*.

¹²⁹ Asia C-112/13, *A vastaan B ym.*

¹³⁰ EUR-Lex, Vastaavuusperiaate.

¹³¹ EUR-Lex, Tehokkuusperiaate.

vastaavuusperiaatetta on käytetty 329 tuomiossa¹³² ja tehokkuusperiaatetta 410:ssä.¹³³ Voidaan siis huomata, että vaikka lähtökohtaisesti periaatteet ovat tasavertaisia, tehokkuusperiaate on päätenyt selkeästi enemmän käyttöön.

3.4 Tehokkuusperiaate

EUT:n määritelmän perusteella tehokkuusperiaatteeseen sisältyy mahdottomuuden (*virtually impossible*) ja suhteettoman vaikeuden (*excessively difficult*) kiello. Kyseessä on vähimmäisvaatimus sille, miten EU:n oikeuteen perustuvien oikeuksien tulee jäsenmaissa toteutua. On otettava huomioon, että tällä tarkoitetaan mahdottomuutta ja suhteetonta vaikeutta käytännön elämässä. Ei ole riittävää, että tämä mahdollisuus toteutuu teoreettisesti säännösten tasolla, vaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että kansalaisille ei ole tosi asiassa mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa saada EU-oikeuteen perustuvat oikeutensa toteutumaan.¹³⁴

Mahdottomuudelle tai suhteettomalle vaikeudelle ei ole saatu tarkempaa määritelmää tuomioistuimelta eikä EU-lainsäätäjiltä. EUT käsittelee niitä yhtenä kokonaisuutena eikä tee eroa mahdottomuuden ja suhteettoman vaikeuden välille. Esimerkiksi ratkaisussaan asiassa *Grundig* tuomioistuin on ottanut kantaa siihen, että ollessaan kohtuullisia preklusiiviset määräajat eivät tee EU-oikeuksien toteuttamista mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi.¹³⁵ EUT on myös painottanut, että mahdottomuutta ja suhteetonta vaikeutta arvioitaessa on otettava huomioon tarkasteltavana olevan säännöksen vaikutus koko oikeusmenettelyyn, menettelyn kulkuun sekä sen erityispiirteisiin eri kansallisissa elimissä.¹³⁶

Merkittävänä voidaan pitää EUT:n ratkaisua *San Giorgio* -tapauksessa vuodelta 1983.¹³⁷ Tapauksessa oli kysymys oikeudesta saada takaisin sellaiset verot ja maksut, jotka jäsenvaltio on kantanut yhteisön oikeuden vastaisesti. *San Giorgio* -yritys oli joutunut suorittamaan

¹³² EUR-Lex, Vastaavuusperiaate, asiakirjan tyyppi: tuomio.

¹³³ EUR-Lex, Tehokkuusperiaate, asiakirjan tyyppi: tuomio.

¹³⁴ Storskrubb 2008, 14.

¹³⁵ Asia C-255/00, *Grundig Italiana*, 34 kohta.

¹³⁶ Kts. esim. Asia C-407/18, *Kuhar*, 48 kohta; asia C-470/12, *Pohotovost'*, 51 kohta; asia C-120/19, *College van burgemeester en wethouders van de gemeente Purmerend*, 71 kohta.

¹³⁷ Ward 2009, 336.

yhteisön oikeuden vastaisia terveystarkastusmaksuja maahantuodessaan maitotuotteita muista ETY:n (Euroopan talousyhteisön) maista. Vaikka tuomioistuin ei ennakkoratkaisussaan viittaa suoraan prosessiautonomiaan, on tapauksen vaikutus jäsenmaiden autonomian rajaukseen huomattava. Ratkaisussaan EUT päätyi siihen, että kansalliset oikeussuojakeinoja ja prosessioikeudellisia säädökset, jotka tekevät EU-oikeuden soveltamisesta tai täytäntöönpanosta mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa, tulee jättää soveltamatta.¹³⁸

Ennakkoratkaisu on johtanut useiden eri kansallisten säädösten pätemättömyyteen eri maissa. Sillä on siis käytännössä todella suuri merkitys prosessiautonomiaan. Ennen ratkaisun antamista ei ollut yhtä selkeää, että tällaisia kansallisia säädöksiä tulisi todella olla soveltamatta. Antamalla *San Giorgio* -ratkaisussa näin selkeän merkin siitä, että tällaiset säädökset tulevat käytännössä pätemättömiksi, EUT vahvisti tehokkuusperiaatteen asemaa. Voidaan katsoa, että tuomioistuin ei myöskään ole rajannut tarkemmin sitä, millaisia oikeussuojakeinoja ja prosessisäädöksiä tämä pätemättömyys koskee, vaan se koskee niitä kaikkia.¹³⁹

Asiassa *Van Schijndel* EUT otti kantaa siihen, mitä on huomioitava mahdottomuutta ja suhteetonta vaikeutta arvioitaessa. Lähtökohtana oli alankomaalainen laki pakollisesta kuulumisesta ammatilliseen eläkejärjestelmään. Asiassa esitettiin useampi ennakkoratkaisukysymys, mutta tehokkuusperiaate tuli käsiteltäväksi sellaisen kysymyksen kohdalla, jonka tarkoituksena oli selvittää, onko tietyissä tilanteissa tuomioistuimen luovuttava sille kuuluvasta passiivisuudesta ja otettava huomioon sellaisia seikkoja, joihin asianosainen ei dispositiivisessa asiassa ole vedonnut. EUT esitti, että tarkasteltaessa, tekeekö kansallinen menettelysääntö yhteisön oikeuden soveltamisen mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi, on otettava huomioon menettelysäännön merkitys koko oikeudenkäynnin, sen kulun ja sen erityispiirteiden kannalta eri kansallisissa oikeuselimissä. Voidaan huomata, että nämä ovat lähes samat kohdat kuin vastaavuusperiaatteen osalta. *Van Schijndel* -tuomiossa EUT päätti tapauksen yksityiskohdat huomioon ottaen, että tehokkuusperiaate ei vaarannu, vaikka tuomioistuin pysyisikin passiivisena.¹⁴⁰

Tehokkuusperiaatteella on erilaisia vaikutuksia prosessiautonomiaan. On itsestään selvää, että koska kyse on prosesseista, vaikuttaa periaate jäsenvaltioiden oikeusmenettelyihin niin

¹³⁸ Asia 199/82, *San Giorgio*, 14 ja 18 kohta.

¹³⁹ Ward 2009, 336–338.

¹⁴⁰ Yhdistetyt asiat C-430/93 ja C-431/93, *van Schijndel*, 1, 12, 19 ja 22 kohta.

lainsäätäjän kuin tuomioistuinten osalta. Lainsäätäjän tulee menettelyitä säätäessään ja tuomioistuimen niitä soveltaessa varmistaa, että EU:n antamien oikeuksien toteuttaminen ei ole mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa. Menettelyiden eräänä osa-alueena ovat erilaiset aikaan liittyvät säädökset. Tällä ajallisella ulottuvuudella on erilaisia vaikutuksia sekä lainsäätäjän että tuomioistuimen näkökulmasta. Edellä mainitussa vuodelta 2002 olevassa *Grundig Italiana* -ratkaisussaan EUT otti kantaa jäsenvaltioiden preklusiokäytänteisiin.¹⁴¹ Jo ennen tätä kuuluisassa *Rewe*-päätöksessä tuomioistuin kirjoitti, että määräajat oikeussuojakeinojen käyttämiseksi ovat sallittuja, niiden ollessa kohtuullisia.¹⁴² Samanlainen toteamus löytyy useista EUT:n ratkaisuksista.¹⁴³ Ratkaisuissa painotetaan määräaikojen kohtuullisuutta. EUT:n mukaan kohtuullisilla määräajoilla edistetään niin asianomaista kuin viranomaista suojaavaa oikeusvarmuutta.¹⁴⁴

Ajallinen ulottuvuus ei rajoitu pelkästään preklusiivisiin määräaikoihin. EUT on ottanut kantaa myös siihen, että kansalliset tuomioistuimet eivät saa lykätä päätösten tekemistä sellaisissa tapauksissa, joissa jokin oikeus menettäisi siinä tapauksessa tehokkaan vaikutuksensa. Tuomioistuin on lausunut tästä muun muassa SEUT 108 artiklan 3 kohdan turvaamistavoitteeseen liittyen.¹⁴⁵ Kansallisten tuomioistuinten tulee siis varmistaa, että se ei lykkää päätösten tekemistä, mikäli se vaarantaisi jonkin EU:n oikeuden tehokkaan toteutumisen.

Tehokkuusperiaatteen merkitys EU-oikeudessa ei ole vakio. Tämä tarkoittaa sitä, että näiden yli 40 vuoden aikana, jotka on kulunut siitä, kun EUT ensimmäisen kerran tehokkuusperiaatteen määritteli, periaatteen vaikutus tuomioistuimen ratkaisukäytännössä on vaihdellut. Periaate on myös osittain muiden, EU:n sekundaarilainsäädäntöön kuuluvien säädösten puristuksessa. Unionin sekundaarilainsäädäntöön sisältyy jonkin verran kansallisiin prosesseihin vaikuttavia säädöksiä, jotka entisestään rajaavat jäsenmaiden prosessiautonomiia. Tämän seurauksena tehokkuusperiaatteen vaikutus voisi jossain vaiheessa entisestään heiketä,

¹⁴¹ Asia C-255/00, *Grundig Italiana*, 25 kohta.

¹⁴² Asia 33/76, *Rewe*, 5 kohta.

¹⁴³ Kts. esim. Asia C-261/95, *Palmisani*, 28 kohta; asia 228/96, *Aprile*, 19 kohta; Yhdistetyt asiat C-13/18 ja C-126/18, *Sole-Mizo ym.*, 54 kohta.

¹⁴⁴ Asia 228/96, *Aprile*, 19 kohta.

¹⁴⁵ Asia C-1/09, *CELF*, 32 kohta.

sillä se ei olisi enää tarpeellinen EU-oikeuden säädösten tarkentuessa prosessioikeuden alalla. Vaikuttaa kuitenkin EUT:n oikeuskäytännön perusteella siltä, että tehokkuusperiaate on edelleen tärkeä, sillä se vahvistaa unionin luomaa prosessioikeudellista lainsäädäntöä.¹⁴⁶

Tehokkuusperiaatteen merkitykseen ajan saatossa ovat osittain vaikuttaneet myös tehokkuusperiaatteen lähikäsitteet. EUT on välillä nostanut näitä käsitteitä tehokkuusperiaatetta ahkerammin esiin ratkaisuisissaan, jolloin niiden merkitys EU-oikeudessa on korostunut.¹⁴⁷ Sanoja tehokas ja tehokkuus (*effective* ja *effectiveness*) käytetään eurooppaoikeudessa useammassa yhteydessä, joten on tärkeää määritellä tarkasti se sisältö, joka kuuluu muihin käsitteisiin ja rajautuu pois tehokkuusperiaatteen alalta. Tällaisia lähellä olevista käsitteistä tärkeimpiä ovat tässä tarkemmin käsiteltävät vaatimus EU-oikeuden tehokkaasta toteutumisesta, josta käytetään myös termiä *effet utile*, sekä unionin perusoikeuskirjalla turvattu oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan.

Effet utile nähdään EU-oikeuden yleisenä oikeusperiaatteena, jonka on niin ikään kehittänyt EUT. Mainintaa *effet utile* -käsitteestä ei ole otettu mihinkään EU-sopimuksista. Periaatteen voidaan katsoa olevan yhtä merkittävä kuin EU-oikeuden etusijan ja suoran sovellettavuuden, ja se toimii EU-oikeuden yhtenäisyyden takaajana kansallisessa oikeusjärjestyksessä. Periaatteen toteutumisen vaatimuksena on, että EU-oikeuden yksittäisessä tapauksessa tarkasteltaessa EU-oikeuden tiettyä säädöstä, tulee huomioon ottaa säädöksen tavoitteet ja tarkoitukset.¹⁴⁸ Kyseessä on etenkin tulkintaan vaikuttava periaate. Tulkinnan avulla halutaan varmistaa EU-oikeuden täyden tehokkuuden (*full effectiveness*) toteutuminen myös kansallisissa tuomioistuimissa.¹⁴⁹

Periaatteena *effet utile* on huomattavasti tehokkuusperiaatetta laajempi. Edellisen voidaan katsoa pitävän sisällään myös jälkimmäinen. Tehokkuusperiaate ymmärretään jossain yhteyksissä *effet utile* -käsitteen kapeampana muotona. Se keskittyy prosessiautonomian rajaamiseen, kun taas *effet utile* ohjaa kaikkea oikeudenkäyttöä jäsenmaissa.¹⁵⁰ Tämän

¹⁴⁶ Widdershoven 2019, 2.4.

¹⁴⁷ Eliantoni – Muir 2019, 256–257.

¹⁴⁸ Da Cruz Vilaça 2012, 280.

¹⁴⁹ Eliantonio – Muir 2019, 256.

¹⁵⁰ Berger Škrk 2014, 114.

jälkimmäisen tarkoituksena on EUT:n mukaan se, että EU-oikeuden säädökset saavat aikaan täysimääräisesti vaikutuksensa. Kansallisten tuomioistuinten tulee tulkinnan kautta suojella niitä oikeuksia, joita unionin oikeussäännöissä annetaan yksityisille ihmisille.¹⁵¹ Molemmat periaatteet koskevat jäsenmaita, eikä niitä ole tarkoitettu ohjaamaan itse unionin oikeudenkäyttöä.¹⁵²

3.5 Oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan

Oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan löytyy EU:n perusoikeuskirjasta, tarkemmin sen 47 artiklasta. Perusoikeuskirja hyväksyttiin Eurooppa-neuvoston kokouksessa vuonna 2000. Oikeudellisesti sitova siitä tuli vuonna 2009, kun Lissabonin sopimus astui voimaan.¹⁵³ Tehokas oikeussuoja on turvattu myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artiklassa, jotka ovat sisällöllisesti hyvin lähellä perusoikeuskirjan artiklaa. Oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan voidaan jakaa oikeuteen tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ja oikeuteen puolueettomaan tuomioistuimeen. 47 artikla kohdistuu kokonaisuudessaan kansallisten tuomioistuinten antamaan oikeussuojaan.

47 artiklan mukaan ”jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu. Jokaisella on oltava mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään.” Lisäksi artiklassa turvataan vähävaraisten oikeus maksuttomaan oikeusapuun. Nämä oikeudet tulee olla jokaisella, jonka EU-oikeuden takaamia oikeuksia tai vapauksia on loukattu.

Oikeudella tehokkaaseen oikeussuojaan on yleisen oikeusperiaatteen asema EU-oikeudessa. EUT on oikeuskäytännössään tarkentanut, että tehokkaan oikeussuojan toteutumiseksi ei ole riittävää, että henkilöllä on oikeus aloittaa oikeusprosessi, vaan tämän prosessin tulee myös tehokkaasti turvata EU-oikeuteen perustuvia aineellisia oikeuksia. Tämä tarkoittaa sitä, että oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan ei rajoitu vain prosessin ja oikeudenkäytön turvaamiseen,

¹⁵¹ Asia C-536/11, *Donau Chemie*, 22 kohta.

¹⁵² Berger Škrk 2014, 115.

¹⁵³ *Europeana* 2000.

vaan tehokkaiden oikeussuojakeinojen ja puolueettoman tuomioistuimen tarkoituksena on taata aineellisten oikeuksien toteutuminen.¹⁵⁴

Muutama tarkennus on paikallaan. Vaikka 47 artiklasta on erotettavissa kaksi eri vaatimusta, oikeus tehokkaisuuteen oikeussuojakeinoihin ja oikeus puolueettomaan tuomioistuimeen, tarkoitetaan lähtökohtaisesti tehokkaasta oikeussuojasta puhuttaessa näitä molempia.¹⁵⁵ Oikeudesta tehokkaaseen oikeussuojaan käytetään oikeuskirjallisuudessa vaihdellen eri nimityksiä. Puhutaan muun muassa oikeussuojaperiaatteesta, joka kuvaa parhaiten oikeussuojan asemaa yleisenä oikeusperiaatteena. Toisaalta oikeuden sijaan puhutaan myös tehokkaan oikeussuojan vaatimuksesta. Vaatimuksen käyttäminen termissä tuo selkeästi esiin sen velvoittavan luonteen. Koska EU:n perusoikeussopimuksen artiklat ovat kaikkia jäsenmaita sitovia, oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan on nimenomaan vaatimus.¹⁵⁶

Etenkin tehokkuusperiaate, mutta myös vastaavuusperiaate ovat monimutkaisessa suhteessa tehokkaan oikeussuojan vaatimukseen. On katsottu, että EUT toteuttaa osaltaan kahta eri oikeuskäytäntölinjaa, joista toinen korostaa nimenomaan prosessiautonomiata ja sitä rajoittavia tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteita ja toinen keskittyy oikeuteen tehokkaaseen oikeussuojaan. On usein vaikeaa, ellei mahdotonta, ennustaa, kumpaa periaatetta EUT päätyy soveltamaan ratkaistessaan yksittäistä tapausta.¹⁵⁷

EUT:n käyttämä toinen ratkaisukäytäntölinja, joka suosii oikeutta tehokkaaseen oikeussuojaan vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden sijaan, sai alkunsa *Johnston*-ratkaisusta vuonna 1986 eli 10 vuotta *Rewe*- ja *Comet*-tuomioiden jälkeen. Kovin uusi ei siis tälläkään ratkaisulinja ole. Vaikka jo *Rewe*-ratkaisu oli perustunut sille ajatukselle, että jokaisella yhteisön kansalaisella tulisi olla pääsy kansallisiin tuomioistuihin ja käytettävissään riittävät ja tehokkaat oikeussuojakeinot, perusteluinaan tuomioistuin käytti siinä kuitenkin prosessiautonomiaan liittämäänsä vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Haapaniemi 2009, 102–103.

¹⁵⁵ Kalèda 2017, 218.

¹⁵⁶ Prechal 2015, 145.

¹⁵⁷ Vähätalo 2016, 191–192.

¹⁵⁸ Rosas 2004, 364.

Asia *Johnston* käsitteli naisten ja miesten välistä tasa-arvoista kohtelua. Lähtökohdan tapaukselle antoi sukupuolten tasa-arvoisesta kohtelusta työhön liittyen annetun direktiivin 6 artikla, joka vahvisti tehokkaan tuomioistuin valvonnan periaatteen. Periaatteen mukaisesti jäsenvaltion on kansallisessa oikeusjärjestyksessään toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta jokaisella, joka katsoo joutuneensa syrjityksi, on mahdollisuus esittää vaatimuksensa tuomioistuimessa. EUT:n mukaan periaatteen vastaista olisi, että viranomaisen antamaa todistusta, jolla vahvistetaan, että edellytykset sukupuolten välisestä tasa-arvosta poikkeamiseen täytyisivät, pidettäisiin kiistattomana näyttönä asiassa ja täten suljettaisiin pois tuomioistuimen harjoittama valvonta. Tuomioistuimen harjoittamalla valvonnalla tarkoitetaan yksinkertaisesti tuomioistuinten oikeudenkäyntien kautta tekemää oikeudellista kontrollia. Toisin sanoen, jotta tuomioistuinvalvonta voi toteutua, tulee kansalaisilla olla oikeus oikeudenkäyntiin.¹⁵⁹

Ratkaisussaan EUT viittaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 ja 13 artiklaan, jotka vahvistavat oikeudet tehokkaihin oikeussuojakeinoihin ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tuomioistuin perustelee, että direktiivin edellyttämä tuomioistuinten harjoittama valvonta ”ilmentää kaikille jäsenvaltioille yhteisten valtiosääntöperinteiden taustalla olevaa yleistä oikeusperiaatetta.” Tällä oikeusperiaatteella se viittaa tehokkaan oikeussuojan vaatimukseen, vaikka ei sitä suoraan ilmaisekaan.¹⁶⁰

EUT on vahvistanut kyseistä yleistä oikeusperiaatetta useissa tuomioissaan *Johnston*-ratkaisun jälkeen. Tuomioistuin on esittänyt asian eri sanoin ja sanamuodoin tarkoittaen kuitenkin sisällöllisesti samaa. Asiassa *Heylens* EUT esitti, että kaikki sellaiset kansallisten viranomaisten päätökset, joilla estetään työhönpääsyn vapaus, tulee voida saattaa kansallisen tuomioistuimen käsiteltäväksi, jotta kansalaiselle taataan hänen oikeutensa todellinen suoja.¹⁶¹ Joissakin muissa ratkaisuissa, muun muassa *Siples*¹⁶² ja *Borelli*¹⁶³, EUT myös ilmaisi asian siten, että kaikki kansallisten viranomaisten tekemät päätökset tulisi voida saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi. EUT:n ei kuitenkaan välttämättä nähdä tarkoittaneen suoranaisesti kaikkia päätöksiä, vaan

¹⁵⁹ Asia 222/84, *Johnston*, 21 kohta.

¹⁶⁰ *ibid.*, 18 kohta.

¹⁶¹ Asia 222/86, *Heylens*, 14 kohta.

¹⁶² Asia C-226/99, *Siples*, 17 kohta.

¹⁶³ Asia C-97/91, *Borelli*, 14 kohta.

ilmaisevan tällä pikemminkin sen yleisen periaatteen, että jokaisella, jolla on EU-oikeuteen perustuva oikeus tai velvollisuus, on oltava mahdollisuus saada asiansa käsiteltyksi tuomioistuimessa.¹⁶⁴

Tuoreemmasta oikeuskäytännöstä tehokkaan oikeussuojan soveltamisesta esimerkkinä on ensinnäkin usealla tavalla merkittävä *Kadi I*-ratkaisu. Lähtökohtana tapauksessa oli terrorismin vastaista pakotelistaa koskeva YK:n turvallisuusneuvoston päätöslauselman implementointi EU-tasolla. EUT:n mukaan tapauksessa on ilmeistä, että valittajien, Yassin Abdullah Kadi ja Al Barakaat International Foundation, jotka oli lisätty pakotelistalle, oikeutta tehokkaaseen tuomioistuinvalvontaan ei ole kunnioitettu. Tuomioistuin perusteli päätöstään sillä, että heille ei ollut annettu perusteluita heidän sisällyttämiseensä pakotelistalle. Tällä oli loukattu valittajien puolustautumisoikeutta ja siten oikeutta tehokkaaseen oikeussuojaan.¹⁶⁵

Toisena esimerkkinä voidaan ottaa *Alassini*-ratkaisu vuodelta 2010. Tuomiossa EUT otti kantaa edellytykseen velvollisuudesta etsiä sovintoratkaisua asian edellytyksenä sille, että asia otetaan tuomioistuimen tutkittavaksi. Se arvioi velvollisuuden laillisuutta tehokkaan oikeussuojan vaatimuksen perusteella. Tuomioistuin esitti ratkaisussaan tiettyjä edellytyksiä, joita noudattamalla tällaista sovintoratkaisun etsimistä edellyttävää menettelyä ei voida pitää tehokkaan oikeussuojan vaatimuksen vastaisena. Edellytyksenä oli muun muassa se, että vanhentumisaika ei saa kulua sovintomenettelyn aikana eikä sovittelun tulos saa olla osapuolia sitova.¹⁶⁶ Tuomioistuin painotti ratkaisussaan tehokasta oikeussuojaa, mutta on nähtävissä, että tehokkuusperiaatteella olisi ainakin osin ollut samat tulokset, sillä vääränlainen sovintomenettely voisi johtaa mahdottomuuteen tai suhteettomaan vaikeaan EU-oikeuden soveltamiseen.

3.6 Vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteen suhde tehokkaaseen oikeussuojaan

Erään näkemyksen mukaan vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden luomaa *Rewe*-testiä voidaan pitää suhteellisen väljänä kehikkona prosessiautonomialle. Periaatteiden asettamat vaatimukset ylittyvät usein suhteellisen helposti, eivätkä siten aiheuta kansallisille tuomioistuimille ja lainsäätäjillä painetta muuttaa jäsenvaltioiden oikeusjärjestystä tai muita sisäisiä menetelmiä.

¹⁶⁴ Rosas 2004, 365.

¹⁶⁵ Yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P, *Kadi I*, 334, 336 ja 352 kohta.

¹⁶⁶ Yhdistetyt asiat C-317/08, C-318/08, C-319/08 ja C-320/08, *Alassini*, 54–57 ja 67 kohta.

Oikeuden tehokkaaseen oikeussuojaan mukainen linja sen sijaan on tiukempi. Joissain tapauksissa EUT on käyttänyt sitä yhdessä vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden rinnalla, mutta soveltaa sitä myös yksinään. Joka tapauksessa tehokkaan oikeussuojan käyttäminen prosessiautonomiia rajoittavana tekijänä muokkasi EUT:n oikeuskäytännöstä vaativamman kansallisten prosessien osalta.¹⁶⁷

Tehokkuusperiaate ja oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan kietoutuvat osin toisiinsa: tehokkuusperiaatteen perusteella EU-oikeuksien toteutuminen ei saa olla kohtuuttoman vaikeaa ja toisaalta tilanteessa, jossa näitä oikeuksia on loukattu, tulee henkilön oikeussuojan toteutua tehokkaasti edellä mainitun perusoikeuskirjan artiklan mukaan. Näiden kahden oikeusperiaatteen suhde on kuitenkin edelleen jatkuvassa muutoksessa eikä se ole täysin vakiintunut.¹⁶⁸

Tehokkuusperiaatteen ja oikeuden tehokkaaseen oikeussuojaan välistä eroavaisuutta voidaan kuvailla positiivisten ja negatiivisten velvoitteiden avulla. Oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan on kehittynyt oikeuskäytännössä positiiviseksi velvoitteeksi eli tuomioistuinten ja muiden viranomaisten velvoitteeksi tehdä tiettyjä toimia.¹⁶⁹ Tästä löytyy lukuisia esimerkkejä EUT:n oikeuskäytännöstä: tehokkaan oikeussuojan nojalla esimerkiksi oikeusapu voi kattaa sekä asianajajan kulut että oikeudenkäyntimaksut¹⁷⁰ tai valitustuomioistuimen on sallittava kansallisen viranomaisen, ratkaisussa *Vebic* tarkemmin kilpailuviranomaisen, oikeus osallistua vastapuolena oikeudenkäyntimenettelyyn, joka on pantu vireille kyseisen viranomaisen tekemästä päätöksestä.¹⁷¹ Tehokkuusperiaate sen sijaan on negatiivinen velvoite. Sillä kielletään sellaisten toimenpiteiden tekeminen, jotka tekisivät EU-oikeuden toteutumisesta mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa.¹⁷²

Joissain tilanteissa olisi mahdollista, että tehokkuusperiaatteen ja oikeuden tehokkaaseen oikeussuojaan soveltaminen johtaisi samanlaiseen lopputulokseen. Ratkaisussa *Djurgården* oli

¹⁶⁷ Prechal – Widdershoven 2011, 39–40.

¹⁶⁸ Vähätalo 2016, 191–192.

¹⁶⁹ Brenninkmeijer 2005, 110.

¹⁷⁰ Asia C-279/09, *DEB*, 48 kohta.

¹⁷¹ Asia C-439/08, *VEBIC*, 64 kohta.

¹⁷² Prechal – Widdershoven 2011, 40.

kyse ympäristöjärjestön asiavaltuudesta ympäristöasioissa. EUT:n mukaan jäsenvaltio ei saa rajoittaa kansallisella lainsäädännöllään asiavaltuutta siten, että vain luonnonsuojeluyhdistyksillä, joilla on vähintään 2000 jäsentä, olisi oikeus hakea muutosta erään ympäristödirektiivin alaiseen päätökseen. Ratkaisuun pääsemiseksi tuomioistuin painotti oikeutta tehokkaaseen oikeussuojaan.¹⁷³ Asiassa ratkaisuehdotuksensa antanut julkisasiamies kuitenkin esitti, että lopputulos olisi sama riippumatta siitä, tulisiko sovellettavaksi tehokkuusperiaate tehokkaan oikeussuojan sijasta. Kansallisen lain menettelysäännösten soveltaminen olisi tehnyt kyseisen direktiivin soveltamisesta mahdotonta, kun ympäristönsuojelujärjestöillä ei olisi ollut mahdollisuutta valittaa päätöksistä.¹⁷⁴

Tällainen *Djurgården*-tuomion tapainen asetelma ei kuitenkaan päde läheskään kaikissa tilanteissa. Monin paikoin olisi mahdotonta käyttää tehokkaan oikeussuojan sijasta vastaavuus- tai tehokkuusperiaatteita. Otetaan esimerkiksi perusoikeuskirjan 47 artiklan vaatimus oikeudesta oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa. Tehokasta oikeussuojaa sovellettaessa tämä rajoittaa selkeästi jäsenvaltioiden prosessiautonomiaa ja tuomioistuinten toimintaa. On kuitenkin vaikea kuvitella tilannetta, missä tällainen samankaltainen rajoitus saataisiin aikaan tehokkuus- tai vastaavuusperiaatetta soveltamalla.¹⁷⁵

Tehokkuusperiaatteen ja oikeuden tehokkaaseen oikeussuojaan välillä on myös kitkaa. Tämä johtuu siitä, että joissain tilanteissa nämä kaksi ovat ristiriidassa keskenään. Tämä ristiriita on seurausta siitä, että oikeudella tehokkaaseen oikeussuojaan ja tehokkuusperiaatteella tavoitellaan eri asioita. Tällainen tilanne näyttäytyy esimerkiksi EUT:n *Melloni*-ratkaisussa vuodelta 2013. Tapauksessa tehokkaan oikeussuojan antaminen osittain esti tehokkuusperiaatteen toteutumisen eurooppalaisen pidätysmääräyksen osalta. Tuomioistuimen päätöksen mukaan perusoikeuksien kansallisen suojan taso ei kuitenkaan saa estää prosessioikeuden tehokkuutta.¹⁷⁶ *Melloni*-ratkaisun jälkeen on mahdollista pohtia, näkeekö EUT tehokkuusperiaatteen tehokasta oikeussuojaa tärkeämpänä EU-oikeudessa.

¹⁷³ Asia C-263/08, *Djurgården*, 36 ja 52 kohta.

¹⁷⁴ Julkisasiamiehen ratkaisuehdostus Sharpston, asia C-263/08, 80 kohta.

¹⁷⁵ Prechal – Widdershoven 2011, 40.

¹⁷⁶ Asia C-399/11 *Melloni*, 60 kohta.

Impact-ratkaisussa tuomioistuin antoi näkemyksensä vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden sekä oikeuden tehokkaaseen oikeussuojaan välisestä suhteesta. Tästä oli viitteitä jo *Unibet*-tuomiossa¹⁷⁷, mutta selkeästi se tuli esiin tässä vuotta myöhemmin annetussa ratkaisussa. EUT:n mukaan ensinnäkin vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteet koskevat myös sellaisten tuomioistuinten nimeämistä, jotka ovat toimivaltaisia tutkimaan yhteisön oikeuteen perustuvat tuomioistuinasiat. Toisekseen näiden periaatteiden eli vaatimusten noudattamatta jättäminen olisi tehokkaan oikeussuojan vaatimuksen vastaista, niin tuomioistuinten nimeämistä kuin menettelysääntöjen määrittämistä koskien.¹⁷⁸ EUT tietyllä tapaa loi eräänlaisen kaksoisstandardin, jossa tehokkaan oikeussuojan toteutumiseksi prosessiautonomian periaatteita on noudatettava.

Tarkkarajaista erotusta vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden ja tehokkaan oikeussuojan vaatimuksen välillä on lähes mahdotonta tehdä. Prosessiautonomian periaatteet lähtökohtaisesti liittyvät siihen, miten EU-oikeuden tehokkuus säilyy jaetun toimivallan järjestelmässä, etenkin kun valta prosessien järjestelämisestä on jäsenvaltioilla. Periaatteet toimivat jäsenvaltioiden autonomian ulkorajoina. Oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan sen sijaan on ensisijaisesti yleinen oikeusperiaate, joka ei ole mitenkään sidottu EU:hun. Sen tarkoituksena on ennemminkin varmistaa oikeusvaltioiden säilyminen.¹⁷⁹

Tehokkaan oikeussuojan lisäksi oikeustieteilijät ovat luoneet käsitteen *riittävä oikeussuoja* (englanniksi viitataan termillä *adequate judicial protection*). On tärkeää mainita, että termi ei ole esimerkiksi EUT:n käyttämä, vaan oikeustieteilijät ovat tunnistanee sen piirteitä tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Riittävällä oikeussuojalla viitataan vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden asettamia rajoja voimakkaampaan vaatimukseen. Käsitteellä ei ole yksiselitteistä merkitystä ja se on oikeustieteilijöidenkin mielestä vaikeasti hahmotettavissa. Jossain määrin riittävää oikeussuojaa voidaan pitää tehokkuusperiaatteen laajana tulkintana. Riittävän oikeussuojan vaatimus vaikuttaa tarkoitushakuiselta ja EUT:n on katsottu käyttävän vaatimusta etenkin painottaessaan EU-oikeuden täyttä tehokkuutta. Eräs tapa määritellä riittävä oikeussuoja on, että sen mukaan, käsiteltäessä EU-oikeuteen perustuvaa vaatimusta, tulisi

¹⁷⁷ Asia C-432/05, *Unibet*, 43–44 kohta.

¹⁷⁸ Asia C-268/06, *Impact.*, 47–48 kohta.

¹⁷⁹ Prechal – Widdershoven 2011, 46.

kaikista mahdollisista tavoista valita se, joka johtaa parhaiten EU:n tavoitteiden saavuttamiseen.¹⁸⁰

Vaikka EUT ei ole riittävää oikeussuojaa maininnut nimenomaisesti, on se kuitenkin useissa tuomioissa viitannut riittävyteen oikeussuojakeinojen yhteydessä. Ratkaisussa *Marshall II*, joka koski miesten ja naisten tasa-arvoista kohtelua työpaikoilla, palvelussuhteen päättymisessä tapahtuneen syrjinnän korvaamiseksi maksettavan korvauksen oli oltava siinä mielessä riittävä, että sen avulla voidaan korvata syrjinnästä tosiasiallisesti aiheutuneet vahingot.¹⁸¹ Niin ikään tasa-arvoiseen kohteluun liittyvässä *Von Colson* -tuomiossa EUT esitti, että ”jos jäsenvaltio valitsee syrjintäkiellon loukkaamisen seuraamiseksi vahingonkorvauksen, on korvauksen joka tapauksessa oltava riittävä suhteessa kärsittyyn vahinkoon.”¹⁸² Vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden antamaa suojaa ei ole nähty tarpeeksi korkeana ja niiden on nähty joidenkin oikeustieteilijöiden mukaan mahdollistavan liian suuret erot eri jäsenvaltioiden välisessä oikeussuojassa, joten riittävän oikeussuojan vaatimus on tarpeen.¹⁸³

¹⁸⁰ Havu 2016, 161–162.

¹⁸¹ Asia C-271/91, *Marshall II*, 26 kohta.

¹⁸² Asia 14/83, *Von Colson*, 23 kohta.

¹⁸³ Van Gerven 2000, 529–530.

4. Prosessiautonomian nykytila

4.1 Rajausta

Prosessioikeus sääntelee lukemattomasti erilaisia prosesseja, oikeussuojakeinoja ja menettelyllisiä kysymyksiä. Prosessioikeus määrittää ne keinot, joiden avulla oikeudet voidaan panna täytäntöön ja vääryydet saada korvatuiksi ja oikaistuiksi. Prosessioikeudellisia säädöksiä ovat muun muassa säädökset tuomioistuimista, toimivallasta, asianajamisesta, avustamisesta ja edustamisesta, todisteista ja todistamisesta, muutoksenhausta ja valittamisesta, tuomioiden täytäntöönpanosta sekä oikeudenkäyntikuluista. Tämä lista ei suinkaan ole kaiken kattava. Lisäksi jo näihin edellä mainittuihin liittyy huomattavan paljon sekä yleisluontoisempaa että yksityiskohtaisempaa sääntelyä.¹⁸⁴ Aina ei myöskään ole täysin selvää, kuuluuko jonkin yksittäinen sääntö prosessioikeuteen vai aineelliseen oikeuteen. Joissakin tilanteissa prosessioikeuden rajaaminen saattaa riippua myös valtiosta, sillä maiden oikeusjärjestelmissä etenkin yksityiskohtien rajaaminen vaihtelee.¹⁸⁵

Tästä syystä tutkielmaa on tässä kohdin pakko rajata. On tämän kirjoituksen ulottumattomissa perehtyä kaikkeen prosessioikeudelliseen sääntelyyn prosessiautonomian näkökulmasta. Jo kaiken relevantin menettelyllisen sääntelyn ja oikeuskäytännön tunnistaminen itsessään vaatisi tätä tutkielmaa pidemmän kirjoituksen. Toisaalta ei ole tämän tutkielman tarkoituksenakaan tutkia kaikkea EU:n ja jäsenvaltioiden prosessioikeudellista sääntelyä yksityiskohtaisesti. Tutkimuskysymyksen asettelun myötä pyrkimyksenä on antaa realistinen kuva siitä, millainen prosessiautonomian tilanne on tällä hetkellä vuonna 2022. Perehdyttyäni viime vuosina aiheesta oikeustieteilijöiden tekemään tutkimukseen sekä EU:n ja kansalliseen lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön olen tunnistanut prosessiautonomian kannalta merkittävimmät muutokset ja autonomian kehitykseen vaikuttaneet seikat. Niiden kautta luon kokonaiskuvaa siitä, mikä on prosessiautonomian nykytila.

Vuonna 2014 oikeustieteilijä Johanna Niemi on kommentoinut prosessiautonomian olleen pääosin kansallisen sääntelyn varassa. Hänen mukaansa pitkään Euroopan maiden yhtenäistymiskehityksessä prosessioikeus ei ollut keskiössä. Hän lisää, että yhä EU-oikeuden vaikutukset jäsenvaltioiden prosesseihin ovat suhteellisen rajallisia, mutta tilanne oli

¹⁸⁴ Hazard – Jescheck – Weigend – Yeazell 2017.

¹⁸⁵ Blomeyer – Sanz – Tulibacka 2016, 6.

muuttumassa ja EU-oikeuden vaikutus tuntuu yhä vahvemmin kansallisissa prosessisääntelyissä.¹⁸⁶ Seitsemän vuotta myöhemmin julkaistussa prosessioikeuden oppikirjassa tilanne on jo täysin muuttunut. Sen mukaan prosessiautonomian piiri on nopeasti pienenemässä. Autonomian ala on supistunut niin paljon, että sille katsotaan teoksen mukaan kuuluvan lähinnä niin kutsutut ulkoeurooppalaiset oikeudenkäynnit eli sellaiset oikeudenkäynnit, joissa asianosaisena on henkilö, jonka kotipaikka on EU:n ulkopuolella.¹⁸⁷ Kysymys kuuluu, pitääkö tämä näkökulma autonomian alasta paikkaansa, vai onko kirjassa tilannetta liioiteltu.

4.2 EUT:n näkökulmasta

Aikaa on kulunut siitä, kun EUT oikeuskäytännöllään loi tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet, mutta niitä voidaan pitää edelleen merkittävimpinä EUT:n luomina rajauksina prosessiautonomialle. 2000-luvulla EU-lainsäätäjän merkitys prosessioikeuden alalla on kasvanut, ja EUT:n ratkaisukäytäntö on jäänyt hieman sen varjoon. Vuosituhannen alusta lähtien EUT on ottanut kantaa tarkemmin yksittäisiin menettelyllisiin sääntöihin, kuitenkin hylkäämättä edellä mainittuja periaatteita. Prosessiautonomian nykytilan hahmottamiseksi on tärkeää käydä läpi EUT:n uudempaa ratkaisukäytäntöä ja niistä syntyneitä prosessiautonomiaan vaikuttavia sääntöjä ja periaatteita.

4.2.1 Tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden jatkuva taustatuki sekä minimiperiaatteet

Vaikka EUT on keskittänyt katseensa entistä yksityiskohtaisempiin asioihin, ei se tarkoita, että se olisi unohtanut tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet. Ne vaikuttavat jatkuvasti taustalla, ja EUT käyttää niitä apunaan ratkaistessaan myös tarkempia prosessioikeudellisia kysymyksiä. Jo aiemmin tässä tutkielmassa esitin tehokkuusperiaatteen vaikutuksesta prosessioikeudellisiin aikarajoihin. Vaikutus näkyy kuitenkin myös muiden esimerkiksi asiavaltuuteen, todisteisiin ja todistustaakkaan sekä olettamien käyttämiseen liittyvien sääntöjen kohdalla. Tällaisissa tilanteissa EUT jättää harkintavallan lähes kokonaan jäsenvaltioille, kunhan nämä noudattavat tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteita.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Niemi 2014, 1058.

¹⁸⁷ Virolainen – Vuorenmaa 2021, 48.

¹⁸⁸ Gutman – Lenaerts – Maselis 2014, 121.

Asiavaltuuden osalta ratkaisuja on saatu jo 1990-luvun alussa. Silloin EUT ratkaisussaan asiassa *Verholen ym.* lausui, että vaikka kansallinen laki lähtökohtaisesti määrää asiavaltuudesta, yhteisön oikeus vaatii kansallista lainsäätäjää ottamaan huomioon oikeus tehokkaaseen oikeussuojaan sekä se, että kansallinen oikeus ei saa tehdä yhteisön oikeuden antamien oikeuksien toteutumista käytännössä mahdottomaksi. Kyseisessä asiassa tämä tarkoitti sitä, että myös sellaisilla henkilöillä, jotka eivät automaattisesti kuulu miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamista sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä koskevan direktiivin¹⁸⁹ henkilölliseen soveltamisalaan, voi olla suora tarve sille, että syrjimättömyyden periaatetta noudatetaan sellaisten henkilöiden kohdalla, jotka direktiivin soveltamisala kattaa.¹⁹⁰

Asiassa *Met-Trans ja Sagpol* oli kyse tavaroiden kansainvälisestä kuljetuksesta. EUT totesi ensin, että asiaan liittyvässä asetuksessa tietyistä yhteisön tullikoodeksista annetun neuvoston asetuksen soveltamista koskevista säännöksistä¹⁹¹ ei ollut rajoitettu tapahtumapaikkaa koskevaa todistetta tiettyihin todistuskeinoihin. Täten ”kaikki ne todistuskeinot, jotka sallitaan jäsenvaltioiden prosessilainsäädännöissä samankaltaisissa menettelyissä, ovat lähtökohtaisesti hyväksyttäviä.”¹⁹² Tässä huomionarvoista on termi sanapari ”samankaltaiset menettelyt”, joka selkeästi viittaa vastaavuusperiaatteeseen, joka on tässä yhteisön oikeuden säädöksen puuttuessa ainoa todistelukeinoja rajoittava tekijä.

Myöhemmässä *Speranza*-ratkaisussa vuonna 2010 kohteena oli tehokkuusperiaate. Tässä asiassa EUT päätyi siihen, että alustavasti yhteisön oikeuden puuttuessa sellaiset todistelusäännöt ovat sallittuja, jotka eivät tee unionin oikeuden antamien oikeuksien käyttämisestä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa. Tapauksessa Italian lain mukaan se, että yhtiön päättämää pääoman korottamista vastaavaa pääomapanosta ei ole tosiallisesti suoritettu, voidaan osoittaa vain esittämällä lainvoimainen siviilituomio. EUT:n päätöksen mukaan

¹⁸⁹ Neuvoston direktiivi 79/7/ETY, annettu 19 päivänä joulukuuta 1978, miesten ja naisten tasa-arvoisen kohtelun periaatteen asteittaisesta toteuttamisesta sosiaaliturvaa koskevissa kysymyksissä.

¹⁹⁰ Yhdistetyt asiat C-87/90, C-88/90 ja C-89/90, *Verholen*, 23–24 kohta.

¹⁹¹ Komission asetus (ETY) N:o 2454/93, annettu 2 päivänä heinäkuuta 1993, tietyistä yhteisön tullikoodeksista annetun neuvoston asetuksen (ETY) N:o 2913/92 soveltamista koskevista säännöksistä.

¹⁹² Yhdistetyt asiat C-310/98 ja C-406/98, *Met-Trans ja Sagpol*, 28–29 kohta.

tällainen sääntö tekee pääoman hankinnasta suoritettavista välillisistä veroista annetun direktiivin käyttämisestä ”käytännössä mahdotonta tai ainakin suhteettoman vaikeaa.”¹⁹³

Asiassa *Budějovický Budvar* EUT mainitsee suoraan molemmat sekä tehokkuus- että vastaavuusperiaatteen. Tässä tapauksessa jäi yhteisön oikeuden puuttuessa tšekkiläisen tuomioistuimen harkintavaltaan kansalliseen oikeuteen nojautuen, onko käsiteltävänä olevan asian ratkaisemiseksi teetettävä Tšekin tasavallassa vallitsevia tosiseikkoja ja käsityksiä kartoittava mielipidetutkimus.¹⁹⁴ Tuomioistuimen tuli asiaa ratkaistessaan otettava huomioon mainittujen periaatteiden toteutuminen.

Samankaltaiseen ratkaisuun EUT on todistustaakan osalta päätenyt *Arcor*-tuomiossaan. Ratkaisun mukaan jäsenvaltion on tehokkuutta ja vastaavuutta koskevia periaatteita noudattaen vahvistettava yksityiskohtaiset säännöt todistustaakan jakamisesta tässä tapauksessa kansallisen sääntelyviranomaisen ja päätöksen riitauttaneen välillä.¹⁹⁵ *Direkt Parcel Distribution* -ratkaisun neljäs kysymys koski sitä, voiko kansallinen tuomioistuin pitää lähtökohtanaan totuusolettamaa, joka koskee tulliviranomaisen väitettä siitä, että tullien määrä on kirjattu tileihin ennen sen antamista tiedoksi velalliselle. EUT:n mukaan yhteisön oikeus ei ole esteenä tälle olettamalle, mutta kansallisen tuomioistuimen on tutkittava, tekeekö olettaman tullivelalliselle aiheuttama todistustaakka tehokkuus- tai vastaavuusperiaatteiden noudattamisen mahdottomaksi.¹⁹⁶

Juurensa tehokkuusperiaatteeseen vetää myös toisenlainen ratkaisukäytäntö, joka liittyy EU:n perusoikeuskirjan sekä EU-oikeuden soveltamiseen. Ensimmäisen kerran EUT antoi päätöksen näiden kahden ristiriitatilanteesta ratkaisussa *Melloni* vuonna 2013. Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt espanjalainen tuomioistuin esitti tulkinnan, jonka mukaan perusoikeuskirja sallisi jäsenvaltion soveltavan perusoikeuksien mukaista oikeussuojaa, joka on korkeampi kuin perusoikeuskirjasta johtuva, ja tällöin tarvittaessa se voisi pidäytyä soveltamasta unionin oikeuden säännöksiä ja määräyksiä.¹⁹⁷ *Melloni*-asia liittyy rikosoikeuteen, mutta samanlainen

¹⁹³ Asia C-35/09, *Speranza*, 46–47 kohta.

¹⁹⁴ Asia C-478/07, *Budějovický Budvar*, 88–89 kohta.

¹⁹⁵ Asia C-55/06, *Arcor*, 189–190 kohta.

¹⁹⁶ Asia C-264/08, *Direkt Parcel Distribution*, 31–36 kohta.

¹⁹⁷ Asia C-399/11, *Melloni*, 59 kohta.

tilanne on tullut pohdittavaksi myös *Spiegel Online*¹⁹⁸ sekä *Åkerberg Fransson*¹⁹⁹ -tapauksen yhteydessä, jotka koskevat siviilioikeutta. Kaikissa ratkaisuissa EUT päätyi siihen, että tällainen tulkinta ei ole mahdollinen. Jäsenvaltiot saavat soveltaa sellaista oikeussuojan tasoa, joka ei vaaranna perusoikeuskirjassa taattua vähimmäistasoa, eikä unionin oikeuden tehokkuutta, ensisijaisuutta ja yhtenäisyyttä.²⁰⁰ Menettelysäännöt tulee siis säätää ottaen huomioon perusoikeuskirjan lisäksi unionin muu lainsäädäntö.

4.2.2 *Res judicata*

Tuomioiden oikeusvoima on niin vahva oikeudellinen periaate nyky maailmassa, että länsimaalaista oikeusjärjestelmää olisi vaikea ajatella ilman sitä. *Res judicata* takaa oikeusjärjestelmän toimivuuden ja estää ajautumasta kierteseen, jossa jo käsitelty asia käsiteltäisiin aina vain uudestaan samojen osapuolten välillä. EU-oikeus ja etenkin EUT:n ratkaisukäytäntö on kuitenkin pikkuhiljaa muokannut periaatetta.²⁰¹

Res judicataan keskittyvien ratkaisujen sarja alkaa vuonna 2004 *Kühne & Heitz* -päätöksestä. Asiassa oli kyse Alankomaiden hallintoviranomaisen tekemästä päätöksestä, jonka perusteella yrityksen olisi tullut palauttaa saamiaan vientitukia. Päätös oli tullut lopulliseksi. EUT toteaa, että lähtökohtaisesti yhteisön oikeudessa ei oikeusvarmuuden nimissä edellytetä, että hallintoelimellä olisi velvollisuus muuttaa lopullista hallintopäätöstä. Kuitenkin, kun otetaan huomioon se, että päätös perustuu ”virheelliseen yhteisön oikeuden tulkintaan, johon päädyttiin esittämättä yhteisöjen tuomioistuimelle ennakkoratkaisukysymystä”, hallintoelimellä on velvollisuus tutkia päätös uudelleen.²⁰² Tämä EUT:n tulkinta sai vahvistuksen *Kempter*-ratkaisussa neljä vuotta myöhemmin. Tässä tuomioistuin meni vielä pidemmälle toteamalla, että, jotta velvollisuus uudelleentutkimiseen syntyisi, ei ole välttämätöntä, että asianosaiset itse vetoaisivat yhteisön oikeuteen. On riittävää, että joko asiaa viimeisenä oikeusasteena

¹⁹⁸ Asia C-516/17, *Spiegel Online*.

¹⁹⁹ Asia C-617/10, *Åkerberg Fransson*.

²⁰⁰ Asia C-399/11, *Melloni*, 60 kohta; asia C-516/17, *Spiegel Online*, 21 kohta; asia C-617/10, *Åkerberg Fransson*, 29 kohta.

²⁰¹ Kornezov 2014, 809–810.

²⁰² Asia C-453/00, *Kühne & Heitz*, 23–27 kohta.

käsittelevä kansallinen tuomioistuin on tutkinut mainittuun yhteisön oikeuteen liittyvän kysymyksen tai olisi voinut sen viran puolesta tutkia.²⁰³

Kapferer-asiassa saatu ratkaisu sen sijaan luo toisenlaista oikeuskäytäntöä. Siinä EUT lähti päinvastaiseen suuntaan painottaen oikeusvarmuuden sekä kansallisen tuomion lainvoiman merkitystä. EUT tekee tässä eron hallintoelinten sekä tuomioistuinten tekemien päätösten välille. *Kapfererissa* oli kyse jälkimmäisestä ja EUT lausui, että *Kühne & Heitz* -ratkaisun estämättä kansallisella tuomioistuimella ei ole velvollisuutta tutkia ratkaisuaan uudelleen, vaikka se olisi yhteisön oikeudenvastainen.²⁰⁴ Samantapaiseen ratkaisuun EUT päätyi *Pizzarotti*-ratkaisussa, jossa se niin ikään totesi, että EU-oikeus ei edellytä kansallisten menettelysäännösten sivuuttamista, vaikka siten olisi mahdollista lopettaa unionin oikeuden vastainen kansallinen tilanne.²⁰⁵

Tilanne ei ole kuitenkaan aivan näin yksinkertainen, kaikissa tilanteissa ei riitä pelkkä erottelu kansallisten tuomioistuinten ja hallintoviranomaisten välillä. *Lucchini*-ratkaisussa EUT katsoi, että vaikka päätöksen oli tehnyt kansallinen tuomioistuin, sillä oli velvollisuus tutkia päätös uudelleen. Tämä johtui EUT:n mukaan siitä, että kyse oli valtiontuista, ja sen ratkaiseminen, soveltuuko valtiontuki yhteismarkkinoille, kuuluu Euroopan komission yksinomaiseen toimivaltaan.²⁰⁶ Myös *Olimpiclub*-asiassa EUT päätyi samanlaiseen lopputulokseen arvonlisäveron osalta, sillä uudelleen tutkimatta jättäminen olisi vaarantanut yhteisön arvonlisäverosäädösten tehokkuuden.²⁰⁷

EUT:n kanta *res judicataan* ei siten ole yksiselitteinen. Se on käyttänyt vuosien varrella eri perusteluita, ja vedonnut käsiteltävänä olevan tapauksen nimenomaisesti yksityiskohtiin poikkeuksen tekemiseksi.²⁰⁸ Voidaan kuitenkin huomata, että EUT ei missään nimessä pidä kansallisen tuomion oikeusvoimaa täysin kajoamattomana periaatteena, vaan se on valmis siirtämään sen sivuun yhteisön oikeuden luomien oikeuksien toteutumiseksi eli EU-oikeuden

²⁰³ Asia C-2/06, *Kempter*, 44 kohta.

²⁰⁴ Asia C-234/04, *Kapferer*, 23–24 kohta.

²⁰⁵ Asia C-213/13, *Pizzarotti*, 59 kohta.

²⁰⁶ Asia C-119/05, *Lucchini*, 51 ja 63 kohta.

²⁰⁷ Asia C-2/08, *Olimpiclub*, 31–32 kohta.

²⁰⁸ Asia C-213/13, *Pizzarotti*, 61 kohta; EUT viittaa *Lucchini*-tuomioon (asia C-119/05) sanomalla siinä olleen ”varsin erityinen tilanne”.

etusijan varmistamiseksi. Mikäli EUT jatkaisi *res judicata* -periaatteen heikentämistä, voisi sillä olla suuri vaikutus jäsenvaltioiden prosessiautonomiaan. Kansalliset tuomiot eivät näin oikeusvoiman saatuaankaan olisi välttämättä lopullisia, vaan EU-oikeudella olisi edelleen mahdollisuus niitä muokata.

4.2.3 EUT:n asemasta ja suhteesta kansallisiin oikeusjärjestelmiin

Edellä on esitelty EUT:n yksittäisten ratkaisujen vaikutusta prosessiautonomiaan. On kuitenkin huomioitava, että myös EUT:lla itsellään unionin tuomioistuimena on merkitystä kansallisten oikeusjärjestelmien kannalta. EUT:n tässäkin tutkielmassa esitetyt päätökset on annettu ratkaisuina kansallisten tuomioistuinten esittämiin ennakkoratkaisukysymyksiin. Ennakkoratkaisujen antamisesta säädellään SEUT 267 artiklassa, jonka mukaan jäsenvaltion tuomioistuin voi pyytää ennakkoratkaisua EUT:lta perussopimusten tulkintaan sekä unionin toimielimen, elimen tai laitoksen säädöksen pätevyyteen ja tulkintaan liittyvissä kysymyksissä, mikäli tämä on tarpeen kansallisen tuomioistuimen käsiteltävänä olevan asian ratkaisemiseksi. Artiklassa ei määritellä tarkemmin, minkä astainen tuomioistuin voi ennakkoratkaisupyynnön esittää, vaan pyynnön tekeminen on lähtökohtaisesti avoinna kaikille oikeusasteille. Tämä mahdollistaa sellaisen tilanteen, jossa alempi tuomioistuin voisi halutessaan ohittaa pakottavan kansallisen oikeuskäytännön noudattamisen tekemällä ennakkoratkaisupyynnön EUT:lle. Asian edetessä kansalliseen korkeampaan tuomioistuimeen tämä olisi sidottu EUT:n ratkaisuun.²⁰⁹

Pakollista kysymyksen esittäminen on siinä tapauksessa, että edellä esitetyn kaltainen kysymys tulee kansallisessa tuomioistuimessa esille sellaisessa asiassa, josta tehtävään päätökseen ei voi hakea muutosta. Tällainen tilanne voi kansallisesta lainsäädännöstä riippuen tulla vastaan eri oikeusasteissa, mutta useimmin tietysti korkeimmissa tuomioistuimissa, jotka yleensä antavat lopullisia ratkaisuja.²¹⁰ Ainoastaan niissä tilanteissa, joissa EUT on jo käsitellyt saman oikeuskysymyksen aiemmin tai kysymys on niin itsestään selvä, että tulkinnasta ei ole epäilystä, voi tuomioistuin jättää ennakkoratkaisupyynnön tekemättä.²¹¹ Tämä kysymyksen esittämiseen pakottava lauseke voi EU-sääntelyn lisääntyessä johtaa, ja on jo osittain johtanut, siihen, että niin sanotusti viimeinen sana ei olekaan enää kansallisilla korkeimmilla

²⁰⁹ Hess 2016, 9.

²¹⁰ Krommendijk 2021, 10.

²¹¹ Asia 283/81, *CILFIT*, 14 ja 16 kohta.

tuomioistuimilla vaan EUT:lla, mikä tekisi siitä todellisuudessa EU-jäsenvaltioiden korkeimman tuomioistuimen.²¹²

Vuonna 2014 EUT:n sen hetkinen presidentti Vassilios Skouris totesi, että ”tuomioistuin ei ole ihmisoikeustuomioistuin, se on Euroopan unionin korkein tuomioistuin.”²¹³ Skourisin toteamus jättää taakseen pelkän EUT:n etusijan (*primacy*) ja vahvistaa sen valta-aseman (*supremacy*) kansallisiin tuomioistuimiin nähden. Tämän voidaan nähdä toteutuvan muun muassa siinä, että nykyään EUT päättää kansallisten tuomioistuinten sijasta kansallisten säädösten sovellettavuudesta. Vaikka EUT:n asema unionin korkeimpana tuomioistuimena uhkaa kenties prosessiautonomiata, voidaan yleisesti katsoa, että EUT:n ei ainakaan toistaiseksi nähdä korvanneen kansallisia korkeimpia tuomioistuimia. Esimerkiksi Suomessa korkein oikeus teki vuonna 2021 viisi ennakkoratkaisupyyntöä EUT:lle.²¹⁴ Samana vuonna se antoi 93 ennakkopäätöstä.²¹⁵ Näin ollen selkeästi suurimman osan tapauksista se on ratkaissut itsenäisesti, soveltaen suomalaisen oikeuden lisäksi EU-oikeutta, ilman ennakkoratkaisua EUT:lta.

4.3 Lisääntyvä lainsäädäntö

Kuten voi arvioida aiempien lukujen perusteella, suuressa, ja kenties suurimmassa, roolissa prosessiautonomian synnyn ja kehittymisen kannalta on ollut EUT. EUT on alun perin oikeuskäytännöllään luonut prosessiautonomian ja jatkanut sen määrittelemistä sekä pidemmälle viemistä vuosikymmenien ajan. Prosessiautonomia lähtökohtaisesti on se ala, joka jää EUT:n oikeuskäytännön lisäksi EU-lainsäätäjän sääntelyn jälkeen jäsenvaltioiden itsensä määritettäväksi. Kuitenkin pitkän aikaa lainsäädännön rooli jäi selvästi taka-alalle, eikä sillä ollut suurta vaikutusta prosessiautonomian rajoihin, eikä siihen, mihin suuntaan prosessiautonomia on muotoutunut. Voidaankin puhua lainsäädännön osalta pitkään jatkuneesta tietynlaisesta selkeyden puutteesta prosessiautonomian näkökulmasta. Kuitenkin pikkuhiljaa EU-lainsäätäjä on lisännyt osallistumistaan prosessioikeuden alalla. Lainsäätäjän suhtautuminen prosessiautonomiaan seuraa EUT:n synnyttämää linjaa, eikä lainsäätäjä pitkään

²¹² Hess 2016, 9.

²¹³ Besselink 2014.

²¹⁴ Korkein oikeus 2021.

²¹⁵ Finlex.

aikaan luonut puhtaasti uutta käytäntöä tai ottanut kantaa jo olemassa olevaan prosessioikeudelliseen sääntelyyn, joka tuomioistuimen ratkaisukäytännöstä oli syntynyt.²¹⁶

EU-lainsäätäjällä on vuodesta 1999 Amsterdamin sopimuksen voimaantulon myötä ollut todellinen toimivalta prosessioikeuden alalla. Sopimuksessa oikeudellinen toimivalta tiivistettiin koskemaan asiakirjojen tiedoksiantoa, todisteiden vastaanottamista sekä siviilioikeudellisten tuomioiden tunnustamista. Lisäksi haluttiin edistää lainvalintaa koskevien sääntöjen yhdenmukaistamista sekä tarvittaessa edistää siviilioikeudenkäyntiä koskevien säännösten yhteensopivuutta.²¹⁷ Amsterdamin sopimuksen jälkeen EU-lainsäätäjä on luonut huomattavan määrän menettelyitä koskevaa lainsäädäntöä sekä erilaisia instrumentteja, joita on jo parikymmentä.²¹⁸

Toimivalta prosessioikeuden alalla on vielä laajentunut ja tarkentunut tämän jälkeen Rooman ja Lissabonin sopimuksilla. Nykyisen SEUT 67 artiklan mukaan ”unioni muodostaa vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen.” Samassa artiklassa painotetaan viranomaisten välisiä yhteensovittamis- ja yhteistyötoimenpiteitä sekä oikeudellisten päätösten vastavuoroista tunnustamista. Tämä koskee sekä rikos- että siviiliprosesseja. Lisäksi artiklassa mainitaan myös rikoslainsäädäntöjen lähentäminen, mikäli se on tarpeen korkean turvallisuustason varmistamiseksi. Tätä täydentävät 81 ja 82 artikla, joissa säädellään oikeudellista yhteistyötä yksityisoikeuden ja rikosoikeuden alalla asioissa, joilla on rajat ylittäviä vaikutuksia. Näissä artikloissa toistetaan jo 67 artiklassa mainitut päätösten vastavuoroinen tunnustaminen sekä kansallisten lakien lähentäminen tarpeen vaatiessa.

Pohjustuksena edellä mainitusta lainsäätäjän linjasta, joka mukailee EUT:n oikeuskäytännöllään luomaa prosessiautonomiamia, voidaan ottaa esimerkiksi vuonna 2014 direktiivi tietyistä säännöistä, joita sovelletaan jäsenvaltioiden ja EU:n kilpailuoikeuden säännösten rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostettuihin

²¹⁶ Roccati 2014, 437–438.

²¹⁷ Amsterdamin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen, Euroopan yhteisöjen perustamissopimusten ja niihin liittyvien tiettyjen asiakirjojen muuttamisesta, 73 m artikla.

²¹⁸ Hess 2016, 1.

vahingonkorvauskanteisiin.²¹⁹ Kuten direktiivin nimestäkin voidaan jo päätellä, direktiivin kohteena ovat jäsenvaltioiden kansalliset prosessisäädökset. EU-lainsäädäntö siis ujuttautuu muun muassa tällä direktiivillä sille alalle, jonka on perinteisesti katsottu kuuluvan prosessiautonomiaan.

Siitä huolimatta, että direktiivi on moderni, asetetaan siinä rajoiksi jo kauan aiemmin tutuksi tulleet tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet.²²⁰ Käytäntö pysyy toisin sanoen pitkälti samanlaisena kuin EUT:n ratkaisujen myötä, vaikka itse sääntely substanssiltaan on uutta. Direktiivin tarkoitus selviää sen ensimmäisestä artiklasta: varmistaa saman tasoisen suojelu niille, jotka ovat kärsineet sisämarkkinoilla vahinkoa. Toisin sanoen, EU-lainsäätävä pyrkii direktiivillä yhdenmukaistamaan sääntelyä EU-jäsenvaltioissa, jotta vahinkoa kärsineiden kohtelu olisi tasa-arvoista maasta riippumatta. Jo tämän direktiivin perusteella herää kysymys, hyväksyykö EU-lainsäätävä prosessiautonomian olemassa olon?

Mikäli prosessiautonomia olisi täysissä voimissaan, ei tällaista sääntelyä toki olisi ollut mahdollista tehdä. Toisaalta jo siinä vaiheessa, kun Amsterdamin sopimuksen myötä ovet aukesivat unionin tasoiselle oikeudelliselle säätelylle, prosessiautonomia siirtyi heikommille jänneille, sillä oli tietysti todennäköistä, että jonkinlaista säätelyä myös prosessioikeuden alalla tulisi näkemään. Vastauksen etsimiseksi edellä mainittuun kysymykseen on tarkasteltava lähempää joitakin merkittäviä prosessioikeudellisia EU-säädöksiä viime ajoilta.

On vielä tuotava esille eräs erikoispiirre, jolla on joitain vaikutuksia myös prosessioikeudellisessa säätelyssä: Tanskan erityisasema. Tanskassa oltiin huolestuneita 1990-luvulla, että Maastrichtin sopimuksen enenevästä lähentymisestä muun muassa oikeuden ja sisäasioiden aloilla EU-jäsenvaltioiden välillä. Niinpä se halusi pidättää itsellään oikeuden päättää näistä asioista itsenäisesti.²²¹ Erityisasemasta on sovittu Edinburghin sopimuksella²²² ja nykyään siitä säädellään SEUT:n pöytäkirjassa (N:o 22) Tanskan asemasta. Tanskalla on poikkeuksellisesti oikeus päättää, ottaako se osaa EU:n yhtenäistymiseen neljällä eri osa-

²¹⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/104/EU, annettu 26 päivänä marraskuuta 2014, tietyistä säännöistä, joita sovelletaan jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailuoikeuden säännösten rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostettuihin vahingonkorvauskanteisiin.

²²⁰ *ibid.*, 4 artikla.

²²¹ Howarth 1994, 766.

²²² Tanska ja sopimus Euroopan unionista (92/C 348/01).

alueella, joista yksi on oikeudellinen yhdyntymisen. Oikeutta ja sisäasioita koskevat asetukset, direktiivit sekä muut säädökset tulevat Tanskassa voimaan ainoastaan, jos hallitus niin päättää.²²³ En mainitse erikseen jokaisen säädöksen kohdalla, ottaako Tanska siihen osaa vai ei, sillä tämän tutkielman tarkoituksena on käsitellä prosessiautonomiata EU-jäsenvaltioiden yleiseltä näkökannalta.

4.3.1 Lainsäädäntö rajat ylittävissä tilanteissa

EU-lainsäädännön osalta prosessioikeus voidaan jakaa kahteen osa-alueeseen. Ensimmäiseen osaan kuuluvat säädökset kansainvälisistä oikeudenkäynneistä sekä rajat ylittävät tilanteet. Näillä säädöksillä ratkaistaviksi tulevat kysymykset muun muassa asiakirjojen jakamisesta, kansainvälisestä oikeusavusta, välimiesmenettelystä sekä toisessa jäsenvaltiossa annetun tuomion tunnustamisesta ja täytäntöön panemisesta. Toisekseen EU-lainsäädäntö harmonisoi jäsenmaiden kansallisia menettelyitä. Tällä tarkoitetaan niitä oikeusprosesseja, jotka pätevät, kun kyseessä on valtion sisäinen oikeudenkäynti tai muu säännelty menettely.

Unionin tasolla puhutaan jäsenmaiden välisestä oikeudellisesta yhteistyöstä. Euroopan komissio määrittelee oikeudellisen yhteistyön aloiksi tuomioiden keskinäisen tunnustamisen, asiakirjojen lähettämisen maiden välillä, keskinäisen oikeusavun ja luovuttamisen, todisteiden viemisen toiseen EU-maahan, eurooppalaisen pidätysmääräyksen, vankien pidättämisen ja siirtämisen, varojen jäädyttämisen ja takavarikoinnin sekä sakkojen keskinäisen tunnustamisen ja niiden maksamisen. Näistä moni liittyy rikosoikeuteen, ja ei siten tule tässä tarkemmin käsiteltäväksi. Oikeudellisen yhteistyön tarkoituksena on komission mukaan ”auttaa kansalaisia ja yrityksiä ratkaisemaan toisessa EU-maassa kohtaamiaan hallinnollisia ja oikeudellisia ongelmia yhtä helposti kuin kotimaassa.”²²⁴ Kiinnostavan tästä lauseesta tekee ilmaisu yhtä helposti kuin kotimaassa. Tämän voi nähdä ilmentävän komission tahtotilaa yhtenäistää EU:ta koordinoimalla eri menettelyitä. Komissio on käyttänyt 2000-luvulla paljon voimavaroja nimenomaan oikeudellisen yhteistyön kehittämiseksi.²²⁵

²²³ EU Information Centre, 2021.

²²⁴ Euroopan komissio.

²²⁵ Kramer 2013, 28.

4.3.1.1 Bryssel ja Rooma-asetukset

Rajat ylittävien prosessien sääntelyssä selkärankana voidaan pitää Bryssel I -asetusta, joka on alun perin vuodelta 2001, mutta josta on tehty uudelleenlaadittu, nykyisin voimassa oleva versio vuonna 2012.²²⁶ Kyseessä on asetus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla. Ennen tätä oli 2000-luvulla jo säädetty joitakin asetuksia prosessioikeuden alalla, mutta Bryssel I -asetus on se, joka on saanut niin sanotusti isomman pyörän pyörimään prosessioikeudellisen unionin lainsäädännön osalta. Sen vaikutus on merkittävä ja se on säilyttänyt statusensa eurooppalaisen prosessioikeuden kulmakivenä sääntelyn lisääntymisestä huolimatta.²²⁷

Jo ennen asetusta voimassa oli vuoden 1968 Brysselin yleissopimus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla. Yleissopimusta on muokattu useaan kertaan, yhteensä versioita on neljä. Alun perin sen allekirjoittajiin kuuluivat kuusi Euroopan talousyhteisön jäsentä.²²⁸ Yleissopimuksen parina on Luganon yleissopimus, joka on alun perin vuodelta 1988. Luganon sopimuksen virallinen alkuperäinen nimi oli identtinen Brysselin yleissopimuksen kanssa. Sen nykyisessä nimessä yksityisoikeus on korvattu siviili- ja kauppaoikeudella.²²⁹ Sen tarkoituksena on laajentaa Brysselin yleissopimuksen sisältä koskemaan myös EU:n ulkopuolisia EFTA-maita, jotka ovat allekirjoittaneet sopimuksen. Se on sisällöltään lähes identtinen Brysselin yleissopimuksen kanssa, mutta EUT:lla ei ole oikeutta antaa ennakkoratkaisuja koskien Luganon sopimusta.²³⁰

Vuonna 2002 Bryssel I -asetuksen tullessa voimaan kaikki 15 EU:n silloista jäsenmaata olivat allekirjoittaneet yleissopimuksen. Yleissopimus on edelleen voimassa, mutta sen merkitys on

²²⁶ Alun perin neuvoston asetus (EY) N:o 44/2001, annettu 22 päivänä joulukuuta 2000, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla, nykyään voimassa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012, annettu 12 päivänä joulukuuta 2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla.

²²⁷ Hess 2016, 4.

²²⁸ Magnus – Mankowski 2012, 12–13, 19.

²²⁹ Alun perin yleissopimus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta yksityisoikeuden alalla (88/592/ETY), nykyään yleissopimus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla.

²³⁰ Burt – Powell 1994, 372.

ollut käytännössä vähäinen asetuksen tultua voimaan.²³¹ Tanska ei ole saattanut voimaan asetusta, joten sen suhteissa muihin EU-jäsenvaltioihin sovelletaan edelleen yleissopimusta.²³² Unionin suunnitelmissa oli ensin laatia viides versio yleissopimuksesta, mutta Amsterdamin sopimuksen myötä EU-lainsäätäjän saadessa uusia kompetensseja, se päätettiin ”korvata” asetuksella. Lyhyesti sanottuna asetuksen ero yleissopimukseen ei ole valtava. Pohjimmiltaan muutokset laajensivat jonkin verran sitä alaa, jota asetus itsenäisesti säätelee. Se vahvisti heikomman osapuolen asemaa menettelyissä sekä yksinkertaisti tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa toisissa jäsenvaltioissa.²³³

Bryssel I -asetus kuuluu oikeudellisen yhteistyön sääntelyn osalta niin sanottuun ensimmäiseen sukupolveen. Tällä ensimmäisellä sukupolvella tähdättiin kansallisten menettelyiden yhteensovittamiseen rajat ylittävissä tapauksissa luomalla yhteisiä sääntöjä toimivallasta, vireilläolosta ja tunnustamisesta sekä toimeenpanosta. Sen voidaan katsoa kestäneen 2000-luvun alkuvuosien ajan. Toisen sukupolven sääntelyssä katse kohdistettiin vielä tarkemmin keskinäisen tunnustamisen periaatteeseen. Haluttiin poistaa täytäntöönpanolausumamenettelyt ja luoda minimistandardit oikeudellisten päätösten automaattiselle tunnustamiselle jäsenvaltioiden välillä. Kolmas sukupolvi, joka käynnistyi Rooma I ja II -asetusten myötä, joista ensimmäinen tuli voimaan vuonna 2007, yhdistää lainvalintaan sekä kansainväliseen prosessioikeuteen liittyvät kysymykset. On kiinnostavaa huomata, millaisia eri vaiheita on mahdollista löytää eurooppalaisesta prosessioikeudesta. On myös muistettava, että vaikka tällaiset trendit ehkä näkyvät sääntelyssä, ei se tarkoita, että lain soveltamisen osalta aiempien sukupolvien säädökset olisivat jääneet unholaan. Monia asetuksia on myös uudelleenlaadittu niiden ensimmäisen voimaantulon jälkeen.²³⁴

Jotta prosessioikeudesta saisi tässä mahdollisimman monipuolisen kuvan, en käsittele tässä edellä esitetystä huolimatta säädöksiä sukupolviensa edustajina, vaan otan esille merkittävimmät säädökset eri teemojen osalta. Bryssel I -asetusta täydentää muutama muu yksityiskohtaisempia tilanteita koskeva asetus etenkin perhe- ja jäämistöoikeuden alalla, jotka säätelevät niin ikään tuomioistuinten toimivaltaa sekä tuomioiden tunnustamista ja

²³¹ Magnus – Mankowski 2021 12–13.

²³² Euroopan unionin julkaisutoimisto 2014.

²³³ Magnus – Mankowski 2012, 17–19.

²³⁴ Hess 2016, 4–5.

täytäntöönpanoa. Ensinnäkin niin kutsuttu Bryssel II -asetus eli asetus tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa.²³⁵ Vanhempainvastuulla tarkoitetaan yhteisten lasten huoltoa koskevia asioita. Lasten huoltoon liittyy niin ikään asetus, jota sovelletaan elatusvelvoitteita koskevissa asioissa.²³⁶ Lisäksi on säädetty asetus, joka koskee perintöasioita, ja jolla on otettu käyttöön eurooppalainen perintötodistus. Perintötodistus ei korvaa osaksluettelon vahvistamista, mutta se helpottaa rajat ylittävien jäämistöasioiden hoitamista EU:n alueella, etenkin tilanteissa, joissa perittävällä on ollut omaisuutta useassa valtiossa. Todistuksen avulla perilliset, testamentin toimeenpanijat ja jäämistön hoitajat voivat todistaa asemansa ja valtuutensa toisessa EU-jäsenmaassa. Asetus ei siten puutu kansallisen perintöoikeuden sääntelyyn, mutta selkeyttää kansainvälisiä tilanteita.²³⁷

Vuonna 2000 säädettiin myös asetus maksukyvyttömyysmenettelyistä,²³⁸ josta on sittemmin vuonna 2017 tullut voimaan uudelleenlaadittu versio.²³⁹ Tämä asetus ei niinkään pyri yhtenäistämään itse insolvenssimenettelyitä rajat ylittävissä tilanteissa eri maissa, vaan sen tarkoituksena on varmistaa menettelyiden tehokas hallinnointi, kun niiden kohteena oleva henkilö tai yritys harjoittaa liiketoimintaa jossakin muussa unionin jäsenvaltiossa kuin kotipaikassaan. Asetuksella säädellään siten toimivaltaa, lainvalintaa sekä päätösten tunnustamista ja toimeenpanoa. Täten sen voidaan katsoa antavan edellä mainittujen tapaan yksityiskohtaisempaa sääntelyä Bryssel I -asetuksen toimialalla.²⁴⁰

Bryssel-asetusten lisäksi tärkeässä roolissa ovat lainvalintaa koskevat Rooma-asetukset. Bryssel ja Rooma -asetussarjojen voidaan katsoa täydentävän toisiaan. Rooma I -asetus on

²³⁵ Alun perin neuvoston asetus (EY) N:o 1347/2000, annettu 29 päivänä toukokuuta 2000, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja yhteisten lasten huoltoa koskevissa asioissa, nykyään neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, annettu 27 päivänä marraskuuta 2003 tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta.

²³⁶ Neuvoston asetus (EY) N:o 4/2009, annettu 18 päivänä joulukuuta 2008, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevissa asioissa.

²³⁷ Aarnio – Kangas 2016, 429.

²³⁸ Neuvoston asetus (EY) N:o 1346/2000, annettu 29 päivänä toukokuuta 2000, maksukyvyttömyysmenettelyistä.

²³⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2015/848, annettu 20 päivänä toukokuuta 2015, maksukyvyttömyysmenettelyistä (uudelleenlaadittu).

²⁴⁰ Euroopan unionin julkaisutoimisto 2019.

asetus sopimusvelvoitteisiin sovellettavasta laista siviili- ja kauppaoikeuden alalla.²⁴¹ Rooma I -asetusta edeltää yleissopimus sopimusvelvoitteisiin sovellettavasta laista, josta käytetään nimitystä Rooman sopimus, vuodelta 1980.²⁴² Yleissopimus on tullut täysin korvatuksi asetuksella.²⁴³ Rooma I -asetuksen peruspilarina on asianomaisten valinnanvapaus. Sen 3 artiklan mukaan sopimukseen sovelletaan sen maan lakia, jonka osapuolet ovat valinneet. Mikäli osapuolet eivät ole asiasta sopineet, valitaan laki asetuksen perusteella.

Rooma II -asetusta, joka nimestään huolimatta on säädetty Rooma-asetuksista ensimmäisenä, sovelletaan sopimukseen perustumattomia velvoitteita koskevissa lainvalintatilanteissa.²⁴⁴ Asetuksia tulkitaan toisistaan erillisinä, mutta yhdessä ne muodostavat merkittävän lainvalintaa sääntelevän kokonaisuuden. EU on ottanut kantaa sopimukseen perustumattoman velvoitteen määrittelyyn muun muassa *Kalfelis*-ratkaisussa.²⁴⁵ Kohdan 18 mukaan käsitettä sopimukseen perustumaton on ”pidettävä itsenäisenä käsitteenä, joka kattaa kaikki sellaiset kanteet, joissa vaaditaan vastaajan vastuun toteuttamista ja jotka eivät liity 5 artiklan 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla ’sopimukseen’”. Yksinkertaistaen se, mikä ei ole sopimukseen perustuva, on sopimukseen perustumaton. On myös huomionarvoista mainita, että kummankin, Rooma I ja II -asetuksen perusteella niiden mukaisesti määräytyvä laki tulee sovellettavaksi, vaikka se ei olisi minkään EU-jäsenvaltion laki.²⁴⁶

Näiden asetusten lisäksi on säädetty Rooma III -asetus eli viralliselta nimeltään asetus tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta avio- ja asumuseroon sovellettavan lain alalla.²⁴⁷ Siinä missä kaksi muuta Rooma-asetusta ovat soveltamisaloiltaan ja siten vaikutuksiltaan laajoja, Rooma III -asetus keskittyy hyvin yksityiskohtaiseen asiaan. Asetuksen 5 artiklan perusteella osapuolet saavat itse sopia laista, kunhan sillä on jokin yhteys osapuoliin. Muussa tapauksessa

²⁴¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 593/2008, annettu 17 päivänä kesäkuuta 2008, sopimusvelvoitteisiin sovellettavasta laista (Rooma I).

²⁴² Yleissopimus 80/934/ETY sopimusvelvoitteisiin sovellettavasta laista, avattu allekirjoitettavaksi Roomassa 19 päivänä kesäkuuta 1980.

²⁴³ Euroopan unionin julkaisutoimisto 2018.

²⁴⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 864/2007, annettu 11 päivänä heinäkuuta 2007, sopimukseen perustumattomiin velvoitteisiin sovellettavasta laista (Rooma II).

²⁴⁵ Asia 189/87, *Kalfelis*.

²⁴⁶ Rooma I -asetus, 2 artikla; Rooma II -asetus, 3 artikla.

²⁴⁷ Neuvoston asetus (EU) N:o 1259/2010, annettu 20 päivänä joulukuuta 2010, tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta avio- ja asumuseroon sovellettavan lain alalla.

sovellettava laki määräytyy asetuksen perusteella.²⁴⁸ Kapean soveltamisalan lisäksi asetuksen vaikutus on hyvin rajallinen myös siitä syystä, että sitä sovelletaan tällä hetkellä ainoastaan 16 jäsenmaassa. Asetusta ei sovelleta Suomessa.²⁴⁹ Suomessa lainsäädäntö perustuu sille ajatukselle, että avioliitto voidaan purkaa, jos kumpikin tai toinen puoliso haluaa erota. Suomen osallistuessa sovellettavaa lakia koskevat periaatteet muuttuisivat merkittävästi, sillä sovellettavaksi voisi avioerotilanteessa tulla jonkin toisen valtion laki. Valtioneuvosto on katsonut, että Suomen ei ole perusteltua osallistua asetukseen.²⁵⁰

4.3.1.2 Yhteistyötä helpottavia instrumentteja ja tiiviimpää yhteistyötä

Ennen Bryssel I -asetusta voimaan tuli asetus oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa (tiedoksiantoasetus).²⁵¹ Asetuksen uudelleenlaadittu versio astui voimaan vuoden 2022 heinäkuussa.²⁵² Tiedoksiantoasetus säätelee nimensä mukaisesti sekä oikeudellisten että muiden asiakirjojen tiedoksiantoa EU-jäsenmaiden välillä. Sen 1 artiklan mukaan asetusta ei sovelleta etenkin vero-, tulli- tai hallinto-oikeudellisiin asioihin. Tarkoituksena on tiedoksiannon helpottaminen, sillä asetuksen voimaantultua jäsenvaltioiden ei ole enää tarvinnut turvautua esimerkiksi diplomaattisiin keinoihin asiakirjojen siirtämiseksi vastaanottajamaahan.²⁵³

Lähtökohtaisena keinona nykyisen asetuksen mukaan on asiakirjan lähettäminen postitse toisessa EU:n jäsenvaltiossa asuvalle henkilölle (14 artikla). Toissijaisesti asiakirjat toimitetaan jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, joka antaa ne tiedoksi asiaan kuuluvalla henkilölle.²⁵⁴ Tänä vuonna voimaan tuleva asetus muuttaa tätä järjestelmää ottamalla huomioon nykypäivänä käytettävissä olevan teknologian. Siinä mahdollistetaan nimenomaisesti

²⁴⁸ Rooma III -asetus, 8 artikla.

²⁴⁹ Gonzalez Beilfuss.

²⁵⁰ Oikeusministeriö 2010.

²⁵¹ Neuvoston asetus (EY) N:o 1348/2000, annettu 29 päivänä toukokuuta 2000, oikeudenkäynti- ja muiden asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa.

²⁵² Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2020/1784, annettu 25. päivänä marraskuuta 2020, oikeudenkäynti- ja muiden oikeudenkäyntiin liittyvien asiakirjojen tiedoksiannosta jäsenvaltioissa siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa (asiakirjojen tiedoksianto) (uudelleenlaadittu teksti).

²⁵³ Vanha tiedoksiantoasetus, 6 johdanto-osan kappale ja 12 artikla.

²⁵⁴ Oikeusministeriö.

asiakirjojen lähettäminen sähköisesti. Lisäksi asetuksessa säilyy paljon yksityiskohtaista sääntelyä muun muassa asiakirjan kielestä ja kääntämisestä sekä tiedoksiantokuluista.²⁵⁵

Vuonna 2001 säädettiin asetus siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa.²⁵⁶ Kokonaisuudessaan uudelleenlaadittu ja korvaava asetus on tulossa voimaan 1. heinäkuuta 2022.²⁵⁷ Tällä todisteiden vastaanottamista koskevalla asetuksella pyritään helpottamaan ja nopeuttamaan yhteistyötä tuomioistuinten välillä tärkeiden todisteiden siirtämisessä. Asetuksessa on määrätty tarkasti asiakirjojen muodosta ja sisällöstä sekä itse pyynnön lähettämisestä ja vastaanottamisesta. Pian voimaan tulevalla asetuksella on tiedoksiantoasetuksen tapaan haluttu ottaa huomioon digitalisaatio. Kolmen vuoden siirtymäajan jälkeen kaikkien jäsenvaltioiden on käytettävä todisteiden siirtämisessä IT-järjestelmää.²⁵⁸

EU on kehittänyt joitain vaatimuksia ja maksamista koskevia instrumentteja vuoden 2004 jälkeen. Se on luonut merkittävimpinä riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen,²⁵⁹ eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn²⁶⁰ sekä eurooppalaisen vähäisiin vaatimuksiin sovellettavan menettelyn²⁶¹. Nämä mainitut instrumentit kohdistuvat pelkästään siviili- ja kauppaoikeudellisiin asioihin, joilla on rajat ylittäviä vaikutuksia. Riitauttamattomien vaatimusten osalta tuomioistuin soveltaa kotimaansa lakia, jonka jälkeen se voi vakiolomaketta käyttämällä vahvistaa riitauttamattomasta vaatimuksesta koskevan tuomion eurooppalaiseksi täytäntöönpanoperusteeksi, jonka nojalla on mahdollista

²⁵⁵ Uusi tiedoksiantoasetus, 10 johdanto-osan kappale.

²⁵⁶ Neuvoston asetus (EY) N:o 1206/2001, annettu 28 päivänä toukokuuta 2001, jäsenvaltioiden tuomioistuinten välisestä yhteistyöstä siviili- ja kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa,

²⁵⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2020/1783, annettu 25 päivänä marraskuuta 2020, jäsenvaltioiden tuomioistuinten välisestä yhteistyöstä siviili- tai kauppaoikeudellisissa asioissa tapahtuvassa todisteiden vastaanottamisessa (todisteiden vastaanottaminen) (uudelleenlaadittu teksti).

²⁵⁸ Todisteiden vastaanottamista koskeva asetus, 7 ja 35 artiklat.

²⁵⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 805/2004, annettu 21 päivänä huhtikuuta 2004, riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta.

²⁶⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 1896/2006, annettu 12 päivänä joulukuuta 2006, eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta.

²⁶¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EY) N:o 861/2007, annettu 11 päivänä heinäkuuta 2007, eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä.

hakea täytäntöönpanoa toisessa EU-maassa.²⁶² Eurooppalainen maksamismääräysmenettely koskee niin ikään riitauttamattomia vaatimuksia. Se annetaan pelkästään kantajan antamien tietojen perusteella, ja se tunnustetaan ja pannaan täytäntöön automaattisesti muissa EU-jäsenvaltioissa, mikäli vastaaja ei esitä vastinetta.²⁶³

Vähäisiin vaatimuksiin sovellettavaa menettelyä voidaan nimensä mukaisesti soveltaa enintään 5 000 euron vaatimuksiin. Se sisältää yksityiskohtaisempaa sääntelyä prosessin etenemisestä kuin kaksi muuta edellä esiteltyä instrumenttia. Etenkin eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen osalta käytetään pääosin jäsenvaltioiden valmiita lain mukaisia menettelyitä. Vähäisiä vaatimuksia koskeva asetus luo yksinkertaistetun ja nopeutetun kirjallisen menettelyn, jota voidaan käyttää vähäisten rajat ylittävien vaatimusten käsittelyssä. Asetuksessa on määritelty tiukat aikarajat prosessin etenemiselle. Menettely saattaa kuitenkin venyä, mikäli tuomioistuin katsoo esimerkiksi tarvitsevänsä lisätietoja tuomion antamiseksi asianomaisilta osapuolilta. Tuomioistuimella on lisäksi tarpeen vaatiessa mahdollisuus järjestää myös suullinen käsittely. Asetuksessa säädellään lisäksi oikeudenkäyntimaksuista, jotka eivät saa olla suurempia kuin kansallisesta yksinkertaistetusta menettelystä perittävät oikeudenkäyntimaksut.²⁶⁴

Palaan vielä Rooma III -asetuksen kohdalla sivuttuun aiheeseen tiiviimmästä yhteistyöstä, jota käytettiin ensi kertaa nimenomaisen asetuksen yhteydessä. Kyse on Amsterdamin sopimuksen esittelemästä uudesta menettelystä,²⁶⁵ jossa tiivistetyksi ”vähintään yhdeksän EU-maan sallitaan muodostavan tiiviimpää yhdentymistä tai yhteistyötä EU:n sisäisellä alalla, kun on tullut selväksi, että EU ei kokonaisuudessaan voi saavuttaa tällaisen yhteistyön tavoitteita kohtuullisessa ajassa.” Täten osa EU-maista voi edetä kohti tiiviimpää yhteistyötä, muiden jäsenvaltioiden pidättäytyessä lähentymisestä. Tällainen menettely on tarkoitettu sellaisten pattitilanteiden selvittämiseksi, joissa vain yhdelläkin eri mielisellä jäsenmaalla on ollut mahdollisuus pysäyttää jonkin ehdotuksen eteneminen.²⁶⁶

²⁶² Euroopan unionin julkaisutoimisto 2016a.

²⁶³ Euroopan unionin julkaisutoimisto 2016b.

²⁶⁴ Euroopan unionin julkaisutoimisto 2020.

²⁶⁵ Szabados 2021, 87–88.

²⁶⁶ Euroopan unionin julkaisutoimisto 2021.

Rooma III -asetus mukaan lukien tiiviimmistä yhteistyöstä on säädetty muutamalla muulla asetuksella, joilla kaikilla on prosessioikeudellisia ulottuvuuksia. Suomi osallistuu Rooma III -asetusta lukuun ottamatta kaikkiin yhteistöihin. Rooma III -asetuksen lisäksi perheoikeuteen keskitytään asetuksilla tiiviimmän yhteistyön toteuttamiseksi tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla aviovarallisuussuhteita sekä rekisteröityjen parisuhteiden varallisuus oikeudellisia vaikutuksia koskevissa asioissa.²⁶⁷ Nämä asetukset linkittyvät sekä Bryssel I -asetukseen että muihin sen yhteydessä käsiteltyihin vastavuoroiseen tunnustamiseen keskittyviin asetuksiin. On ymmärrettävää, että nimenomaan perheoikeuden alueella on jouduttu turvautumaan tiiviimpään yhteistyöhön koko EU:n kattavan sääntelyn sijasta. Kyseessä on vahvasti arvoihin perustuva oikeudenala, joten monet jäsenvaltiot ovat halunneet säilyttää perustuslaillisen identiteettinsä vahvana.²⁶⁸ Lisäksi yhteistyötä on tiivistetty yhtenäisen patenttisuojan luomiseksi.²⁶⁹ Asetus mahdollistaa patenttisuojan voimaansaattamisen yhdellä päätöksellä kaikissa patenttijärjestelmään liittyneissä valtioissa.²⁷⁰

Otan vielä esille lyhyesti kaksi muuta säädöstä, vaikka ne kohdistuvat rikosprosessiin siviiliprosessin sijaan. On nimittäin mielenkiintoista nähdä, millaiseen sääntelyyn tiiviimpi yhteistyö voi johtaa. Vuonna 2013 11 jäsenvaltiota päätti tiivistää yhteistyötä finanssitransaktioveron alalla. Asiasta tehtiin direktiiviehdotus²⁷¹ tiiviimmän yhteistyön toteuttamiseksi, joka ei kuitenkaan ole tähänkään mennessä edennyt pidemmälle.²⁷² Prosessioikeudellinen liitännä direktiiville olisi tullut etenkin veropetosten ja veronkierron torjuntaa koskevien säännösten kautta. Lisäksi 22 jäsenvaltiota on perustanut tiiviimmällä

²⁶⁷ Neuvoston asetus (EU) 2016/1103, annettu 24 päivänä kesäkuuta 2016, tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla aviovarallisuussuhteita koskevissa asioissa; neuvoston asetus (EU) 2016/1104, annettu 24 päivänä kesäkuuta 2016, tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta tuomioistuimen toimivallan, sovellettavan lain sekä päätösten tunnustamisen ja täytäntöönpanon alalla rekisteröityjen parisuhteiden varallisuus oikeudellisia vaikutuksia koskevissa asioissa.

²⁶⁸ Szabados 2021, 88–89.

²⁶⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1257/2012, annettu 17 päivänä joulukuuta 2012, yhtenäisen patenttisuojan luomiseksi toteutettavasta tiiviimmistä yhteistyöstä; neuvoston asetus (EU) N:o 1260/2012, annettu 17 päivänä joulukuuta 2012, yhtenäisen patenttisuojan luomiseksi toteutettavan tiiviimmän yhteistyön täytäntöönpanoon sovellettavista käännösjärjestelyistä.

²⁷⁰ Asetus yhtenäisen patenttisuojan luomiseksi, 3 artikla.

²⁷¹ Ehdotus neuvoston direktiiviksi tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta finanssitransaktioveron alalla 14.2.2013 KOM (2013) 71 lopullinen.

²⁷² Euroopan unionin neuvosto 2019, 2.

yhteistyöllä Euroopan syyttäjänviraston (EPPO). Viraston toimialaan kuulu unionin taloudellisia etuja vahingoittavien rikosten tutkiminen sekä näiden rikosten tekijöiden asettaminen syytteeseen ja saattaminen tuomittavaksi. EPPO jakaa toimivallan näiden tapausten käsittelyssä kansallisten viranomaisten kanssa.²⁷³

Voidaan havaita, että rajat ylittäviä tilanteita koskevaa prosessioikeudellista sääntelyä on syntynyt jo varsin runsaasti. Alat vaihtelevat perheoikeudellisista asioista kauppaoikeuteen. Tässä mainitsemattomia on vielä esimerkiksi direktiivi tietyistä sovittelun näkökohdista²⁷⁴ sekä asetus yksityisoikeudellisten suojelutoimenpiteiden tunnustamisesta²⁷⁵. Tiivistetysti voidaan sanoa, että suurin osa säätelystä on luotu helpottamaan ja nopeuttamaan sekä kansalaisten että viranomaisten elämää ja toimintaa prosessioikeuden alalla. Rajat ylittävällä sääntelyllä on tietysti myös välillisiä vaikutuksia jäsenvaltioiden kansalliseen sääntelyyn. Lopulta sääntely näissä asioissa rajoittaa prosessiautonomiamia varsin maltillisesti. EU:ssa on kuitenkin viime vuosina säädetty myös suoraa kansallista harmonisointia aikaansaavaa sääntelyä prosessioikeuden alalla.

4.3.2 Kansallisen lainsäädännön harmonisointi

4.3.2.1 Yleisesti

Voimme huomata, että prosessioikeudellista sääntelyä rajat ylittäviin tilanteisiin on syntynyt jo merkittävän paljon. Kansallisen prosessilainsäädännön harmonisoinnin osalta EU-lainsäätäjät on ollut varovaisempi. Syynä tähän voi olla joidenkin jäsenmaiden skeptinen suhtautuminen enenevään lähentymiseen kansallisten menettelyiden osalta. Lisäksi, vaikka EU:n jäsenvaltioita yhdistää monilta osin yhteinen historia, on unionin sisällä syntynyt hyvinkin erilaisia oikeusjärjestelmiä ja oikeuslaitoksia. Näiden pitkälle viety harmonisointi on haastavaa, sillä se saattaisi johtaa joidenkin jäsenvaltioiden tuomioistuinlaitosten totaaliseen uudistumistarpeeseen. Jäsenvaltiot suhtautuvat myös EU-lainsäädäntöön ja EUT:n

²⁷³ Neuvoston asetus (EU) 2017/1939, annettu 12 päivänä lokakuuta 2017, tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta Euroopan syyttäjänviraston (EPPO) perustamisesta, 13 johdanto-osan kappale ja 4 artikla.

²⁷⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/52/EY, annettu 21 päivänä toukokuuta 2008, tietyistä sovittelun näkökohdista siviili- ja kauppaoikeuden alalla.

²⁷⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 606/2013, annettu 12 päivänä kesäkuuta 2013, yksityisoikeuden alalla määrättyjen suojelutoimenpiteiden vastavuoroisesta tunnustamisesta.

oikeuskäytäntöön eri tavoin, ja saattavat säädöksiä implementoidessaan päätyä erilaisiin ratkaisuihin.²⁷⁶

Täysin koskemattomana kansallinen prosessioikeus ei kuitenkaan ole pysynyt. Sitä on ensinnäkin harmonisoitu sellaisilla prosessioikeudellisilla säännöillä, jotka sisältyvät lähtökohtaisesti aineellista oikeutta koskeviin asetuksiin ja direktiiveihin. EU:ssa on toisekseen luotu myös jonkin verran suoraan prosessioikeuteen, sekä tuomioistuimiin että niiden ulkopuolisiin menettelyihin, vaikuttavaa lainsäädäntöä. Hyvä esimerkki tällaisesta säätelystä on teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamista koskeva direktiivi.²⁷⁷ Euroopan parlamentti on vuonna 2017 antanut päätöslauselman koskien siviilioikeudellisten menettelyiden yhteisiä vähimmäisvaatimuksia. Tätä lukuun ottamatta EU:n prosessioikeudellinen säätely on varsin sirpaleista, eikä siitä ole aina helppoa havaita punaista lankaa.

4.3.2.2 Prosessioikeutta aineellisen oikeuden lomassa

Monet EU:n aineellisen oikeuden säädöksistä sisältävät myös prosessioikeutta harmonisoivia sääntöjä. Tämän tyyppiset säännöt on tarkoitettu tehostamaan aineellisen oikeuden täytäntöön panemista. Tällaisesti ilmiöstä on puhuttu myös niin sanottuna näkymättömänä pilarina, sillä säädöksiä, asetusten ja direktiivien, tarkoitus ei ole ensisijaisesti prosessioikeudellinen, vaan harmonisointia käytetään välineenä unionin aineellisoikeudellisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Tällaiset säädökset sisältävät muun muassa säätelyä kohdistuen virallisperiaatteeseen, näyttötaakkaan, todistuskeinoihin, oikeudenkäyntikuluihin, avustajan valintaan sekä välimiesmenettelyyn.²⁷⁸

Jo vuodelta 1985 olevassa tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämistä koskevassa direktiivissä on otettu kantaa muun muassa näyttötaakkaan määräämällä tilanteista, jotka näyttämällä toteen valmistaja ei ole tuotevastuussa.²⁷⁹ Lisäksi saman direktiivin 10 ja 11 artikloissa säädetään vanhentumisajasta.

²⁷⁶ Krans – Nylund 2016, 163–164.

²⁷⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/48/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta.

²⁷⁸ Krans 2015, 572.

²⁷⁹ Neuvoston direktiivi 85/374/ETY, annettu 25 päivänä heinäkuuta 1985, tuotevastuuta koskevien jäsenvaltioiden lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten lähentämisestä, 7 artikla.

Elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla annetussa direktiivissä säädetään siitä, milloin tuomioistuimen on vaadittava elinkeinonharjoittajaa näyttämään menettelynsä liittyvien väitteiden paikkansapitävyys. Tuomioistuimen on katsottava tosiasiaväittämät virheelliseksi, mikäli kyseisenlaista näyttöä ei esitetä tai se on riittämätöntä.²⁸⁰

Vuodelta 2016 olevassa vakuutusten tarjoamista koskevassa direktiivissä on otettu kantaa riitojen ratkaisuun tuomioistuinten ulkopuolella.²⁸¹ Direktiivin 15 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava jo olemassa olevia kansallisia elimiä käyttäen, että asiakkaiden ja vakuutusten tarjoajien välisten riitojen ratkaisemiseksi on olemassa riittäviä, tehokkaita, puolueettomia ja riippumattomia tuomioistuinlaitosten ulkopuolisia menettelyitä. Niin kutsutussa Solvenssi II -direktiivissä²⁸², joka on niin ikään merkittävä vakuutusala ja säätelee vakuutus- ja jälleenvakuutustoiminnan aloittamista ja harjoittamista, on muutamia prosessioikeutta koskevia säädöksiä. Ensinnäkin siinä turvataan vapaus valita asianajaja, joka on olennainen osa oikeusturvavakuutuksia. Toisaalta direktiiviin on niin ikään otettu artikla poikkeuksista kyseiseen vapauteen.²⁸³ 203 artiklan perusteella jäsenvaltioiden on oikeutta tuomioistuinkäsittelyyn rajoittamatta mahdollistettava välimiesmenettelyiden käyttäminen. Lisäksi direktiivin perusteella jäsenvaltioiden on varmistettava mahdollisuus saattaa muun muassa sen alaan kuuluvan toimiluvan epääminen²⁸⁴ sekä yleisesti direktiivin perusteella tehdyt päätökset tuomioistuimen tutkittaviksi²⁸⁵.

²⁸⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/29/EY, annettu 11 päivänä toukokuuta 2005, sopimattomista elinkeinonharjoittajien ja kuluttajien välisistä kaupallisista menettelyistä sisämarkkinoilla ja neuvoston direktiivin 84/450/ETY, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 97/7/EY, 98/27/EY ja 2002/65/EY sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EY) N:o 2006/2004 muuttamisesta (sopimattomia kaupallisia menettelyjä koskeva direktiivi), 12 artikla.

²⁸¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/97, annettu 20 päivänä tammikuuta 2016, vakuutusten tarjoamisesta (uudelleenlaadittu).

²⁸² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/138/EY, annettu 25 päivänä marraskuuta 2009, vakuutus- ja jälleenvakuutustoiminnan aloittamisesta ja harjoittamisesta (Solvenssi II).

²⁸³ *ibid.*, 201 ja 202 artikla.

²⁸⁴ *ibid.*, 25 artikla.

²⁸⁵ *ibid.*, 297 artikla.

4.3.2.3 Pyrkimys tekijänoikeuksien ja kuluttajien suojeluun

Aineellisen oikeuden täytäntöön panemiseksi luotujen prosessioikeudellisten säädösten lisäksi on myös olemassa jonkin verran tiettyihin oikeudenaloihin keskittyvää pakottavaa prosessioikeudellista lainsäädäntöä. Tässä yhteydessä puhutaan usein tarkkarajaisesta alakohtaisesta sääntelystä, sillä sen merkitys kohdistuu vain pieneen oikeudenalaan tai sen osaan.²⁸⁶ Merkittävimmät tällaiset säädökset löytyvät tekijänoikeuksien ja kuluttajaoikeuden aloilta.

4.3.2.3.1 Teollis- ja tekijänoikeuksien vahvistaminen

Vuonna 2004 astui voimaan direktiivi teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta.²⁸⁷ Käytän tässä direktiivistä nimeä tekijänoikeusdirektiivi yksinkertaisuuden vuoksi. Useat oikeustieteilijät pitävät juuri kyseistä direktiiviä kaikkein merkittävimpänä esimerkkinä alakohtaisesta sääntelystä prosessioikeuden alalla.²⁸⁸ Jo direktiivin nimestä voidaan huomata, että kuten moniin aineellisoikeuden säädöksiin sisältyvien prosessioikeuden säännösten, myös direktiivin tarkoituksena on varmistaa unionin aineellisen oikeuden noudattaminen ja täytäntöön paneminen.

Tekijänoikeusdirektiivin ensimmäisen artiklan mukaan se koskee teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamiseksi tarvittavia toimenpiteitä, menettelyjä ja oikeussuojakeinoja. Direktiivin toisesta artiklasta selviää, että sitä sovelletaan lisäksi myös jäsenvaltioiden lainsäädännön mukaisiin oikeudenloukkauksiin, mikäli lainsäädännön antama oikeussuoja on direktiivin mukaista heikompi. Direktiivin toisessa luvussa säädetään toimenpiteistä, menettelyistä ja oikeussuojakeinoista. Tähän sisältyy muun muassa tarkkoja säädöksiä todisteista ja niitä koskevista toimenpiteistä sekä turvaamis- ja säilyttämistoimenpiteistä. Kolmannessa luvussa määrätään seuraamuksista hyvin prosessiautonomialle suotuisalla tavalla, sillä sen perusteella jäsenvaltiot voivat itsenäisesti soveltaa muita asianmukaisia seuraamuksia, kunhan direktiivin mukaiset toimenpiteet toteutuvat.

²⁸⁶ Storskrubb 2021, 779.

²⁸⁷ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/48/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta.

²⁸⁸ Hess 2016, 5; Krans 2015, 576; Petersen 2016, 17.

Direktiivi herätti kuitenkin huomattavan määrän kritiikkiä etenkin ennen sen antamista. Sen arvioitiin muun muassa olevan uhka kilpailulle, sillä EU-lainsäätäjän katsottiin suosineen direktiiviä antaessaan vakiintuneita yrityksiä kilpailijoiden kustannuksella.²⁸⁹ Suurinta huolta kritisoijissa herätti se, että direktiivissä määrättyjen toimenpiteiden implementoinnin ei uskottu onnistuvan useissa maissa. Lisäksi huomiota kiinnitettiin haasteisiin rajat ylittävien kieltokanteiden täytäntöönpanossa sekä vahingonkorvausmäärien eroavaisuuksiin eri jäsenvaltioissa.²⁹⁰

Euroopan komissio on useaan otteeseen selvittänyt, onko direktiivi lopulta parantanut teollisuus- ja tekijänoikeuksien noudattamista jäsenvaltioissa. Komissio on katsonut, että direktiivillä on ollut positiivisia vaikutuksia teollisuus- ja tekijänoikeuksien suojeluun jäsenvaltioissa.²⁹¹ Esimerkiksi Saksassa, jonka prosessioikeudellista lainsäädäntöä pidetään jokseenkin vanhentuneena, direktiivillä on ollut vaikutuksia yleisesti prosessioikeuden soveltamiseen ja tulkintaan.²⁹² Ongelmia on kuitenkin tuottanut direktiivin tulkinta, joka on vaihdellut valtioiden ja tuomioistuinten välillä. Siten osa direktiivin säännöksistä ei ole saavuttanut kaikissa jäsenvaltioissa sitä harmonisoinnin ja siten oikeussuojan tasoa, johon sillä on pyritty.²⁹³

4.3.2.3.2 Kuluttajasuojaa parantavien prosessien kehittäminen

Kuluttajaoikeuden alalla sääntelyä on tullut jo enemmänkin. Hyviä esimerkkejä ovat direktiivi kuluttajien etujen suojaamista tarkoittavista kieltokanteista²⁹⁴ sekä direktiivi kuluttajariitojen vaihtoehtoisesta riidanratkaisusta²⁹⁵ ja asetus verkkovälitteisestä riidanratkaisusta²⁹⁶. Kahdesta

²⁸⁹ Anderson.

²⁹⁰ Hartmann-Vareilles 2017, 2.

²⁹¹ Komissio 2010, 26; Tosin joissain lähteissä on arvioitu, että todellinen vaikutus on suurimmassa osassa jäsenmaita jäänyt varsin vähäiseksi, ks. Petersen 2016, 18.

²⁹² Hess 2016, 5.

²⁹³ Euroopan komissio 2010, 26.

²⁹⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2009/22/EY, annettu 23 päivänä huhtikuuta 2009, kuluttajien etujen suojaamista tarkoittavista kieltokanteista.

²⁹⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/11/EU, annettu 21 päivänä toukokuuta 2013, kuluttajariitojen vaihtoehtoisesta riidanratkaisusta sekä asetuksen (EY) N:o 2006/2004 ja direktiivin 2009/22/EY muuttamisesta (vaihtoehtoista kuluttajariitojen ratkaisua koskeva direktiivi).

²⁹⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 524/2013, annettu 21 päivänä toukokuuta 2013, kuluttajariitojen verkkovälitteisestä riidanratkaisusta sekä asetuksen (EY) N:o 2006/2004 ja direktiivin 2009/22/EY muuttamisesta (verkkovälitteistä kuluttajariitojen ratkaisua koskeva asetus).

jälkimmäisestä käytetään myös nimityksiä ADR- ja ODR-säädökset niiden englanninkielisten nimien mukaan (*directive on alternative dispute resolution* ja *regulation on online dispute resolution*). ADR- ja ODR-säädökset ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Ensiksi mainittu velvoittaa jäsenmaita varmistamaan, että kuluttajilla on mahdollisuus saattaa kuluttajariidat vaihtoehtoisen riidanratkaisuelimen käsiteltäväksi. ADR-direktiivi määrittelee ehdot tällaisille riidanratkaisuelimille. ODR-asetuksen tarkoituksena on liittää nämä ratkaisuelimet yhteen ja luoda verkkovälitteinen riidanratkaisufoorumi, jota voidaan käyttää verkossa tehdyistä sopimuksista aiheutuneiden riitojen ratkaisuun. ADR-direktiivi kohdistuu kansallisiin oikeusjärjestelmiin ja ODR-asetus on merkittävämpi rajat ylittävissä tapauksissa.

Kieltokannedirektiivin tarkoituksena on mahdollistaa kuluttajien yhteisiin etuihin kohdistuvien oikeudenloukkauksien tehokas lopettaminen tai estäminen. Direktiivin liitteessä I on listattu ne direktiivit muun muassa kulutusluottojen, matkapakettien ja etäsopimusten aloilta, joita kieltokanne koskee. Direktiivi ei määrää siitä, mikä viranomainen, tuomioistuin vai hallintoviranomainen, on pätevä määräämään kiellon. Tämä on jätetty kansallisen lainsäätäjän harkintavaltaan. Siinä kuitenkin säädetään siitä, kenellä on oikeus aloittaa prosessi kieltokanteen määräämiseksi. Tällaisia ovat vain sellaiset julkiset tahot, joiden tarkoituksena on suojella kuluttajien intressejä. Ennaltaehkäisevänä toimenä on direktiivin mukaan mahdollista julkaista kieltokanteen antava päätös. Rangaistuksen omaisesti on lisäksi mahdollista asettaa sakkomaksu, mikäli tällainen käytäntö on sallittu jäsenvaltion oikeusjärjestelmässä.²⁹⁷

Vuonna 2013 Euroopan komissio antoi suosituksen kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavista yhteisistä periaatteista.²⁹⁸ Tavoitteena oli helpottaa oikeussuojan saatavuutta ja mahdollistaa se, että vahingonkärsijä saa korvauksen EU:n lainsäädäntöön perustuvien oikeuksien rikkomisesta johtuvissa joukkovahinkotilanteissa. Suosituksen tarkoituksena ei ole harmonisoida itse kollektiiviprosesseja kaikissa jäsenvaltioissa, vaan näihin prosesseihin sovellettavia peruseriaatteita.²⁹⁹ Siten jokainen jäsenvaltio voi itse päättää sen oikeusjärjestykseen parhaiten soveltuvasta kollektiiviprosessin muodosta, kunhan komission

²⁹⁷ Mucha 2019, 212–213.

²⁹⁸ Komission suositus, annettu 11 päivänä kesäkuuta 2013, unionin lainsäädäntöön perustuvien oikeuksien loukkauksiin perustuvia kieltokanteita ja vahingonkorvausvaatimuksia koskeviin jäsenvaltioiden kollektiivisiin oikeussuojakeinoihin sovellettavista yhteisistä periaatteista.

²⁹⁹ *ibid.*, 1–2 artikla.

suosituksesta implementoisi sen jollakin tavalla. Suosituksen julkaisun aikaan sen antamista pidettiin merkittävänä, mutta sen sisällön arvioitiin jääneen monilta osin poliittiseksi kompromissiksi ja sen ei uskottu tuovan suurta muutosta vallinneeseen tilanteeseen, jossa eri jäsenvaltiot toteuttivat kollektiiviprosesseja eri tavoin.³⁰⁰

Tämä ennuste myös toteutui. Komissio on arvioinut, että suosituksen vaikutukset ovat jääneet vajaiksi. Vuoteen 2018 mennessä ainoastaan seitsemän jäsenvaltiota oli muokannut joukkokannelainsäädäntöään suosituksen antamisen jälkeen, ja niistäkään kaikki eivät olleet noudattaneet suosituksen periaatteita.³⁰¹ Samana vuonna komissio päätyi antamaan ehdotuksen direktiiviksi joukkokanteista.³⁰² Tämä ehdotus konkretisoitui kaksi vuotta myöhemmin, jolloin annettiin direktiivi kuluttajien yhteisten etujen suojaamiseksi nostettavista edustajakanteista (edustajakannedirektiivi).³⁰³ Direktiivin toisen artiklan mukaan sen soveltumisala rajoittuu sellaisiin kanteisiin, jotka perustuvat artiklassa mainittuihin EU-oikeuden kuluttajasuojasäännöksiin taikka niitä täytäntöönpanevaan lainsäädäntöön. Direktiivin ulkopuolelle on rajattu kilpailuoikeudelliset kanteet.

Merkittäviä edustajakanteiden kannalta ovat niin kutsutut oikeutetut yksiköt, jotka voivat olla esimerkiksi viranomaisia tai kuluttajajärjestöjä, jotka jäsenvaltio nimeää kanteiden nostamista varten. Direktiivissä määritellään tarkasti ne ehdot, joiden täytyessä yksikkö voi nostaa myös rajat ylittäviä edustajakanteita. Mikäli ehdot eivät täyty, voi valtio silti nimetä yksikön kotimaassa nostettavia kanteita varten.³⁰⁴ Oikeutettujen yksikköjen osalta on tehtävä sellainen huomio, että tämä järjestely eroaa muun muassa yleisessä tietosuoja-asetuksessa³⁰⁵ käyttöön otetusta edustajakannejärjestelmästä. Tietosuoja-asetuksen 80 artiklan 1 kohdan mukaan rekisteröidyillä on oikeus valtuuttaa henkilötietosuoja koskevien vapauksien alalla toimiva

³⁰⁰ Hodges 2013, 79–81, 87.

³⁰¹ Euroopan komissio 2018, 2.

³⁰² Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi kuluttajien yhteisten etujen suojaamiseksi nostettavista edustajakanteista sekä direktiivin 2009/22/EY kumoamisesta, KOM (2018) 184 lopullinen.

³⁰³ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2020/1828, annettu 25 päivänä marraskuuta 2020, kuluttajien yhteisten etujen suojaamiseksi nostettavista edustajakanteista ja direktiivin 2009/22/EY kumoamisesta.

³⁰⁴ *ibid.*, 4 artikla.

³⁰⁵ Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679, annettu 27 päivänä huhtikuuta 2016, luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta.

voittoa tavoittelematon elin, järjestö tai yhdistys edustamaan itseään. Mitään mainintaa ei kuitenkaan ole siitä, että valtion tulisi nimetä kyseinen yksikkö tähän tarkoitukseen. EUT on lisäksi vahvistanut oikeuskäytännössään, että tietosuoja-asetus mahdollistaa myös sellaisen kansallisen lainsäädännön, jonka nojalla tällainen voittoa tavoittelematon elin, järjestö tai yhdistys voi nostaa kanteen myös rekisteröidyltä saadun valtuutuksen puuttuessa.³⁰⁶ Toisin sanoen edellä mainitulla alalla niiden yksiköiden joukko, jotka voivat itse nostaa ryhmäkanteita luonnollisten henkilöiden puolesta, on suurempi kuin muilla aloilla, sillä tietosuoja-asetuksen soveltamisalan puitteissa niiden ei tarvitse olla jäsenvaltion erikseen nimeämiä.³⁰⁷

Edustajakannedirektiivissä jätetään toisaalta myös paljon avoimeksi. Tällaisia jäsenvaltioiden itse ratkaistavaksi jääviä asioita ovat muun muassa kanteiden rahoitus, se tapa, jolla oikeutetut yksiköt muodostetaan sekä edustettavan ryhmän muodostumistapa. Ainoastaan kieltokanteiden kohdalla ryhmän muodostumistavasta on säädelty pakottavasti siten, että oikeutetun yksikön on voitava hakea kieltotoimenpidettä ilman, että yksittäisiä kuluttajia edellytetään ilmaisemaan halunsa osallistua.³⁰⁸ Käytännössä kuluttajilla ei ole edes mahdollisuutta irtaantua ryhmästä kieltokanteiden kohdalla, vaikka he näin haluaisivatkin. Heti kun kyseeseen tulee kuitenkin kanne, jolla vaaditaan jonkinlaista suoritusta, kuten vahingonkorvausta, jäsenvaltiot saavat lähtökohtaisesti itse määrittellä, miten ryhmä muodostetaan (*opt-in* vai *opt-out*).³⁰⁹ Jäsenvaltioiden ulkopuolella olevien kuluttajien on joka tapauksessa nimenomaisesti ilmaistava halukkuutensa osallistua edustajakanteeseen.³¹⁰ Tätä pidetään takapakkina eurooppalaisessa joukkokannelainsäädännössä, sillä ennen direktiivin säätämistä useissa jäsenvaltiossa kuluttajat, joiden kotipaikka on jossakin toisessa jäsenvaltiossa, ovat voineet tulla edustetuksi ilman nimenomaista tahdonilmaisua.³¹¹

Kuten direktiivin johdanto-osassa mainitaan, direktiivin tarkoituksena on varmistaa, että kaikissa jäsenvaltioissa on saatavilla vähintään yksi tehokas joukkokannekeino. Sillä ei siten

³⁰⁶ Asia C-319/20, *Meta Platforms*, ratkaisu.

³⁰⁷ Ks. HE 111/2022 vp, 62; Tältä osin Suomessa viranomaisten ja järjestöjen välistä toimivallan jakoa on pidetty epäselvänä, ja muun muassa Traficom haluaisi selkeyttää lainsäädäntöä edustajakannedirektiivin täytäntöönpanon yhteydessä.

³⁰⁸ *ibid.*, 8 artikla 3 kohta.

³⁰⁹ Nagy 2020, 133.

³¹⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2020/1828, 9 artikla 3 kohta.

³¹¹ Nagy 2020, 134.

pyritä korvaamaan voimassa olevia kansallisia menettelymekanismeja. Jäsenvaltiot voivat itse valita, kehittävätkö ne erillisen direktiivin mukaisen mekanismin, vai lisäävätkö sen osaksi jotakin jo olemassa olevaa kollektiiviprosessikeinoa.³¹² Edustajakannedirektiivin mukanaan tuomat muutokset jäävät todennäköisesti maltillisiksi. Suurimmat muutokset tulevat tietysti niille jäsenvaltioille, joiden lainsäädäntö ei ole tähän asti sisältänyt minkäänlaista ryhmäkannemahdollisuutta.³¹³

Myös suomalaisen lainsäädännön kohdalla on arvioitu, että muutostarve on vain vähäinen. Nykyisen ryhmäkanteen soveltamisala on edustajakannetta suppeampi,³¹⁴ joten joitain muutoksia tullaan näkemään.³¹⁵ Oikeusministeriön työryhmä julkaisi vuonna 2022 mietinnön direktiivin täytäntöönpanosta Suomessa, jossa se ehdottaa säädettäväksi uutta erillistä lakia kieltotoimenpiteitä koskevista edustajakanteista, ja hyvitystoimenpiteitä koskevaa sääntelyä sisällytettäväksi nykyiseen ryhmäkannelakiin.³¹⁶ Mahdollisuutena esitetään myös suurempi muutos oikeusjärjestelmän rakenteeseen siten, että ”markkinaoikeus voisi kieltotoimenpidettä koskevan menettelyn yhteydessä ratkaista kuluttajaryhmään kuuluvien kuluttajien hyvitysvaatimukset, tai siten, että Helsingin käräjäoikeus voisi kollektiivisten hyvitysvaatimusten yhteydessä ratkaista markkinoiden toimivuutta koskevia kieltovaatimuksia.”³¹⁷ Todennäköisesti tässä vaiheessa direktiivi pannaan kuitenkin täytäntöön muuttamalla lainsäädäntöä vain välttämättömiltä osin.³¹⁸

Kuluttajaprosessilainsäädännön kohdalla prosessiautonomian rajoittaminen on lopulta tähän mennessä jäänyt suhteellisen vähäiseksi. Sen antamista on kuvattu tasapainotteluksi prosessiautonomian ja kuluttajasuojan tehokkuuden välillä. Kompromissina etenkin jälkimmäisestä on tingitty ensimmäisen eduksi. On ehdotettu, että direktiiviä säädettäessä olisi voitu asettaa esimerkiksi tarkempia määräaikoja edustajakanteen eri vaiheisiin. Tällä olisi voitu

³¹² Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2020/1828, 11 johdanto-osan kappale.

³¹³ Nagy 2019, 72–73.

³¹⁴ Ryhmäkannelaki 444/2007, 1 §. Vrt. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2020/1828, 2 artikla.

³¹⁵ Markus 2022, 313.

³¹⁶ Koivukoski-Kouhia – Leppänen 2022, 11.

³¹⁷ *ibid.*, 83.

³¹⁸ Markus 2022, 313.

paremmin suojella kuluttajien oikeuksia tinkimättä kuitenkaan liikaa prosessiautonomiasta.³¹⁹ Direktiivi on pantava täytäntöön jäsenmaissa viimeistään 25.12.2022.³²⁰ On kiinnostavaa nähdä, tuleeko EUT:n mahdollisella direktiiviä koskevalla oikeuskäytännöllä olemaan tulevaisuudessa vaikutusta direktiivin tulkintaan prosessiautonomian kannalta merkittävien tavoin.³²¹

4.3.2.3.3 Kuluttajaprosessioikeuden määrittämisperiaate

Eräs suurimmista EU-oikeuden tunkeutumisista kansallisiin siviiliprosessiperiaatteisiin on tapahtunut nimenomaan kuluttajansuojan alalla. Vaikka EUT:lla on ollut näppinsä pelissä tässä prosessiautonomian rajoittamisessa, sai se alkunsa EU-lainsäätäjän antamasta direktiivistä. Kyse on kuluttajaprosessioikeudeksi kutsuttua oikeudenalaa koskevasta määrittämisperiaatteesta. Kuluttajaprosessioikeus terminä ei ole täysin vakiintunut, mutta siihen viitataan jo enenevässä määrin etenkin englanninkielisessä aineistossa (*procedural consumer law*).³²² Asianosaisten määrittämisperiaatteella eli dispositiivisella periaatteella viitataan riita-asiassa asianosaisten ja tuomioistuimen väliseen työnjakoon. Lähtökohtaisesti osa prosessitoimista on sellaisia, että asianosaisten on siihen vedottava, jotta tuomioistuin voi sen ottaa huomioon.³²³ Tähän kansallisessa oikeudessa esiintyvään oikeusperiaatteeseen on EU-oikeus kuluttajansuojan osalta puuttunut.

Euroopan neuvosto on vuonna 1993 antanut direktiivin kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista (jäljempänä sopimusehtodirektiivi)³²⁴, jonka tarkoituksena on sen 1 artiklan mukaan kohtuuttomia sopimusehtoja koskevan lainsäädännön harmonisointi. Samalla artiklalla rajataan direktiivin ulkopuolelle pakollista lainsäädäntöä heijastavat sopimusehdot eli indispositiiviset ehdot. Sen johdanto-osassa tarkennetaan, että ”direktiivi kattaa erityisesti ainoastaan ne

³¹⁹ Fairgrieve – Salim 2022, 479.

³²⁰ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2020/1828, 24 artikla.

³²¹ EUT on jo vuonna 2022 antamassaan tuomiossa *Meta Platforms* viitannut edustajakannedirektiiviin, mutta perusteluissaan se toteaa ainoastaan, että kyseinen direktiivi ei sovellu tapaukseen eikä se muokkaa tietosuojasetuksen pakottavaa lainsäädäntöä edustajakanteiden osalta.

³²² Rudanko 2016, 879; ks. mm. Max Planck Institute 2017, 579; Wrška 2015, 33; Benöhr 2013, 49.

³²³ Virolainen.

³²⁴ Neuvoston direktiivi 93/13/ETY, annettu 5 päivänä huhtikuuta 1993, kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista. Direktiiviä on sittemmin muutettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivillä (EU) 2019/2161, annettu 27 päivänä marraskuuta 2019, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivien 98/6/EY, 2005/29/EY sekä 2011/83/EU muuttamisesta unionin kuluttajansuojasääntöjen täytäntöönpanon valvonnan parantamisen ja nykyaikaistamisen osalta.

sopimusehdot, joista ei ole neuvoteltu erikseen.” Tämä merkitsee sitä, että direktiivin soveltamisala kattaa lähinnä vain elinkeinonharjoittajan ennalta laatimat vakioehdot, joihin kuluttaja ei ole voinut vaikuttaa (3 artikla 2 kohta). Direktiivi sisältää lisäksi muita rajoituksia muun muassa siitä, että kohtuuttomuusarviointi ei saa koskea pääkohteen määrittelyä tai hinnan tai korvauksen riittävyyttä.

Määräämisperiaatteen yhteys sopimusehtodirektiiviin on syntynyt EUT:n oikeuskäytännön kautta. Direktiivin 6 artiklassa säädetään jäsenvaltioiden velvollisuudesta säätää, että elinkeinonharjoittaja ja kuluttajan välisen sopimuksen kohtuuttomat ehdot eivät sido kuluttajia niiden kansallisen lainsäädännön mukaisesti. EUT on katsonut, että 6 artiklan päämäärää ei voida tavoittaa, mikäli tuomioistuin ei voi todeta ehdon mitättömyyttä vain siitä syystä, että kuluttaja ei ole sen kohtuuttomuuteen vedonnut.³²⁵ Siten EUT:n mukaan kansallisen tuomioistuimen on viran puolesta tutkittava direktiivin soveltamisalaan kuuluvan ehdon kohtuuttomuus, kun sillä on käytössään tutkimisen edellyttämät oikeudelliset seikat ja tosiseikat.³²⁶ EUT:n ratkaisukäytäntö on ollut jokseenkin vaihtelevaa ja tapauksen yksityiskohdasta riippuen se on toisinaan katsonut, että tuomioistuimella on velvollisuus omasta aloitteestaan arvioida kohtuuttomuutta, ja toisinaan, että näin on tehtävä vain kansallisten säädösten salliessa.³²⁷ EUT on kuitenkin mennyt myös niin pitkälle, että se on edellyttänyt, että kansallinen tuomioistuin arvioi ehdon kohtuuttomuutta *ex officio* vastakkaisista kansallisen oikeuden säädöksistä huolimatta.³²⁸

Toistaiseksi jäsenvaltioiden kansallisissa tuomioistuimissa EUT:n ratkaisukäytäntöä on pidetty jokseenkin epäselvänä sen osalta, milloin *ex officio* arviointia kohtuuttomuuden osalta todella tulee toteuttaa.³²⁹ Näin ollen jäsenvaltioiden välillä löytyy paljon vaihtelua siinä, minkä verran tuomarit omasta aloitteestaan arvioivat ehtojen kohtuuttomuutta ilman, että kuluttaja on siihen vedonnut.³³⁰ Suomessa asiaa koskien on kuitenkin saatu ennakkopäätös korkeimmalta

³²⁵ Asia C-168/05, *Mostaza Claro*, 30 kohta.

³²⁶ Asia C-40/08, *Asturcom Telecomunicaciones*, 32 kohta.

³²⁷ Rudanko 2016, 889.

³²⁸ Asia C-497/13, *Faber*, 53 kohta.

³²⁹ Max Planck Institute 2017, 197.

³³⁰ Max Planck Institute 2017, 208.

oikeudelta (KKO). Oikeudenkäymiskaaren³³¹ (OK) 5 luvun 13 §:n mukaan, jos dispositiivisessa riita-asiassa vastaaja ei ole antanut pyydettyä vastausta määräajassa tai ole esittänyt kanteen vastustamiselle perustetta, hyväksytään kanne yksipuolisella tuomiolla, mikäli se ei ole selvästi perusteeton.

Näin ollen tuomioistuimen on viran puolesta arvioitava kanteen perusteettomuus, vaikka vastaaja ei siihen vetoaisikaan. Ei ole kuitenkaan mitään viittausta siitä, että kohtuuttomuus olisi otettava huomioon. Tähän ratkaisuun KKO on myös päätenyt ratkaisussa KKO 1992:12, jossa se katsoi, että vastaajan jätettyä vetoamatta kohtuuttomuuteen, ei tuomioistuin saanut omasta aloitteestaan ottaa kohtuuttomuutta tuomionsa perusteeksi. Tämä oikeuskäytäntö on kuitenkin kääntynyt pääläelleen ratkaisun KKO:2015:60 myötä. Asiassa oli kyse kulutusluottoon ja sen korkoon liittyvästä maksamismääräysmenettelystä. Ratkaisussaan KKO sovelsi EUT:n oikeuskäytäntöä, jonka mukaan maksamismääräysmenettelyn yhteydessä ”järjestelmä, jossa tuomioistuimen on mahdotonta arvioida viran puolesta ehtojen kohtuuttomuutta ennen varsinaista oikeudenkäyntimenettelyä tai missään muussa menettelyn vaiheessa – – vaarantaa sopimusehtodirektiivin tavoitteena olevan suojan tehokkuuden.”³³²

Täten KKO päätyi katsomaan, että OK 5:13 on tulkittava siten, että siinä tarkoitettuna ”selvästi perusteettomana ja viran puolesta hylättävänä kanteena pidetään myös sellaista kannevaatimusta, joka perustuu sopimusehtodirektiivin vastaiseen kohtuuttomaan sopimusehtoon.”³³³ Ratkaisusta katsotaan seuraavan se, että suomalaisten tuomioistuinten on tutkittava kaikissa vakioehtoiisiin kuluttajasopimuksiin liittyvissä riita-asioissa vastaajan passiivisuudesta huolimatta, ovatko kantajan vaatimukset direktiivin perusteella kohtuuttomia. Tarvittaessa tuomioistuinten tulee myös hankkia lisäselvitystä. Kuten huomataan, sopimusehtodirektiivi rajoitti merkittävästi kansallisesti säädeltyä määräämisperiaatetta. Kyseessä on huomattava poikkeus pääsääntöön, jonka mukaan kohtuuttomuus arvioidaan ainoastaan väitteenvaraisesti.³³⁴

³³¹ Oikeudenkäymiskaari 1734/4.

³³² KKO:2015:60, 19 kohta.

³³³ *ibid.*, 23 kohta.

³³⁴ Mäenpää 2016, 342–343.

Kuluttajaprosessioikeuden kehittäminen tuskin jää EU:n osalta tähän. Vuonna 2015 Euroopan komissio tilasi arviointitutkimuksen jäsenvaltioiden kansallisista prosessilainsäädännöistä ja -käytänteistä siltä osin kuin kyse on niiden vaikutuksesta tuomioiden vapaaseen liikkuvuuteen sekä kuluttajien EU-oikeuden mukaisen prosessuaalisen suojelun tehokkuuteen ja vastaavuuteen. Raportissa päädyttiin antamaan erilaisia suosituksia EU-lainsäädännön edistämiseksi kuluttajaprosessioikeuden alalla.³³⁵ Näihin sisältyi muun muassa suositus virallisperiaatteen selkeyttämisestä edellä esitetyn kaltaisissa tilanteissa.³³⁶ Sitten komissio on antanut ”Kuluttajat vahvempaan asemaan” -aloitteen, jolla pyrittiin vahvistamaan EU:n kuluttajalainsäädännön täytäntöönpanon valvontaa. Aloitteen puitteissa myös uudistettiin sopimusehtodirektiivi sekä hyväksyttiin direktiivi edustajakanteista.

4.3.2.4 Vaikutuksia menettelyihin tuomioistuimissa ja niiden ulkopuolella

On olemassa myös sellaista prosessioikeudellista sääntelyä, jolla on vaikutusta erilaisiin menettelyihin tuomioistuinten lisäksi niiden ulkopuolella käytettävissä menettelyissä. Tällaisia ovat muun muassa yhdenvertaisuusdirektiivit vuodelta 2000. Ensimmäinen näistä on direktiivi rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattomasta yhdenvertaisesta kohtelusta.³³⁷ Tämän direktiivin soveltamisala on laaja, sillä sen 3 artiklan mukaan se soveltuu niin yksityisellä kuin julkisella sektorilla, kun kyseessä on muun muassa työ-, koulutus- tai sosiaaliasiat. Toinen säädös, työntekijöiden yhdenvertaisuusdirektiivi³³⁸, sen sijaan kohdistuu nimensä mukaisesti vain työpaikkoihin. Sen ensimmäisen artiklan mukaan direktiivin tarkoituksena on torjua uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvaa syrjintää työssä ja ammatissa.

Etenkin rotujen yhdenvertaisuusdirektiivi nosti suojelun tasoa monissa maissa. Direktiivin tarkoituksena on välittömän syrjinnän lisäksi torjua myös välillistä etniseen taustaan perustuvaa syrjintää, jolla tarkoitetaan toisen artiklan mukaan tilanteita, joissa näennäisesti puolueeton peruste saattaa tiettyä rotua tai etnistä alkuperää olevat henkilöt erityisen epäedulliseen asemaan muihin henkilöihin nähden. Kumpikin direktiivi pyrkii ratkaisevalla tavalla parantamaan

³³⁵ Max Planck Institute 2017, 18–19.

³³⁶ Max Planck Institute 2017, 250.

³³⁷ Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, annettu 29 päivänä kesäkuuta 2000, rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta.

³³⁸ Neuvoston direktiivi 2000/78/EY, annettu 27 päivänä marraskuuta 2000, yhdenvertaista kohtelua työssä ja ammatissa koskevista yleisistä puitteista.

oikeussuojakeinoja ja niiden saatavuutta henkilöille, jotka kokevat joutuneensa syrjinnän kohteeksi, muun muassa siirtämällä todistustaakan vastaajalle.³³⁹ Rotujen yhdenvertaisuusdirektiivi myös vaatii jäsenvaltioita nimittämään sellaisen elimen, jonka tehtävänä on edistää rotuun tai etniseen alkuperään perustuvasta syrjinnästä vapaata yhdenvertaista kohtelua.³⁴⁰ On kuitenkin havaittu, että ihmiset Euroopassa ovat enemmän tietoisia esimerkiksi ikään tai sukupuoleen kuin uskontoon tai etniseen taustaan perustuvan syrjinnän laittomuudesta. Tästä kertoo muun muassa se, että edellä mainittuihin direktiiveihin perustuva EUT:n ratkaisukäytäntö on hyvin vähäistä.³⁴¹

Toisena esimerkkinä voidaan ottaa julkisia hankintoja koskevat direktiivit. Ensin säädettiin direktiivi julkisia hankintoja koskeviin sopimukseen liittyvien muutoksenhakumenettelyjen yhteensovittamisesta³⁴² ja toisena itse hankintamenettelyjä koskevien sääntöjen yhteensovittamisesta³⁴³. Molempia on muokattu uudella direktiivillä vuonna 2007, jonka tarkoituksena on muutoksenhakumenettelyjen tehostaminen.³⁴⁴ Kahden ensimmäisen direktiivin kertoelmista ilmenee selkeästi, mistä syystä EU-lainsäätäjä on päätenyt direktiivit alun perin säätämään: Euroopan neuvoston mukaan kansallisilla ja yhteisön voimassa olleilla säännöksillä ei ole ollut aina mahdollista varmistaa yhteisön oikeuden tarpeeksi tehokasta toteutumista. Direktiiveillä on siten haluttu taata, että jo aiemmin voimaan tulleet julkisia hankintamenettelyjä koskevat direktiivit toteutuvat täysimääräisesti.³⁴⁵ Viimeisimmän direktiivin tarkoituksena on korjata aiempien direktiivien muutoksenhakujärjestelmissä havaittuja puutteita.³⁴⁶

³³⁹ Hermanin 2016, 240.

³⁴⁰ Neuvoston direktiivi 2000/43/EY, 13 artikla.

³⁴¹ Hermanin 2016, 239.

³⁴² Neuvoston direktiivi 89/665/ETY, annettu 21 päivänä joulukuuta 1989, julkisia tavaranhankintoja ja rakennusurakoita koskeviin sopimukseen liittyvien muutoksenhakumenettelyjen soveltamista koskevien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta.

³⁴³ Neuvoston direktiivi 92/13/ETY, annettu 25 päivänä helmikuuta 1992, vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja teletoiminnan alalla toimivien yksiköiden hankintamenettelyjä koskevien yhteisön sääntöjen soveltamiseen liittyvien lakien, asetusten ja hallinnollisten määräysten yhteensovittamisesta.

³⁴⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2007/66/EY, annettu 11 päivänä joulukuuta 2007, neuvoston direktiivien 89/665/ETY ja 92/13/ETY muuttamisesta julkisia hankintoja koskeviin sopimukseen liittyvien muutoksenhakumenettelyjen tehokkuuden parantamiseksi.

³⁴⁵ Direktiivi 89/665/ETY, 1 ja 2 johdanto-osan kappale.

³⁴⁶ Direktiivi 2007/66/EY, 3 johdanto-osan kappale.

Ennen julkisen hankinnan sopimuksen allekirjoittamista koskevia muutoksenhakukeinoja koskee väliaikaiset toimenpiteet sopimuksen tekemisen estämiseksi, joita ovat muun muassa pakollinen odotusaika sekä vaatimus sopimuksen teon keskeyttämiseksi valituksen tutkimisen ajaksi. Sopimuksen teon jälkeisiä muutoksenhakukeinoja sen sijaan on etenkin vahingonkorvausten saaminen. Uusin direktiivi toi merkittäviä lisätoimia. Se muun muassa mahdollistaa vahingonkorvausten lisäksi vaihtoehtoisena seuraamuksena rangaistuksenomaisen seuraamusmaksun hankintaviranomaiselle. Kenties tärkeimpänä on kuitenkin muutoksenhakuelinten mahdollisuus julistaa jo voimassa oleva sopimus pätemättömäksi. Direktiivi määrää siitä, milloin sopimus tulisi julistaa pätemättömäksi, mutta jättää kuitenkin jäsenvaltioiden harkintavaltaan pätemättömyyden seuraukset.³⁴⁷

4.3.2.5 Siviilioikeudellisia menettelyjä koskevat yhteiset vähimmäisvaatimukset

Vuonna 2017 Euroopan parlamentti antoi päätöslauselman siviilioikeudellisia menettelyjä koskevista yhteisistä vähimmäisvaatimuksista Euroopan unionissa.³⁴⁸ Parlamentti pyysi päätöslauselmassaan (24 kohta) komissiota tekemään asiaa koskevan säädösehdotuksen 30. kesäkuuta 2018 mennessä, mutta tänäkään päivänä asia ei ole edennyt komissiossa. Päätöslauselma on kunnianhimoinen yritys EU-jäsenvaltioiden prosessilainsäädäntöjen harmonisoinniksi, ja se sisältää myös parlamentin ehdotuksen direktiivistä. Harmonisoinnin tarkoituksena olisi erityisesti vahvistaa EU-kansalaisten oikeutta tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin sekä oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tämän toteuttamiseksi vähimmäisvaatimuksia säädettäisiin siviilioikeudellisten menettelyjen vireillepanolle, kestolle sekä loppuun saattamiselle kansallisissa tuomioistuimissa.³⁴⁹ Direktiivi vahvistaisi jo olemassa olevia, niin EUT:n luomia kuin esimerkiksi EU:n perusoikeuskirjan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen sisältämiä periaatteita systematisoimalla ja laajentamalla niitä.³⁵⁰

³⁴⁷ Galetta 2010, 104–106.

³⁴⁸ Euroopan parlamentin päätöslauselma 4. heinäkuuta 2017 suosituksista komissiolle siviilioikeudellisia menettelyjä koskevista yhteisistä vähimmäisvaatimuksista Euroopan unionissa (2015/2084(INL)).

³⁴⁹ Bux – Maciejewski 2022, 7.

³⁵⁰ Liakopoulos 2017, 15.

Päätöslauselma on ehdottomasti kattavin yritys harmonisoida prosessioikeudellista sääntelyä EU-tasolla. Vaikka se ei ole edennyt pakottavaksi lainsäädännöksi, ei parlamentin ehdotus silti ole täysin merkityksetön. Se näyttää, että EU-lainsäätäjällä on haluja siirtyä kohti suurempaa ja yleisluonteisempaa sääntelyä myös prosessioikeuden alalla, eikä luottaa pelkästään alakohtaisen sekä epäsuoran sääntelyn vaikutukseen.³⁵¹ Oikeustietelijöiden saralta on kuultu myös epäileviä ääniä. Direktiivin sisällön jäädessä hyvin pitkälti jo olemassa olevia periaatteita vahvistavaksi, ja joidenkin mielestä sen laadun myös ollessa kyseenalainen, se ei voimaankaan tullessaan toisi suurta lisäarvoa kansallisille prosesseille. Toisaalta parlamentin päätöslauselmallaan tekemää avausta voidaan pitää askeleena oikeaan suuntaan, mikäli tavoitteena on prosessioikeuden harmonisointi. Aika näyttää, tuleeko direktiiviluonnos voimaan missään muodossa.³⁵²

4.4 Fragmentaatiosta

Voidaan huomata, että prosessioikeudellista sääntelyä on syntynyt eri oikeudenaloille ja eri tavoin, sekä omana sääntelynään että aineellisen oikeuden sivussa. Tästä on seurannut kuitenkin ongelma, johon useat oikeustieteilijät viittaavat termillä fragmentaatio.³⁵³ Tässä yhteydessä fragmentaatiolla tarkoitetaan kansallisten oikeusjärjestelmien pirstaloitumista sen seurauksena, että unionin tasolla on säädetty tarkkarajaisiin oikeudenaloihin kohdistuvia prosessioikeudellisia sääntöjä. EU-lainsäätäjä ei ole onnistunut luomaan yhtenäistä lainsäädäntöä siviiliprosessin alalla ja on siten joutunut tyytymään yksittäisiin aloihin, kuten tekijänoikeuksiin tai kuluttajansuojaan, kohdistuvaan prosessioikeudelliseen lainsäädäntöön. Yksittäisiin säädöksiin keskittyttäessä järjestelmä vaikuttaa järkevältä, mutta kokonaiskuvaa tarkasteltaessa se ei muodosta yhdenmukaista kokonaisuutta. Lisäksi EUT:n oikeuskäytäntö on ratkaistavana olevien asioiden luonteesta johtuen hyvin yksityiskohtaista. Aina ratkaisuihin ei käy ilmi, päteekö siinä käytetty oikeussääntö vain *ad hoc*, vai myös yleisemmin.³⁵⁴

Fragmentaatiota voi olla sekä jäsenvaltioiden kansallisissa oikeusjärjestelmissä (sisäinen fragmentaatio), että niiden välillä (ulkoinen fragmentaatio). Jäsenvaltioiden välinen

³⁵¹ Gascón Inchausti 2020, 259.

³⁵² Richard 2020, 267–268.

³⁵³ Krans 2015, 582; Petersen 2016, 17; Storskrubb 2008, 22.

³⁵⁴ Asia C-213/13, *Pizzarotti*, 61 kohta; EUT viittaa tehneensä poikkeuksen *Lucchini*-ratkaisussaan (asia C-119/05), koska kyseessä oli ”varsin erityinen tilanne”. *Lucchini*-tuomiota lukiessa sen sijaan ei käy ilmi, että ratkaisusta seuranneita oikeusohjeita ei tule soveltaa muihin tapauksiin.

fragmentaatio johtuu todennäköisimmin siitä, että niiden välillä on ollut eroja jo ennen unionin harmonisointiyrityksiä, eikä alakohtainen harmonisointi ole riittävää näiden erojen poistamiseen.³⁵⁵ Sisäistä fragmentaatiota on pidetty vaarana etenkin Pohjoismaissa, joissa oikeusjärjestelmä eroaa muista EU-jäsenvaltioista. Yhä enenevän tarkkarajaisen säätelyn on epäilty johtavan oikeuden monimutkaistumiseen sekä oikeudellisen epävarmuuden lisääntymiseen.³⁵⁶ Myös esimerkiksi Unkarissa EU:n prosessioikeuden implementointi on johtanut siviiliprosessilain muuttumiseen heikommaksi ja käyttäjien näkökulmasta vaikeammaksi ymmärtää. Ulkoisen fragmentaation suurin ongelma on se, että se estää EU:ta pääsemästä tavoitteisiin, joihin se kansallisten säädösten lähentämisellä pyrkii. Harmonisointi ei siis onnistu, sillä alakohtainen säätely ei ole tarpeeksi vahvaa poistamaan jäsenmaiden prosessioikeudessa ja oikeusjärjestelmissä jo ennestään valinneita eroja.³⁵⁷

³⁵⁵ Krans 2015, 582–584.

³⁵⁶ Petersen 2016, 17.

³⁵⁷ Krans – Nylund 2016, 168.

5. Lopuksi

5.1 Pohdinta

Mistään edellä esitetystä ei käy ilmi, että EU-lainsäätäjät ja EUT säätelisivät EU-jäsenvaltioiden prosessioikeutta aukottomasti. EUT:n rooli on 2000-luvulla uusien prosessioikeudellisten ja prosessiautonomiata koskevien sääntöjen luojana pienentynyt. Se on vahvasti pitänyt pinnalla tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteita sekä kohdistanut katsetta tehokkaan oikeussuojan periaatteeseen. EU:n lainsäädännön lisääntyessä on itsestään selvää, että jäsenvaltioiden oman harkinnan varaan jäävä ala pienenee. Lainsäätäjän voimaan saattama pakottava lainsäädäntö on kuitenkin tähän mennessä ollut yksityiskohtaista, eikä sillä ole ollut kenties poliittisista syistä mahdollisuutta luoda laaja-alaisesti pätevää prosessioikeutta. Voidaan näin ollen todeta, että EU-lainsäätäjät ovat toistaiseksi jättäneet koskemattomiksi prosessioikeuden keskeisimmät kohdat. Se ei ole antanut minkäänlaista pakottavaa lainsäädäntöä koskien prosessioikeuden ydinalueita ja tärkeimpiä arvokysymyksiä.³⁵⁸ Tästä syystä aiemmin esittämäni prosessioikeuden oppikirjan väite siitä, että autonomian alaan kuuluisivat pelkästään ulkoeurooppalaiset oikeudenkäynnit, tuntuu liioitellulta.

Esitin alussa Euroopan parlamentin näkemyksen, jonka mukaan prosessiautonomia kuului vielä äskettäin jäsenvaltioiden yksinomaiseen toimivaltaan. Lauseessa on nähtävissä ajatus siitä, että olisi tapahtunut äkillinen muutos toimivallan jaossa. Näin ei kuitenkaan edellä esitetyn johdosta ole perusteltua arvioida tapahtuneen. Prosessioikeus on pikemminkin pikku hiljaa lipunut pois jäsenvaltioiden hallinnasta ilman, että mikään yksittäinen tekijä olisi viime aikoina muuttanut tilannetta selkeästi. En näe paikkaansa pitävänä sitäkään, että vielä vähän aikaa sitten prosessiautonomia olisi kuulunut nimenomaan jäsenvaltioiden yksinomaiseen toimivaltaan. On pikemminkin katsottava, että prosessioikeus on todellisuudessa jo pidemmän aikaa kuulunut jaetun toimivallan alalle.

Laajimmatkin EU:n prosessilainsäädännöt sisältävät poikkeuksia soveltamisalaan. Esimerkkinä Rooma I -asetus eli asetus sopimusvelvoitteisiin sovellettavasta laista ei sovellu vero-, tulli- eikä hallintoasioihin. Lisäksi sen ensimmäisessä artiklassa on pitkä lista yksityiskohtaisempia tilanteita, joissa se ei tule sovellettavaksi. Sama rajoitus vero-, tulli- sekä hallinto-oikeudellisista asioista koskee Bryssel I -asetusta. Näin ollen, vaikka lähtökohtaisesti

³⁵⁸ Hess 2016, 5.

kumpikin asetus on laaja, sisältävät ne myös sääntelyä siitä, mikä jätetään jäsenvaltioiden oman päätännän varaan. Kaikissa asetuksissa ja direktiiveissä esiintyy tällaisia lausekkeita, joiden perusteella niiden soveltamisala supistuu, ja joka jättää tilaa prosessiautonomialle.

En siis näe prosessiautonomian olevan mennyttä, vaikka osa oikeustieteilijöistä näin tulkitsee.³⁵⁹ Relevanttia on kuitenkin oikeustieteilijöiden käymä keskustelu siitä, onko prosessiautonomia soveltuva termi kuvaamaan nykyistä tilannetta.³⁶⁰ Autonomian määritelmänä voidaan pitää riippumattomuutta.³⁶¹ On selvää, että prosessioikeus ei EU-jäsenvaltioissa ole enää täysin niiden omassa hallussa, joten prosessiautonomiasta puhumisen voidaan katsoa olevan jokseenkin hämäävää. Suurinta suosiota näyttää saaneen prosessikompetenssin termi (*procedural competence*).³⁶² Puhetta on ollut myös kansallisen prosessikompetenssin ja EU:n prosessuaalisen etusijan yhdistelmästä.³⁶³ Jotkut ovat ehdottaneet myös käytettäväksi termiä kansallinen prosessivastuu,³⁶⁴ joka tuntuu hieman prosessikompetenssia epäselvemmältä termiltä. Joka tapauksessa, tämän katsauksen perusteella näyttää siltä, että oikeustieteilijät, riippumatta oikeastaan heidän kannastaan siihen, onko prosessiautonomiia olemassa vai ei, ovat samaa mieltä siitä, että termi prosessiautonomia ei kuvaa todellisuutta, vaan siitä on siirrytty eteenpäin uuteen aikakauteen.

Lisääntynyt harmonisaatio prosessioikeuden alalla sekä etenkin Euroopan parlamentin tekemä ehdotus yhteiseksi vähimmäisvaatimuksiksi siviilioikeuden alalla ilmentävät sitä, että EU-lainsäätäjällä on selkeästi halua nykyistä suurempaan yhtenäisyyteen mitä menettelyihin tulee. Suurin mielenkiinto EU-tason säätelyssä on tähän asti kohdistunut rajat ylittävien tilanteiden sääntelyyn. Jää nähtäväksi siirtyykö katse entistä vahvemmin jatkossa jäsenvaltioiden sisäisten prosessien yhtenäistämiseen. Selvää on kuitenkin, että kaikki jäsenvaltiot eivät ole innostuneita etenevästä harmonisoinnista.³⁶⁵

³⁵⁹ Kakouris 1997, 1411.

³⁶⁰ Craig – De Búrca 2020, 264.

³⁶¹ Tieteen termipankki.

³⁶² Craig – De Búrca 2020, 264; Episcopo 2021, 285; Galetta 2010, teoksen nimi; Van Gerven 2000, 502.

³⁶³ Delicostopoulos 2003, 600.

³⁶⁴ Craig – De Búrca 2020, 264.

³⁶⁵ Silvestri 2020, 286.

5.2 Yhteenveto

Yhtäältä prosessiautonomia on sen syntyhetkestä alkaen ollut jatkuvan muutoksen keskellä, ja toisaalta siinä on elementtejä, jotka ovat pysyneet vakaina. Alkuun prosessiautonomian ala oli niin laaja, että valtioilla oli todellisuudessa valta päättää täysin, millaiseksi ne prosessioikeutensa säätävät. Alkuvuosina EUT muokkasi prosessiautonomiata päätöksillään, mutta rajoitukset olivat kuitenkin vähäisiä. Pidemmälle edettäessä ja etenkin 2000-luvulle saavuttaessa tilanne muuttui. EU-lainsäätäjät otti suuremman roolin ja alkoi säätää prosessioikeudellisia asetuksia ja direktiivejä. Kuitenkin alusta saakka prosessiautonomian tärkeimmät palaset ovat olleet vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteet. EUT on soveltanut niitä huomattavan paljon ja jatkaa niiden soveltamista yhä nykyään. Myös EU-lainsäätäjät on hyödyntänyt näitä periaatteita asettaessaan rajoitteita kansalliseen lainsäädäntöön.

Suunta on jatkuvasti ollut prosessiautonomian alan kaventumista kohti. EUT ja EU-lainsäätäjät eivät ole vaikuttaneet erityisen kiinnostuneelta turvaamaan prosessiautonomiata, eikä se ole missään vaiheessa saavuttanut yleisen oikeusperiaatteen asemaa, jolloin sen olemassaolo olisi turvattu. Lainsäätäjällä on pikemminkin viime vuosina ollut yhä enenevässä määrin haluja harmonisoinnille. Oikeustietelijöiden sekä EU-jäsenvaltioiden suunnasta prosessiautonomiata kritisoivia ääniä on oikeastaan kuulunut, ja nämä vaikuttaisivat olevan pikemminkin suuremman autonomian kannalla. Joka tapauksessa nykytilanteessa prosessiautonomia ei vaikuttaisi olevan enää tilannetta parhaiten kuvaava termi, sillä varsinaista turvattua autonomiaa ei ole.

Prosessiautonomian jatkuvasta muutoksesta johtuen sen kehitystä on seurattava alati. Tulee olemaan kiinnostavaa nähdä, mikä tilanne on ensimerkiksi kymmenen vuoden päästä. On mahdotonta ennustaa, onko EU-lainsäätäjät siinä vaiheessa jo päässyt yhteisymmärrykseen siviiliprosessia koskevien vähimmäisvaatimusten säätämisestä tai säätänyt kokonaan uusia merkittäviä säädöksiä prosessioikeuden alalla. EUT:n suunnalta ainakaan radikaaleja muutoksia tuskin on odotettavissa ottaen huomioon sen viime vuosien oikeuskäytännön.